

---

castellum

JAARGANG V — NR. 1 — MAART 1988

KONINKLIJKE VERENIGING DER HISTORISCHE WOONSTEDEN VAN BELGIE
VERENIGING ZONDER WINSTBEJAG
Vergotestraat 24 - 1200 Brussel

Prins Alexandre de Merode, Voorzitter.
Graaf Charles-Albert de Lichtervelde, Beheerder-Schatbewaarder.
Paul de Pessemier, Bestuurder van de Vereniging en Afg.-Beh. van het Slot van Laarne.
Jan Van den Broecke, Regisseur van het Slot van Laarne.

castellum

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN „DE VRIENDEN VAN HET SLOT VAN LAARNE”

Hoofdredacteur : Paul de Pessemier
Redactiesecretaris : Erik L. Schepens
Wetenschappelijk advies : Bruno Fornari

BESTUUR VAN DE VRIENDEN :

Voorzitter : Albert Eeckhaut
Ondervoorzitter : Jean-Pierre Saerens
Secretaris-Penningmeester : Jan Van den Broecke
Archivaris : Achiel Stevens

WERKENDE LEDEN :

Mevrouw A. Eeckhaut
De heer en mevrouw Remue
De heer en mevrouw N. Verschelden
De heer en mevrouw De Sy
De heer en mevrouw A. De Wilde

D.A.C.-project :

Mevrouw Anita Vermeulen en de heren Jacques De Wilde en Patrick Van Nieuwenhuysse

JAARGANG V — NR. 1 — MAART 1988

HERNIEUWING VAN HET LIDMAATSCHAP VOOR HET JAAR 1988

Kan door storting of overschrijving van 350 fr. (steunlid) of 650 fr. (familiekaart) op rekening van de Vrienden van het Slot van Laarne nr. 393-0430786-01 door gebruik van het ingesloten overschrijvingsformulier.

Heeft u reeds overgeschreven, gelieve dan dit bericht als onbestaande te beschouwen.

VOORDELEN VOOR DE LEDEN

- gratis toegang tot het kasteel tijdens de openingsuren, mits voorlegging van uw lidkaart ;
- ieder lid krijgt het tijdschrift CASTELLUM gratis per post aan huis ;
- uitnodiging tot de openingsrecepties van de activiteiten ingericht door de Vrienden van het Slot van Laarne en de Koninklijke Vereniging van Historische Woonsteden van België.

HEEFT U FAMILIELEDEN WOONACHTIG BUITEN KALKEN EN LAARNE

en stellen zij ook belangstelling in het verleden van beide deelgemeenten, spoort hen aan om toe te treden als lid van de Vrienden van het Slot van Laarne. Onze dank voor uw medewerking.

OPROEP

Bent u in het bezit van fotografisch materiaal met betrekking tot de buurtspoorwegen in Kalken en Laarne en meer bepaald de tram, geeft u een seintje en wij komen zien of het materiaal kan gebruikt bij een tentoonstelling over "de Buurtspoorwegen in Schelde-Durme", op het kasteel anno 1989.

Kontaktpersonen : Wim Van De Voorde, Meirhoek 25, 9270 Laarne.

Erik L. Schepens p.a. Kasteel van Laarne.

Ook andere materialen zijn welkom.

Nu reeds dank voor de moeite.

KASTEEL
9270 LAARNE

HET SLOT LEEFT !

Vooreerst wensen wij aan onze lezers het allerbeste toe voor het nieuwe jaar.

De tijd staat inderdaad niet stil. Ook niet voor Castellum dat thans zijn vijfde jaargang ingaat. Zoals in het verleden zal ook dit jaar gepoogd worden aan de verwachtingen van onze lezers te voldoen.

Zo zal in het volgende nummer de oudst gekende vermelding van Laarne (anno 1040) worden behandeld ; Lieven Bauwens, een mannelijke heks komt aan de beurt en ook de verdwenen hofstede van J. Van der Moere, griffier van Laarne, wordt besproken.

Het septembernummer zal in hoofdzaak gewijd zijn aan de deelgemeente Kalken.

In het laatste nummer van deze jaargang worden de heren van Laarne belicht en wordt een grensgeschil tussen Laarne en Destelbergen ten jare 1645 beslecht.

Maar Castellum is vooral de spreekbuis van de Vrienden van het Slot. Inmiddels werd nagenoeg heel het kasteel uitgerust met centrale verwarming wat het conserveren van onze kunstschaten zeker ten goede zal komen. Zoals u wellicht in de pers heeft gelezen, schiet de restauratie van de fresco's in de Zomersalon goed op en is nagenoeg beëindigd.

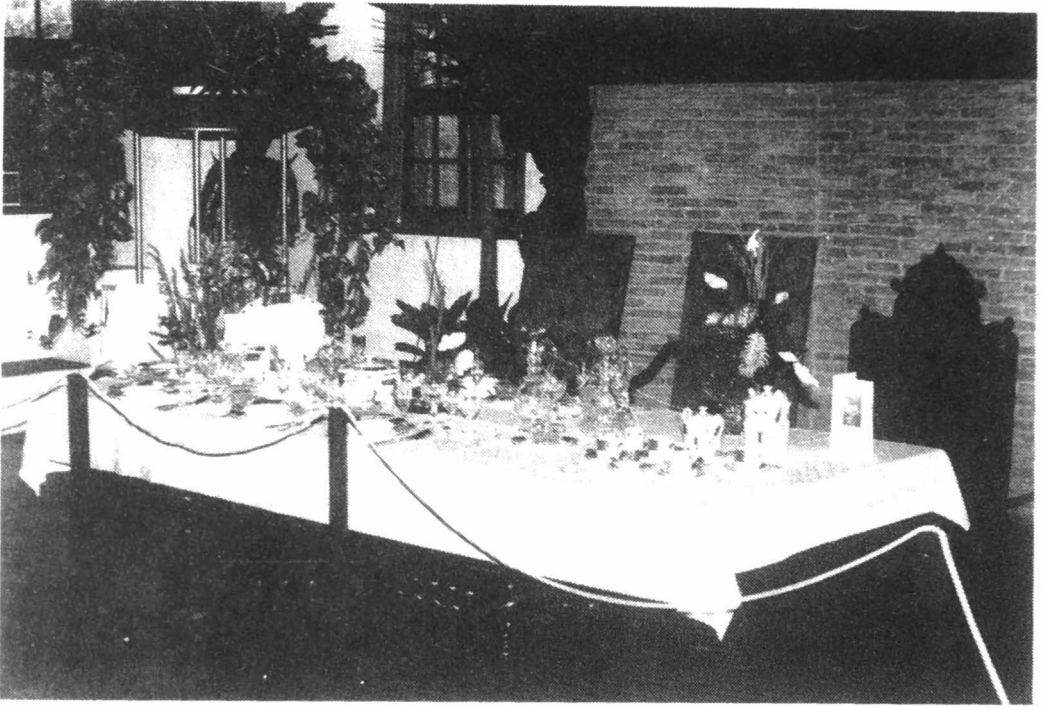
De XIVe-eeuwse muurschilderingen in de kapel zijn thans ook aan de beurt. Hier staan de restaurateurs voor een ongemeen grote uitdaging en pas over twee jaar zal het uiteindelijke resultaat kunnen worden beoordeeld.

Onze bibliothecaris, Erik L. Schepens zet inmiddels onverdroten het inventariseren van het kasteelarchief voort. Ook de stukken die indertijd in de hoofdzetel te Brussel werden opgeborgen werden dank zij onze tussenkomst terug naar Laarne gebracht waar ze thuishoren.

Bij uw eerstkomend bezoek aan het slot zal u ook kunnen bemerken dat in de toekomhall een glazen dubbele deur werd geplaatst. Dit sas houdt aldus koude en wind grotendeels buiten. De vrienden die al eens aan de kassa helpen zullen dit zeker toejuichen. De bezoekers van de komende Tiende Bloemenpracht en van de in september geplande Antiekbeurs ongetwijfeld ook.

Paul de Pessemier.

Bloemenpracht augustus 1987 gedekte tafels

OPROEP AAN DE VRIENDEN

- 1) Zaterdag 14 mei eerstkomend wordt het meubilair van het Slot opnieuw in de boenwas gezet. Kan u een handje toesteken, aarzel niet en geef een seintje telefonisch op (091) 30 91 55 of schriftelijk Kasteel van Laarne Fekhoekstraat 5, 9270 Laarne. Het materiaal wordt ter beschikking gesteld.
- 2) De opgravingscampagne van juli-augustus 1987 bracht aan het licht dat op de binnenkoer van het slot vermoedelijk een mottekasteel heeft gedaan, als voorloper van het huidig gebouwencomplex.
Professor F. Verhaeghe, bevoegd verklaard navorser N.F.W.O. en docent V.U.B., E. Balthau met L. Hanselaer die de campagne vorig jaar leidden, voorzien een nieuwe opgravingscampagne in de maanden juli en augustus 1988.
Leden die meerdere dagen aan deze opgravingen wensen mede te werken dienen contact op te nemen met ERIC BALTHAU, KEISTRAAT 14 TE 9270 LAARNE, TEL. (091) 69 94 79 (na 18 u.) en dit VOOR 1 JUNI. Voor de deelnemers wordt een toelichtingsvergadering gepland.

LAARNE

Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek in het kasteel

Eric Balthau, Lieven Hanselaer & Frans Verhaeghe *

Op initiatief van de Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden van België, vertegenwoordigd in Laarne door de heer P. de Pessemier, werd in januari 1986 gestart met een historisch en archeologisch onderzoek van het vroegere poortgebouw van het kasteel van Laarne. De opgravingen werden uitgevoerd met financiële steun van de Vrienden van het Slot van Laarne en met de materiële hulp van het Gemeentebestuur van Laarne. Het werk gebeurt door de auteurs, met de medewerking van E. Schepens, D. Vandamme, W. Van de Voorde en nog enkele andere vrijwilligers.

De opgravingen zijn in feite gestart als een noodonderzoek naar aanleiding van de geplande restauratiewerken van het oude poortgebouw, nu aan de achterzijde van de waterburcht gelegen. Tot op heden werden een viertal campagnes uitgevoerd, telkens in de paasperiode en in de zomermaanden 1986 en 1987. Het startpunt was dus eigenlijk inzicht te krijgen in de geschiedenis van dit gebouw. Daartoe was zowel bouwhistorisch als archeologisch onderzoek nodig. Vanaf het begin bleek het werk echter ook aanwijzingen te leveren over het bredere kader van het ontstaan en de evolutie van het kasteel. Er wordt uiteraard ook een beroep gedaan op diverse steunwetenschappen.

De geschiedenis van het kasteel blijkt te beginnen nog vóór de oprichting van het z.g. poortgebouw. Dit laatste staat namelijk op een oudere gracht met een houten beschoeiing, steunend op zware ingeheide palen (fig. 1). Bij het graven van die gracht werd de vrijgekomen aarde gebruikt om op de binnenkoer ervan - en dus op de huidige binnenkoer van het kasteel - een ringwal aan te leggen. Op deze aarden ringwal - die mogelijk 12de-eeuws of ouder is - kan een houten pallissade gestaan hebben. Op het einde van de zomercampagne 1987 werd een belangrijke vaststelling gedaan. De eerste sporen van de vroege bewoning, verbonden met de ringwal, kwamen aan het licht (fig. 2). Het gaat om restanten van een bewoningslaag

-----
* Bevoegd, verklaard navorser N.F.W.O.

Fig. 1. Zicht in de zuidelijke kelderruimte. In beide kelderruimtes werden sporen van de houten grachtbeschoeiing teruggevonden.

Copyright auteurs

Fig. 2. Zicht op de opgravingen op de binnenkoer ; tijdens de zomercampagne 1987 kwamen hier sporen van een vroege bewoningslaag, verbonden met de ringwal aan het licht.

Copyright auteurs

en enkele paalkuilen, waarvan de functie nog niet helemaal duidelijk is. De bewoningslaag leverde enkele fragmenten Maaslands (Andenne ?) aardewerk op. In een volgende fase werd de zone binnen de ringwal opgehoogd, wat verklaart waarom de huidige binnen koer zowat 2 m hoger ligt dan de omgeving van het kasteel. Hoewel de ophoging nadien waarschijnlijk is afgevlakt, kan ze oorspronkelijk vrij belangrijk geweest zijn. Deze tweede fase zou mogelijk verband kunnen houden met een castrale motte, wat wil zeggen een verdedigbare aarden ophoging meteen houten (mogelijk torenachtig) gebouw erop. Dergelijke constructies komen wel meer voor in het Vlaanderen van de 11de en de 12de eeuw. Een uitbraakspoor op de binnenkoer wijst mogelijk in die richting, maar echte bewijzen ontbreken nog (cf. infra). Op de wettelijke rand van de ophoging werd dan in een derde fase het z.g. poortgebouw ingeplant (fig. 3).

Gelijklopend systematisch onderzoek van architect L. Hanselaer, dit over dit gebouw een verhandeling schreef, bracht aan het licht dat het tenminste vier grote bouwfasen kende, die later nog zullen gekoppeld worden aan de algemene evolutie van het kasteel. Oorspronkelijk was dit geheel geen poortgebouw, maar wellicht een woonverblijf uit de (late ?) 13de eeuw ; te oordelen naar de organisatie van het grondplan - zij het dan op kleinere schaal - is het mogelijk te vergelijken met de stenen patriciërswohnungen uit dit periode. Van dit oorspronkelijk geheel kunnen we de nu nog bestaande onderste verdieping, die volledig in natuursteen (Lediaanse zandsteen) is opgetrokken en die twee ruimtes omvat : een noordelijke vierkante ruimte en een rechthoekige met centrale zuil aan de zuid. In de vierkante ruimte, die enkel via een luik bereikbaar was, bestond zowel de bevloering als de zoldering uit houten planken, die op twee rijen kraagstenen rustten. Pas in de late 14de eeuw onderging het geheel diepgaande wijzigingen. Toen werd de oorspronkelijke bovenbouw omgevormd tot een poortgebouw. In het midden werd er een doorgang aangebracht, met als gevolg dat het vroegere tweeledige gebouw nu in drie ruimtes werd ingedeeld. Samen hiermee werden ook in de onderste verdieping de nu vereiste structurele wijzigingen aangebracht. Tijdens de derde fase - tussen 1500 en 1650 - verloor het gebouw zijn militair karakter, wat gepaard ging met kleinere verbouwingen ; het bleef echter een toegangsfunctie behouden, wat vrij goed geïllustreerd wordt door de afbeelding in Sanderus' 'Flandria Illustrata' (1641) (fig. 4). In de vierde fase - 1650 tot einde 19de eeuw - kreeg het dan opnieuw een woonfunctie : het diende niet meer als poort

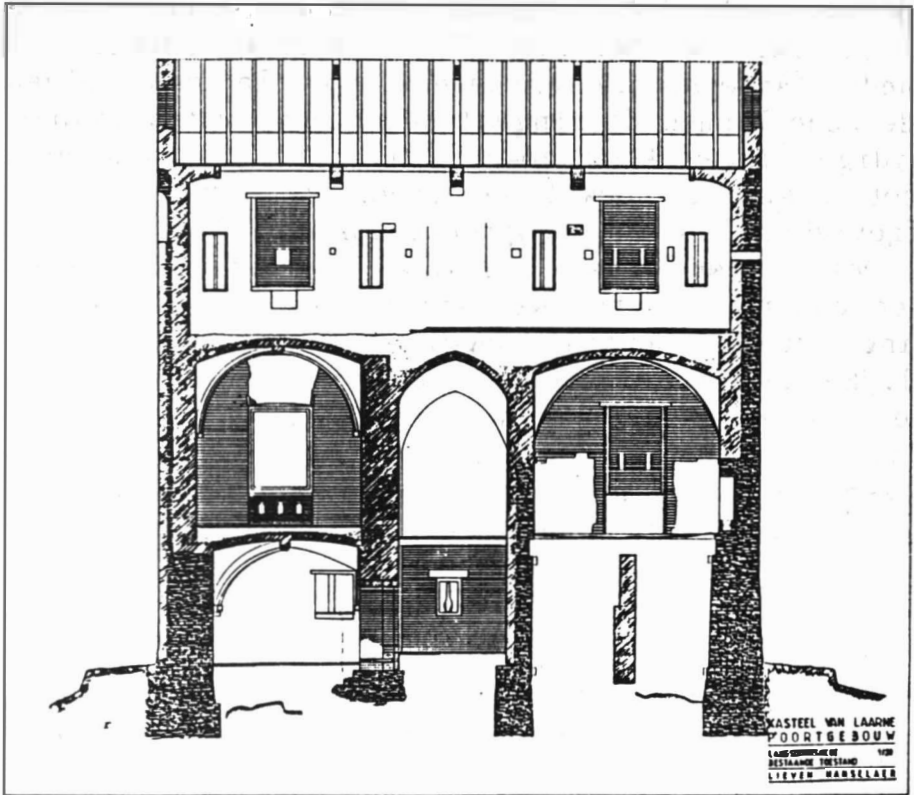

Fig. 3. : Langsdoorsnede over het poortgebouw, bestaande toestand.

Fig. 4. : Het poortgebouw, tot in de 17de eeuw de toegang tot het kasteel.

en zelfs de poortopening werd dichtgemetseld. Dit hangt samen met de ombouw van het gehele kasteel tot een echt residentieel verblijf.

Er zijn dus belangrijke aanwijzingen dat het archeologische onderzoek de vroege en voorlopig nog niet bekende geschiedenis van dit kasteel wel zal kunnen achterhalen. Een systematisch, grootschalig onderzoek op de binnenkoer wordt gepland voor 1988 en is een essentieel onderdeel van de verdere studie van het hele kasteel. Belangrijk hierbij is de systematische integratie van de historische, bouwhistorische en archeologische informatie. Directe vragen op kortere termijn betreffen o.m. de aard van de bewoning binnen de vroegere ringwal, het al dan niet bestaan van een echte castrale motte of een aanverwante bewoning, de aard van de constructies die met deze fase overeenstemmen, de verhouding van deze fasen tot de latere waterburcht. Op wat langere termijn wordt een systematische archeologische en vooral bouwhistorische studie van de andere delen van de waterburcht (weermuur, donjon, flankeertorens) voorbereid. Bij dit alles dient wel rekening gehouden te worden met de bijzondere moeilijkheden bij het onderzoek binnen nog bestaande gebouwen (stabiliteitsproblemen b.v.). Tenslotte zal het historisch onderzoek trachten de oprichting, de functies en het belang van het kasteel van Laarne in een breder historisch kader te situeren.

=====

ARCHEOZOÖLOGISCH ONDERZOEK OP HET KASTEEL VAN LAARNE : HOEZO ?

1. INLEIDING.

Archeologisch onderzoek beperkt zich niet enkel tot het opgraven van gebouwenresten uit vroegere tijden. De bouwgeschiedenis van een menselijke woonplaats is zeker interessant maar men tracht zich tevens een beeld te vormen van de activiteiten van de vroegere bewoners. En deze bewoners leert men het gemakkelijkst kennen aan hun afval. De opvattingen omtrent de dagelijkse hygiëne zijn immers door de eeuwen heen heel wat veranderd; de middeleeuwse mens had bijvoorbeeld de gewoonte zijn rommel in de onmiddellijke omgeving van zijn woonplaats weg te gooien. Dit gebeurde met aardewerk dat men in scherven had laten vallen, maar ook met etensresten, slachtafval en dies meer. Als zij dit gebruik decennia lang volhielden ontstaat op de stortplaats een 'archeologische afzetting', soms meters dik.

Bij opgravingen kan men zo'n afvallaag aansnijden en dan tracht de archeoloog in eerste instantie de potscherven te rekupereren. Dit is belangrijk want het aardewerk kan meestal aan een bepaalde historische periode toegeschreven worden en geeft aldus een datering aan de laag. Daarnaast verzamelt men echter ook de dieren- en plantenresten. Grote beenderen van koe, paard, geit... komt men tegen als de archeologische laag met een truweel of ander armatuur wordt onderzocht. Kleinere beentjes en de meeste planten kan men echter beter verzamelen door een groot bodemvolume over een fijne zeef te spoelen. In deze bijdrage willen wij dan specifiek de studie van de dierenresten nader bekijken.

2. ARCHEOZOÖLOGISCH ONDERZOEK.

De studie van de dierlijke resten en sporen, aangetroffen bij archeologische opgravingen noemt men de archeozoölogie. Het leeuwendeel van dergelijk onderzoek gebeurt in België in het Laboratorium voor Paleontologie, Rijksuniversiteit Gent. Sedert 1986 zijn beide auteurs als deel van deze werkgroep actief op de opgravingen in het Kasteel van Laarne, in een uitstekende samenwerking met archeoloog Eric BALTHAU, architect Lieven HANSELAER en medewerkers

Na het veldwerk-seizoen komen de beenderresten dus in het laboratorium terecht waar zij worden gereinigd. Allereerst

tracht men dan te determineren welke diersoorten in de vondstkollektie vertegenwoordigd zijn. Deze diersoorten kunnen, naargelang de wijze waarop zij in de archeologische laag terecht kwamen, opgedeeld worden in verscheidene groepen (wij volgen hier de indeling voorgesteld door GAUTIER). Allereerst onderscheiden we de konsumptieresten; slachtafval, keukenafval en restjes van de tafel. Dit soort beendermateriaal is meestal sterk gefragmenteerd en er zijn geen volledige skeletten aan elkaar te passen. Een tweede groep omvat de resten van artisanale activiteit (stukken hertsgewei, beenderen bekapt om voorwerpen te vervaardigen).

Vervolgens onderscheiden we de krenge van huisdieren die niet voor konsumptie gehouden zijn (kat, hond, parkiet of papegaai). Van deze dieren vindt men soms volledige skeletten. De vierde en laatste groep omvat dan de intrusieven, dit zijn dieren die zonder medeweten van de mens op het site terecht kwamen : muizen, kikkers, slakken, kleine vogels, enz...

Uit deze verschillende groepen archeozoologisch materiaal kan een grote verscheidenheid aan informatie gewonnen worden (zie GAUTIER 1979). Enkele voorbeelden volgen vooraleer wij de resultaten van het onderzoek op het kasteel zelf toelichten.

- de menselijke economie.

Welke plaats bekleedde het dier in de economie van het site ? Dieren kunnen worden gebruikt als voedselbron, als grondstofleverancier (wol, melk, huiden) maar ook als werkkraft. De samenstelling van de veestapel zal tevens afhangen van de kulinare eisen van de sitebewoners.

- ekologie.

Vooraleer de intrusieve dieren helpen ons een idee te vormen over de natuurlijke omgeving van het site in vroegere tijden. De meeste diersoorten zijn nogal streng in de keuze van hun woonplaats (biotoop) zodat aan de hand van de soortenlijst van weergevonden dieren de vroeger aanwezige biotopen achterhaald kunnen worden.

- zoötechnische informatie.

We zijn geïnteresseerd in de wijze waarop men vroeger de huisdieren hield. Fenomenen zoals kastratie, leeftijd waarop geslacht werd en grootte van de gekweekte rassen kunnen op het beendermateriaal herkend worden.

- sociale verhoudingen.

Wat op tafel kwam in een menselijke woonplaats was uiteraard afhankelijk van de status en de rijkdom van de bewoners. De jacht was in de middeleeuwen bijvoorbeeld een privilege van de rijken.

3. DE KELDER VAN HET POORTGEBOUW VAN HET KASTEEL VAN LAARNE.

De archeozoologische studie heeft zich in dit stadium van de opgravingen toegespitst op de noordelijke kelder van het poortgebouw. Voor de archeologische en bouwhistorische situering verwijzen we graag naar BALTHAU 1986 en BALTHAU et al. 1986. Ons interesseert hier het materiaal dat werd aangetroffen in laag LA 86/6/5. Deze laag vormt het oorspronkelijke loopnivo van de kelder en kan archeologisch gedateerd worden in het begin van de 14de eeuw, eventueel iets vroeger. De laag is ongeveer 20 cm dik en samengesteld uit kleiige leem en steengeruis, intern vermengd met organisch materiaal, voornamelijk houtskool, houtas en beenderresten. De organische komponent is zelfs zo groot dat bij het uitgraven van de laag een duidelijke zwavelgeur vrijkwam. Dit wijst op zuurstofloze omstandigheden die een perfecte bewaring van het organisch materiaal garanderen.

Vermits de opgravingen in Laarne-kasteel verre van afgelopen zijn is het niet onze bedoeling in deze bijdrage definitieve konklusies te presenteren, maar eerder om kennis te maken met enkele gegevens. De tabel geeft een lijst van de aangetroffen diersoorten.

4. ETENSRESTEN.

Waar we bij opgravingen meestal keukenafval vinden is dit in Laarne minder het geval. Het zou immers niet logisch zijn dat men de eigen kelder als stortplaats gebruikte, eerder werd het etensafval buiten de muren gegooid. Het is mogelijk dat boven de kelder een keuken gesitueerd was, zeker is dit echter niet. Toch vinden we enkele resten van varken, schaap en rund naast beenderen van duif, eend, tamme gans, konijn en haas. Maar het aantal resten van deze dieren, vooral van de grotere, is zeer gering. Zo gering zelfs dat deze keukenresten ons niet echt iets bijleren over de vleeskonsumptie ter plaatse in de middeleeuwen.

Het overgrote gedeelte van het organisch materiaal in de kelder bestond echter uit resten van kleine zoetwatervissen en eischalen. Deze zoetwatervissen (blei, blankvoorn, pos

en karper) zijn hoogst waarschijnlijk van lokale oorsprong en zijn behalve de pos nu nog vrij algemeen in de Kalkense Meersen en de Damvallei (zie VAN DAMME & LOSTRIE 1987). Terwijl de pos, hoewel een kleine vis, beschouwd wordt als een lekkernij, wordt het vlees van blei en blankvoorn in de oude literatuur beschreven als 'smakelijk maar niet bijzonder gezocht' en dat van de karper als 'niet voor zwakke magen geschikt... met dikwerf eenen moddersmaak'. Toch werd de karper veel gekweekt omdat het dier gemakkelijk levend kan getransporteerd worden. Het wordt algemeen aangenomen dat de karper in de middeleeuwen in onze gewesten is ingevoerd. Deze introductie wordt in verband gebracht met de grote vraag naar vis tijdens de lange vastenperiodes.

De gewone bereiding van bovenvermelde vissen was vroeger koken, niet bakken. Vis werd voor onmiddellijke konsumptie twee à drie dagen bewaard op een koele plaats, bedekt met stro en ontdaan van de ingewanden. Gefileerde of totaal gekuiste vis werd op koele plaatsen bewaard in geglazuurde potten met wat zout of in linnen gewikkeld en bedekt met een laagje zand (AALDERINK 1911). Hetzelfde geldt trouwens voor kippeneieren, waarvan we de resten veelvuldig aantreffen, zodat het vermoeden gerechtvaardigd wordt dat de kelder ook voedselvoorraad kan bewaard hebben. Bij dit idee passen goed de resten van de zwarte rat, de huismuis en ander gedierte die in de kelder werden opgegraven. Zij kunnen op deze plaats niet alleen beschutting maar ook voedsel aangetroffen hebben.

Opvallend is ook de afwezigheid van import uit het kustgebied. In de binnenstad van Gent treffen we in de middeleeuwse afzettingen wel veel zeevis aan (bijv. VAN DER PLAETSEN et al. 1986). De resten van platvis die we te Laarne vinden hoeven niet te wijzen op handelskontakten met de kust vermits in de tijd dat de Schelde nog niet vervuild en dood was deze vissen ver landinwaarts zwommen. Zij werden tot in Wetteren signaleerd.

Als dit materiaal uit de kelder een weerspiegeling is van de voedingspatronen ter plaatse in de middeleeuwen denken we toch eerder te maken te hebben met resten van de keuken van de gewone man en niet van een rijke kasteelheer. Weinig vlees, veel kleine zoetwatervis, geen zeevis, geen jachtbuit wijzen in die richting.

5. DE MIDDELEEUWEN, EEN TURBULENTE TIJD ?

Uit historische bronnen kan men leren dat het te Laarne niet altijd peis en vree was. Ook de bezoekers van het kasteel kwamen niet steeds met de beste bedoelingen. Moeten we in dit licht de vondsten interpreteren van de volledige dierskeletten die in de kelder te voorschijn kwamen ? Zeker is dat men daar de volledige krenge gedeponeerd heeft van een jong varken, een hond, twee fretten en een aantal kauwen (die vroeger wel eens als huisdier werden gehouden). Op dat moment kan de kelder bezwaarlijk nog gebruikt zijn, noch de ruimte daarboven vermits de stank van de in ontbinding verkerende kadavers niet te harden moet geweest zijn. De beenderen van de hond zijn daarenboven aan de zijde die naar het loopoppervlak lag door vuur geschroeid. Andere beenderen vertonen hetzelfde brandspoor of zijn volledig verkoold. Samen met het feit dat de kelder veel houtskool bevatte kan dit er op wijzen dat het er gebrand heeft. Bij de interpretatie van de vondsten in het poortgebouw moeten we dus rekening houden met perioden van leegstand, eventueel verval.

6. EKOLOGIE.

Wat de paleo-ekologie betreft, d.i. de rekonstruktie van de 14de eeuwse omgeving van het kasteel, zijn voornamelijk de resten van niet gedomestikeerde fauna belangrijk. Uit de bijgevoegde soortenlijst blijkt dat de meeste kleine knaagdieren en insekteneters indikatief zijn voor een open gras- en kultuurland naar de vochtige kant. Ook de aanwezigheid van kolgans, wilde eend en haas wijzen in die richting. De grote hoeveelheden zoetwatervis, de zoetwater-slakken en de eenden en ganzen duiden tevens op de nabijheid van poelen en een systeem van brede sloten. Het is waarschijnlijk aan te nemen dat er in de 14de eeuw reeds een slotwal rond het kasteel lag en dat veel zoetwatervis uit deze wal afkomstig was.

De kelderruimte zelf was natuurlijk een goede schuilplaats voor allerlei ongenode gasten die op de voedselvoorraad of gewoon de beschutting afkwamen. Zeker weten we dat de baardvleermuis er overwinterd heeft. Nu komt deze soort niet meer te Laarne voor. Ook de zwarte rat die er een nest had zal men nu nog weinig tegenkomen. Dit dier leeft nog vooral in oude boerderijen, graanzolders en dergelijke maar heeft zich niet zo goed aangepast aan de menselijke infrastructuur van de twintigste eeuw.

7. BESLUIT.

We poogden door deze analyse U een glimp te tonen van het dagelijkse leven in het middeleeuwse kasteel. Hopelijk is tevens gebleken dat archeozoologisch onderzoek een nuttig facet is bij de archeologische werkzaamheden en steeds, waar nodig, een geïntegreerd deel moet vormen van een modern, wetenschappelijk onderzoeksprogramma.

REFERENTIES :

AALDERINK W. 1911 : De Zoetwatervisschen in Nederland en de kunst om ze te vangen.

D. Bolle, Rotterdam.

BALTHAU E. 1986 : Het kasteel van Laarne. Voorlopig verslag van de opgravingen.

Castellum, 3, n° 4, p. 4-5.

BALTHAU E., HANSELAER L. & VERHAEGHE F. 1986 : Opgravingen in het kasteel van Laarne (0.-Vl.).

Archeologie, 2.

GAUTIER A. 1979 : Archeozoölogie als inlichtingsbron voor de historische geografie.

Handelingen van het Colloquium, Brussel 1979, p. 410-420.

VAN DAMME D. & LOSTRIE C. 1987 : Het kasteel en de meersen. Grasduinen in natuur, geschiedenis en folklore van Laarne en Kalken.

Het gemeentebestuur van Laarne. Uitgeverij Groeninghe nv.

VAN DER PLAETSEN P., ERVYNCK A. & DE COCK W. 1986 : Beenderen van de 13de eeuw in de Belfortstraat.

Stadsarcheologie Gent, 10, n° 2, p. 61-64.

ANTON ERVYNCK (Lab. voor Paleontologie, R.U.G.) & DIRK VAN DAMME.

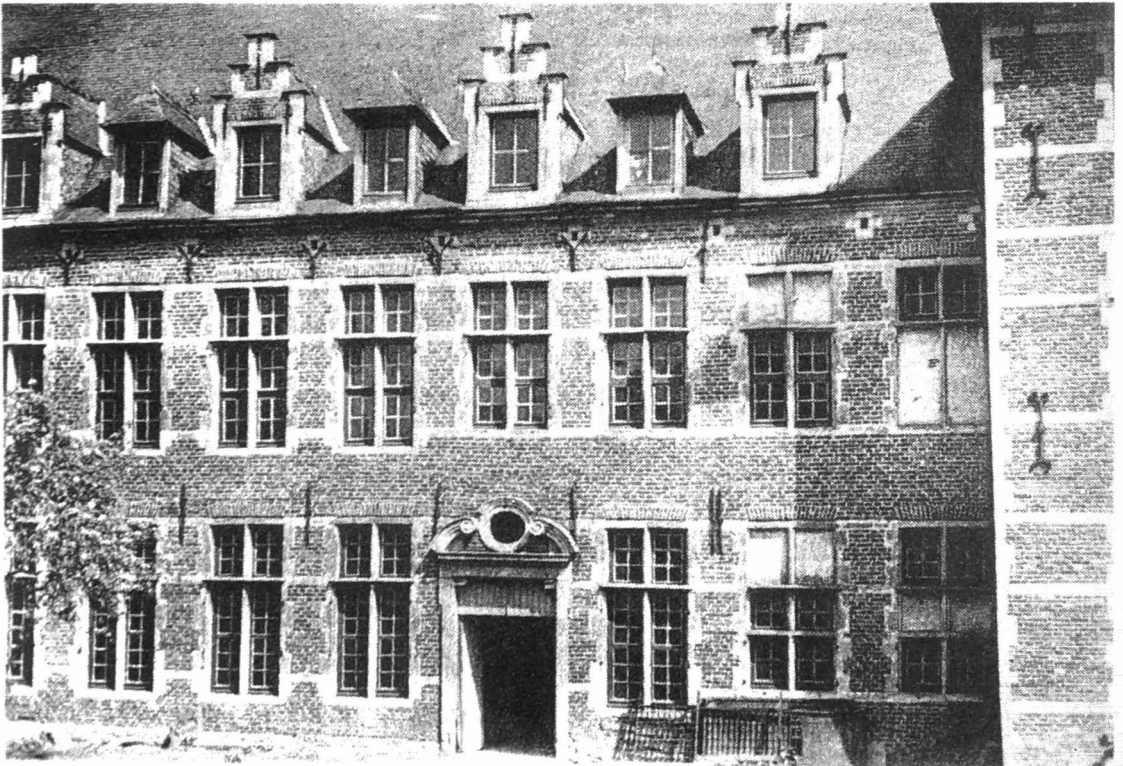

SOORTENLIJST

GROEP	SOORT	NL. NAAM
GASTROPODA (slakken)	<u>Lymnaea ovata</u>	Ovale poelslak
	<u>Lymnaea truncatula</u>	Geknotte poelslak
	<u>Anisus rotundatus</u>	Geronde schijnhorenslak
	<u>Bithynia leachii</u>	Kleine diepslak
	<u>Oxychilus cellarius</u>	Kelderslakje
	<u>Oxychilus draparnaudi</u>	Draparnaud's glansslak
	<u>Discus rotundatus</u>	Boereknoopje
	<u>Vertigo antivertigo</u>	Draaihoortje
	<u>Vallonia pulchella</u>	Faai jachthorenslakje
	<u>Cepaea nemoralis</u>	Veldslak
	<u>Cecilloides acicula</u>	-
	<u>Limax maximus</u>	Kelderslak
BIVALVIA (tweekleppigen)	<u>Anodonta cygnea</u>	Zwanemossel
	<u>Mytilus edulis</u>	Gewone mossel
PISCES (vissen)	<u>Gymnocephalus cernua</u>	Pos
	<u>Cyprinus carpio</u>	Karper
	<u>Blicca bjoerkna</u>	Blei
	<u>Rutilus rutilus</u>	Blankvoorn
	<u>Platichthys flexus</u> ?	Bot ?
AMPHIBIA (tweeslachtigen)	<u>Rana sp.</u>	Kikker
	<u>Bufo bufo</u>	Gewone pad
AVES (vogels)	<u>Anser albifrons</u>	Kolgans
	<u>Anser anser f. domestica</u>	Tamme gans
	<u>Anas platyrhynchos</u>	Wilde eend
	<u>Gallus gallus f. domestica</u>	Kip
	<u>Columba livia f. domestica</u>	Huisduif
	<u>Corvus monedula</u>	Kauw
MAMMALIA (zoogdieren)	<u>Talpa europaea</u>	Mol
	<u>Sorex araneus/coronatus</u>	Bos/Beemdspitsmuis
	<u>Crocidura russula</u>	Huisspitsmuis
	<u>Neomys fodiens</u>	Waterspitsmuis
	<u>Myotis mystacinus</u>	Baardvleermuis
	<u>Pitymys subterraneus</u>	Ondergrondse woelmuis
	<u>Microtus agrestis</u>	Aardmuis
	<u>Apodemus sylvaticus</u>	Bosmuis
	<u>Mus musculus</u>	Huismuis
	<u>Rattus rattus</u>	Zwarte rat
	<u>Lepus capensis</u>	Haas

<u>Oryctolagus cuniculus</u>	Konijn
<u>Mustela putorius</u> f. furo	Fret
<u>Felis silvestris</u> f. catus	Kat
<u>Canis lupus</u> f. familiaris	Hond
<u>Ovis ammon</u> f. aries	Schaap
<u>Cervus elaphus</u>	Hert
<u>Bos primigenius</u> f. taurus	Rund
<u>Sus scrofa</u> f. domestica	Varken.

Binnenkoer - 17e eeuwse gevel - vóór de restauratie

RUNDVEEPEST (slot)

Uit een eerder verschenen artikel (1) over de rundveepest in Laarne 1769-1786 weten wij dat de bestuurlijke overheid van de parochie diende over te gaan tot telling van het hoornvee (2)

Bij het inventariseren van het familiearchief van Vilsteren hebben wij een tellingsformulier teruggevonden, dat dienst doet als schuttingsblad van een notarieel bijvoegsel van een koop door de graaf van Ribaucourt (3).

Het tellingsformulier (Fig. 1), gedateerd 20 januari 1786, staat op naam van Engelbertus De Meijer. Hij bezat 2 koeien nl. "1 swarte bonte" en "1 roode bonte".

Zoals reeds eerder vermeld (1) greep in 1786 (4) vermoedelijk de laatste rundveetelling in Laarne plaats op basis van het decreet van 15 januari 1772.

Erik L. Schepens

---

(1) Cfr. Erik L. Schepens, Castellum, driemaandelijks tijdschrift van "de vrienden van het Slot van Laarne", jrg. 3, nr. 4, p. 32-35 en Tijdschrift voor Heemkunde en geschiedenis, Heem- en Geschiedkundige kring "Jan Broeckaert" Wetteren, jrg. 33, nr. 4, p. 12-14.
Zie ook Castellum, jrg. 4, nr. 4, p. 6-7.

(2) RAG, BvL, nrs. 154 t/m 158. Uit nr. 156 : "... betaelt aenden greffier ... over het onderhoudt ende devoiren van het denombrement van het hoornvee conforme de 11e article van het edict van de majesteijt van den 6e oust 1772 ten tijdt van een jaer over den nombre van negenhondert hoornbeesten te weten sedert den 4e juni 1773 tot en met 4e juni 1774 ten advenante van ses guldens ider hondert beesten ...".

(3) KvL, familiearchief van Vilsteren, bruin pak Walrave nr. 106⁴.

(4) RAG, BvL, nr. 170 : "... denombrement der hoornbeesten ordonantie par misive gedateert 18.01.1786 uit Schellebelle ...".

NOTA BETREFFENDE EEN VERMEENDE 12DE EEUWSE VERMELDING VAN LAARNE IN HET ARCHIEF VAN DE VOORMALIGE SINT-BAAFSABDIJ IN GENT

In het kader van de opgravingen in het kasteel van Laarne wordt voor het ogenblik een historisch onderzoek verricht op basis van geschreven bronnen, waarbij wordt getracht de groei van de bewoning en meer specifiek het ontstaan van het kasteel in dit meest westelijke deel van het vroegere Land van Dendermonde te achterhalen. Hoewel op basis van archeologisch onderzoek de evolutie van de bewoning en de ontginningen te Laarne vanaf de 10de-12de eeuw in grote lijnen kan worden gevolgd (1), moeten alle geschreven bronnen uit deze periode, die betrekking hebben op Laarne en op het westelijk deel van het vroegere Land van Dendermonde, nog aan een grondige kritiek worden onderworpen. Bij nazicht van de literatuur blijkt immers elke exhaustieve wetenschappelijke bewerking van de bronnen te ontbreken, waardoor ook het ontstaan van de feodale structuren en de gerechtelijke organisatie in de Middeleeuwen nog heel wat problemen oproept.

In het Toponymisch Woordenboek van M. Gysseling wordt een vermelding van Laarne aangehaald uit een tekst die zich in het archief van de voormalige Sint-Baafsabdij in Gent bevindt (2). In een Noticia Anniversariorum of optekening van jaargetijden, waarvan de oudste delen ongetwijfeld uit de 12de eeuw dateren maar dat is bijgewerkt tot het midden van de 13de eeuw (3), vindt men inderdaad de bezetting van een cijns van 18 solidi per jaar voor de jaargetijden van een zekere Lennothus en zijn vrouw Ava op gronden super Lare die zij aan de Sint-Baafsabdij in Gent hebben geschonken (4). De cijns zou worden geïnd door de custos. Uit de ganse Noticia Anniversarium vernemen we trouwens dat het dienstensysteem van de Sint-Baafsabdij reeds sterk uitgebreid was, aangezien naast de custos ook reeds de elemosinarius, cellerarius, infirmarius, cellerarius vini en de hospitarius voorkomen (5).

In een oorkonde, die kan gedateerd worden tussen 1148 en ongeveer 1200(6), vernemen we dat Balduinus en Waszelinus, zonen van Lietnodus en Ava, op vraag van hun vader 7 gemeten van hun allodium super Lare aan de Sint-Baafsabdij in Gent schenken en bezetten de cijns ervan die zal worden geïnds door de custos van de abdij, voor de jaargetijden van hun vader en hun moeder (7).

De vergelijking van beide teksten leert ons dat de laatste duidelijkheid de schenkingsoorkonde is waarvan we in de Notica Anniversariorum de vermelding terugvinden. Deze moet dus ook ongetwijfeld dateren na 1148. A. Verhulst is echter aangetoond dat de schenking door Balduinus en Waszelinus betrekking heeft op gronden aan de Laree, een verdwenen rivier in Oosthout (8). Het grondbezit van de Sint-Baafsabdij aan de Laree gaat trouwens in zijn geheel ten minste tot de 2de helft van de 10de eeuw terug (9). Bijgevolg kunnen we stellen dat de gronden super Lare, die vermeld worden in de Noticia Anniversariorum, kunnen vereenzelvigd worden met de 7 gemeten land aan de Laree uit de schenking van Balduinus en Waszelinus. De vermelding super Lare heeft dus, in tegenstelling tot wat Gysseling meent, geen betrekking op Laarne. Hoewel de mogelijkheid bestaat dat de Sint-Baafsabdij over enkele verspreide domeinelementen beschikte in het gebied tussen de Oudeboslede en de Schelde, die in de 10de eeuw grotendeels door de voogden van de abdij werden geusurpeerd (10), is er geen enkel bewijs dat de Sint-Baafsabdij in de 12de eeuw grondbezit had in dit gebied. Ook vanaf de 13de eeuw bestonden de inkomsten van de Sint-Baafsabdij in Laarne trouwens hoofdzakelijk uit een gedeelte van de tienden, dat toekwam aan de aalmoezenij van de abdij.

De tekstkritiek op de twee bronnen heeft dus duidelijk aangetoond dat de vermelding super Lare in de Noticia Anniversariorum niet slaat op Laarne maar op de Laree. Beide teksten kunnen dan ook geëlimineerd worden als 12de-eeuwse informatiebron voor Laarne en het westelijk deel van het Land van Dendermonde.

E. Balthau

Voetnoten

- (1) E. Balthau, 1984, p. 46-51.
- (2) M. Gysseling, 1960, I, p. 585.
- (3) B. Augustyn, E. Palmboom, 1983, p. 7.
- (4) Rijksarchief Gent, fonds Bisdom, Sint-Baafsabdij, R 20bis, f°3, r°.
- (5) Zie noot 3.
- (6) A. Verhulst, 1958, p. 481, noot 133.
- (7) Londen, Britisch Museum, Manuscripts, Egerton 0796, f°52, v°.
- (8) A. Verhulst, 1958, p. 481-482.
- (9) A. Verhulst, 1958, p. 87.
- (10) A. Verhulst, 1958, p. 172.

Bibliografie

- B. Augustyn, E. Palmboom, Bronnen voor de agrarische geschiedenis van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen. Deel I : Dokumenten bewaard in het Rijksarchief te Gent, Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis. Publikatie nr. 72, Gent 1983.
- E. Balthau, Laarne, in : J.Nenquin (ed.), Archaeologisch Inventaris Vlaanderen, Band III, Gent 1984.
- M. Gysseling, Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226), Tongeren 1960.
- A.E. Verhulst, De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIVe eeuw). Bijdrage tot de kennis van de structuur en de uitbating van het grootgrondbezit in Vlaanderen tijdens de Middeleeuwen, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren-Verhandeling nr.50, Brussel 1950.

SPOR
OOST
TEIT
EN

Leut 10-Mei 1928

Achtbare Heer van Acker

Hieringeloter - uwe reglementaire inrichting.
vergunning - ~~daarmee~~ zyt se in regel -
zoals ik sezier beh. - Laat uwer Koers
door - met de medewerking van Sport -
Wereld - welke 't sukses van uwer
Koers zullen bezekeren -

Ik denk aan uwer Koers te zullen
~~samen~~ zijn - Bestel - mijne beste
sukses wenschen - aan uwe inrichtings Kom.
Missie - en ontvang intusschen, Achtbare Heer,

Mijne Sportieve groeten

Edg. Pecknaert
Sportschrijver

Fig. 1 : Begeleidende brief van de B.W.B. afdeling
Oost-Vlaanderen i.v.m. de inrichtersvergunning.

60 JAAR KERMISKOERSEN TE LAARNE 1928-1988

Een wielervedstrijd is tijdens de kermisdagen een vaste attractie geworden. Iedereen vindt het als van zelfsprekend dat hij er zijn persoonlijke favoriet of de plaatselijke renner aan het werk kan zien.

Wanneer u bij de eerstkomende Pinksterkermis te Laarne, in het dorp of langs de weg de renners toejuicht en aanmoedigt, zal het precies 60 jaar geleden zijn dat de start werd gegeven tot deze manifestatie.

1928

Op 1 februari besloten "eenige ijverige sportmannen" (1) op initiatief van notaris Van de Velde een koers voor onafhankelijken op kermisdinsdag 29 mei in te richten. De aanwezigen waren van oordeel dat "dit voor het welzijn van sport en nering van LAERNE, en voor den opbloei van het sport in het algemeen" diende verwezenlijkt.

De koers werd begiftigd met minimum 1.500 fr. prijzen en kreeg de naam "Groote Prijs Notaris Van de Velde" mee.

Deze gegevens (2) lezen wij in het schrijven, gedagtekend 2 maart 1928 en gericht aan de heer Edgard Peckstadt, secretaris van de Belgische Wielrijders Bond Oost-Vlaanderen, waarin de organisatoren eveneens om erkenning verzoeken.

Zoals elke vereniging trachtte het bestuur sponsors aan te trekken. Bernard Van Rijsselberghe (3) werd verkozen tot afgevaardigde met als taak geldschietters te vinden. Hij kontakteerde de rijwielfirma Nestor Michel (4) in Gent. Deze firma was bereid een volledig uitgeruste rennersfiets merk Lapize (5) te leveren voor de som van 450 fr., met verzoek de koers "Groote Prijs Lapize" te noemen. Na ruggespraak met de initiatiefnemer en de firma Michel werd overeengekomen onder de benaming "Groote Prijs Notaris Van de Velde en der rijwielen Lapize" van start te gaan.

Het dagblad "Sport-Wereld" schonk een schaal en beloofde de nodige publiciteit te voeren "voor het wellukken uwer koers" (6).

Adolf Van Acker (7) ontving op 11 mei 1928 de vergunning van de B.W.B. (Fig. 1).

De kontaktnaam met de onafhankelijken gaf voldoende resultaten.

Het team Securitas-Hutchison (8) vaardigde volgende renners af :

1. Bernard Van Rijsselberghe	Laarne
2. Ernest Mottard	Hollogne-aux-Pierres
3. Marcel Houyoux	Bouffioulx
4. Albert Herman	Amay
5. Georges Lemaire	Pepinster
6. Jules Dhondt	Zeveneken
7. Alphonse De Beule	Waasmunster
8. Edmond Van Craenenbroeck	Beveren-Waas
9. Theo Roelen	Merksem
10. Corneel Leemans	Ekeren-Donk
11. Edmond De Spiegeleer	Sint-Maria-Lierde
12. Henry Cornelis	Merchtem
13. Emile Praet	Beervelde

De renners Houyoux, Lemaire en Mottard dienden hun verplaatsingskosten vergoed.

Op 29 mei kwam slechts Edmond De Spiegeleer opdagen.

De rennersstal "Cyriel van Hauwaert" (9) kon geen deelname van haar onafhankelijken verzekeren, maar beloofde hen op de hoogte te brengen van de wedstrijd.

Als fotograaf en verslaggever werd Karel Steyaert afgevaardigd (10).

UIT DE "SPORT-WERELD"

Het aankondigingsartikel in de "Sport-Wereld" geven wij integraal weer - al is het maar om van de bloemrijke taal te genieten -.

Te LAERNE (bij Wetteren)
Op dinsdag 29 mei

Groote Prijs Vande Velde en Rijwielen "Lapize"

Voor onafhankelijken B.W.B. met medewerking van Sportwereld Schaal Duchateau, voor overwinnaar - Schaal "Sportwereld" voor constructeurs. En eene speciale premie : Een Zomerpalet tot "Demi-Saison" (waarde 500 fr.) gift van het huis Hendrickx Gebr., Wetteren.

Afstand : 110 klm. of 3 kleine ronden van 6,5 klm. en 6 groote van 15 klm.

2500 FR. PRYZEN - 700 FR. PREMIEN - 42 INGESCHREVENEN

De onafhankelijken, die zich gisteren een dag mochten uitrusten, zullen vandaag Dinsdag ongetwijfeld met des te meer ijver naar Laarne trekken, waar hen een schoone baankoers wacht. Schoone baankoers is het woord ! Nu Vande Velde is er met de vuile voeten doorgegaan, heeft noch naar geld noch onkosten gezien en komt met iets voor de pinnen dat al de renners zal doen watertanden, 2.500 fr. prijzen ! Of er daar zal gereden worden ! Ten anderen, we wenschen en vragen niets beter. De inrichters die geen moeite ontzagen, verdienen het. Dat het goed weder nu nog maar 'n dag aanhoudt, dat er veel renners zijn en de koers 'n flinke brokke weze, en ... dan is iedereen vast en zeker voldaan en tevreden !!

Een kleine pronostiek.

Wij zeggen een "kleine" pronostiek, en hij zal waarlijk niet lang zijn. Als hebbende kans stippen wij aan : Van Rijsselberghe, Billiet, Van Grootenbruele, Raes, Van Belle, Jaques, Boone, A. Demeyer, Roelen, Rolus, Dijzere en Dewit ! Wij geven de voorkeur aan Bernard VAN RIJSELBERGHE

PRYZEN.

Eerste : Koersrijwiel Lapize (waarde 900 fr.) plus 100 frank in geld; eene schaal gesconken door den heer Duchâteau , burgemeester van Wetteren, en eenen palm.

Verder : 500 fr., 350 fr., 200 fr., 150 fr., 100 fr., 75 fr., 75 fr., en 50 frank.

Schaal "Sportwereld" voor den Constructeur met de vier best geplaatste renners.

PREMIEN

Eerste ronde : 50 fr. op het Zand, Laarne en fr. 37,50 aan Ernest Coolens, Laerne.

Tweede ronde : 50 fr. aan Schatteman Oscar, Laerne en 45 fr. aan Café Crombeen (Fabriek Lepelmans).

Derde ronde : 25 fr. aan Veloclub Dr. Mijncke Laerne en 45 fr. op Steentje, Laerne.

Vierde ronde : 35 fr. (Tramstatie Heusden) en fr. 37,50 aan Café Ernest Coolus (sic), Laerne.

Vijfde ronde : 25 fr. Café Raman, Heusden; 25 fr. Café Naudts, Destelbergen, Gouden Hand, en 50 fr. Molenstraat, Laerne.

Zesde ronde : 50 fr. Café Aepers, Zwaentje, Laerne en 50 fr. dorp Laerne.

Zevende ronde : 50 fr. Café Raman, Laerne en 45 fr. Café Crombeen, Fabriek.

DE BAANKOERSEN IN VLAANDEREN

Fig. 2a : Doortocht van de renners aan het Kasteel van Laarne.

2b : Aankomst aan Schattemansmolen. Van Belle wint voor Raes en Rolus.

Foto's verschenen in "De geillustreerde Sportwereld" een voorloper van de huidige V.U.M. uitgever van de dagbladen De Standaard, Het Nieuwsblad en de Gentenaar.

Achtste ronde : 50 fr. Café De Launay, Laerne en 30 fr. Dorp, Laerne.

Negende ronde : 25 fr. Club Destelbergen.

Eene speciale premie van een Zomer-paletot "Demi-Saison".
De betwisting deze premie zal bekend gemaakt worden voor het vertrek.

Het vertrek zal gegeven worden om 2 uur stipt opdat alle rijders tijdig zouden kunnen huiswaarts keeren.

Gemakkelijke verbinding met Gent en Wetteren - Gent ligt op twee uren van Laerne; Wetteren ligt op één uur van Laerne.

INSCHRYVINGEN.

1. Van Rijsselberghe, 2. Billiet Albert, 3. Praet Emiel, 4. De Spiegeleere Edm., 5. De Beule, 6. Van Grooten brulle Rob., 7. De Keerschietter H., 8. Raes Maur., Lieven Arth., 10. Leroy Vict., 11. Van der Haegen, 12. Van Belle Em., 13. Van Rossem Hect., 14. Jacobs Georges, 15. Van Hasselt Krel, 16. Van Caeyseele, 17. Boone K., 18. Van Craenenbroeck, 19. Dhont Jules, 20. Rolus, 21. Lambrechts, 22. Hannot Alfr., 23. Gust Jacques, 24. Boone Pol, 25. Mottard, 26. Hoyoux Marcel, 27. Herman Albert, 28. Sesmet Albert, 29. Lemaire, 30. Demeyer Karel, 31. Willemyns Oscar, 32. Roelen Theo, 33. Dijzers Constant, 34. Cornelis Henri, 35. De Smet Gerard, 36. Verelst Louis, 37. Leemans Corneel, 38. Vandenbroeck, 39. De Wit Arthur, 40. Mertens Louis, 41. Verhaeghen Marcel, 42. Knockaert Jules.

BEKNOPT REGLEMENT.

1. Het vertrek zal om 2 uur gegeven worden; uitdeeling der rugnummers vanaf 1 uur, bij Achiël Schatteman.
2. Alle gangmaking is ten strengste verboden.
3. Het veranderen van rijwiel is enkel toegelaten bij ernstige machinebreuk.
4. Enkel officieele auto's mogen volgen. Het volgen is enkel toegelaten op de groote baan van Destelbergen tot "Rooden Hoed". Tegen dezen die in den kom der gemeente volgen, zullen strenge politiematregelen genomen worden.
5. In de dreef te Laerne moet de steenweg gevolgd worden.
6. De inrichters zijn niet verantwoordelijk voor de ongelukken welke de renners zich zelve of anderen zouden aandoen."

Tot hier onze verslaggever.

Sportklub Laarne klaar met schitterend programma

De feitelijke effort 107 per

LAARNE - De kasteelgemeente blijft ook in 1987 het wielerdorp bij uitstek. Al op 21 februari fietsten de WAOD'ers er het nieuwe seizoen in, wellicht met oktoberkermis zetten de l'jverige Laarnenaars er een punt achter. Tussen start en einde van het seizoen liggen dan 15 wedstrijden. Zowat iedereen komt aan zijn trekken. Profs, amateurs, junioren en nieuwelingen krijgen startgelegenheid ergens in het bloemenrijke Laarne. Om zo 'n programma tot in de puntjes uit te werken heb je nood aan werkgrage mensen. Een herschikking binnen het bestuur drong zich op. Er waren teveel papieren leden, geen woorden maar daden is nu de leuze.

Het nieuwe bestuur van Sportklub Laarne, waar dit weekeinde ook het wielerseizoen op gang wordt geschoten. (ddd)

Nieuwbakken voorzitter Martin Geldhof: „Om met enige kans op sukses dergelijk programma af te werken moet je kunnen rekenen op een goed funktionerend bestuur. Wij hebben dat nu. Iedereen kent zijn taak. De sfeer binnen het nieuwe bestuur is uitstekend. Zaterdag en zondag wordt in België het seizoen op gang geschoten. Ook wij zijn klaar met twee organisaties. Zaterdag kunnen de nieuwelingen in de Achterstraat aan het werk, zondag zijn de junioren op dezelfde plaats uitgenodigd. Twee koersen die mijns inziens voltreffers moeten worden. De konkurrentie van andere is zo niet onbestaande, dan toch vrij gering. We verwachten een pak renners. Aan een pronostiek waag ik mij niet. Na inzage van de uitslagen van de klubkampioenschappen zag ik wel al enkele in het oog springende namen. Ik zet ze liever niet op een rij. Zo loop ik het risico niet om er te vergeten. Iedereen heeft nu de grote koersbonger, wij kunnen ons nu al opwarmen aan twee spetterende wielerdagen!”

PROGRAMMA

Zaterdag 28 februari nieuwelingen:
61 km. 11.000 fr. café Zaal Elisabeth, Achterstraat 57; start om 15 u. 30.

Zondag 1 maart junioren: 62 km.
13.500 fr. café Zaal Elisabeth, Achterstraat 57; start om 15 u.

OVERIGE WEDSTRIJDEN

1 mei amateurs (Oostrem), 24 mei amateurs (t Steentje), 5 juni profs (dorpl), 10 juni amateurs (dorpl), 27 juni nieuwelingen (Oleersakant), 18 juli nieuwelingen (t Zandl), 19 juli junioren (t Zandl), 21 juli amateurs (t Zandl), 23 juli WAOD (t Zandl), 18 augustus junioren (Moteleant). Daar kan nog een wedstrijd bij komen met Oktoberkermis.

Bestuur: erevoorzitter Paul Raman, voorzitter Martin Geldhof, ondervoorzitter Lucien De Wilde, sekretaris Guy De Kee, penningmeester Roger Van De Weghe, leden Herwig Rasschaert, Julien Van Rijsselberghe, Jozef Clement, Martin Stadeus, Peter Raman, Willy Dauwe, Georges Bracke en de steunende caféhouders Aimé Bracke, Lucien Neels en Eric Verweire.

(ddd)

Fig. 3. Het bestuur van Sportklub Laarne in 1987 bij de voorstelling van hun programma 1987.

De enorme belangstelling voor deze eerste kermiskoers te Laerne blijkt uit de foto genomen bij de aankomst aan Schattemansmolen (Fig. 2b). Van Belle won het in de sprint van Raes en Rolus.

(Fig. 2a - geeft ons de doortocht aan het Kasteel van Laerne).

Voor het verloop van de wedstrijd geven wij terug het woord aan onze verslaggever.

"VAN BELLE WINT DEN GROOTEN PRIJS VAN LAERNE".

Rond de vertrekkontrol.

Gisteren was Laerne in volle feest en men had er eene groote koers voor onafhankelijken op voet gezet en de uitdeeling der rugnummers begon om 1 ure door de heer Van Acker, terwijl H. Vande Velde, notaris, eveneens ter plaatse was. Wij vernemen er dat de acht renners der Stoeperclub schitteren door hunne afwezigheid. Er zijn echter zeven andere deelnemers bijgekomen, zoodat het toch nog een sukses blijft voor de inrichters.

De koers gaat zooals men weet over 5 ronden van 6 km.500 en 5 ronden van 19 km.

Zij die vertrokken.

Volgende renners nemen het vertrek om 2u. 15 min. : Billiet, Debruijcker, Strubbe, Dyzers, Viaene, Despiegeleer, Gyssels, Verbraecke, Raes, Degraeve, Lambrechts, Willemyns O., en J. Demeyer, Dhaene, Struyven, Rolus, Jacques, Van Belle, Verhulst, Mertens Juul en Goossens Désiré.

De koers.

1e ronde. De renners zijn bijeen en de tijd is 12 minuten.

2e ronde. Allen nog bijeen met Mertens op kop. Tijd 14 minuten.

3e ronde. Steeds allen bijeen met Strubbe op kop. Tijd 14 min.

4e ronde. Gaston Debruycker trekt 11 man en op 100 meter volgen er 11 andere renners. Tijd 13 minuten.

5e ronde. Demeyer komt alleen voorbij gevolgd op 100 meter van Raes en de anderen zijn allen gescheiden. Strubbe heeft 1 min. achterstel en had machienbreuk op 22 min. Degraeve.

De groote ronden.

Na de eerste groote ronde (16 km.) komt Juul Mertens alleen voorbij; op 1 minuut, De Meuere en Dyzers; op 50 m. Goossens;

op 100m., groep van 13 man getrokken door Billiet; op 2 minuten, Viaene; op 100 m. Ghyssels; op 4 minuten, Struyen. Despiegeleer die kreveerde, gaf op. Tijd 29 minuten.

2e ronde : Mertens, Dyzers, Billiet, Rolus, Degraeve en Goossens voorop. Op 100 m., Debruycker en Raes; op 200 m., Dhaen, Verbraecken, Jacques en Verhelst; op 3 minuten, Demeyer, die bandongeval had, Gysels, Viaene en Juul Willemeijns; op 5 min. Struyven. Tijd : 29 minuten.

3e ronde : Raes, Mertens, Dyzers, Billiet, Rolus, Degraeve, Goossens, Debruycker, Dhaen, Verbraecken, Jacques en Verhelst zijn samen. Op 1 min.40, Demeyere, Viaene en Ghyssels. Tijd 33 minuten.

4e ronde : Van Belle, Raes, Rolus, Degraeve, Mertens, Dyzers, Verhelst en Lambrechts bijeen. Op 1 minuut, Goossens; op 2 minuten, Viaene, Gysels en Demeyere. Billiet, die kreveerde, volgt op 3 minuten. Jacques geeft op. Raes heeft bandbreuk in de laatste ronde, krijgt een ander wiel, en komt seffens terug bij.

De sprint.

Een prachtige sprint tussen 8 man. Van Belle wint ten slotte van $\frac{1}{2}$ wiel op Maurits Raes.

Orde der aankomsten.

1. EMIEL VAN BELLE, op rijwiel Securitas-Hutchinson; 2. Raes M., op 30 ctm.; Rolus op $\frac{1}{2}$ lengte; 4. Degraeve; 5. Juul Merten, 6. Lambrechts; 7. Dyzers; 8. Verhelst L., allen wiel aan wiel; 9. Gysels, op 1 minuut; 10. Demeyere; 11. Verbraecken G.; 12. Debruycker; 13. Viaene."

Het organiseren van de tweede editie verliep minder vlot.

"Sportwereld" gaf de raad de koers in te richten voor junioren (Fig. 4), daar een dergelijke wedstrijd enerzijds een grotere opkomst van renners waarborgde en anderzijds de onafhankelijken te veel aan prijzen kostten.

Verder kon de firma Nestor Michel geen rennersfiets leveren aan de voorwaarden van 1928. De kostprijs van het merk Lapize steeg met 10 à 15%. De firma kan wel een willekeurig merk leveren aan de prijs van 450 fr. (Fig. 5). Navragen bij andere merken gaven een prijs variërende tussen de 700 en 900 fr.

Niettegenstaande ging op Pinksterdinsdag 1929 een tweede koers voor onafhankelijken door (Fig. 6-7-8).

Erik L. Schepens

SPORTWERELD

DAGBLAD

Beheer en Publiciteit:

181, Laekenstraat, BRUSSEL

Telefoon 141.53

Postcheekrekening 321.88

Opstel:

127, Em. Jacquemainlaan, BRUSSEL

Telefoon: 227.96-227.97

Telegram-Adres:

SPORTWERELD-BRUSSEL

Brussel 19 April 1929.

Geachte Heer en Vriend,

Goed Uw schryven ontvangen. Daar er voor het oogenblik maar om zoo te zeggen enkel nog een paar fabrieken zyn die ~~zich~~ nog onafhankelyken in dienst hebben loopt U veel kans maar een klein getal verrekters te hebben.

Volgens my zoudt U beter een koers geven voor Juniors. Een schoon lot Juniors aan het vertrek zou ook veel sukses oogsten. Van een anderen kant moet ge veel te hooge pryzen geven voor de onafhankelyken. Integendeel zou een koers voor Juniors met b.v. b. een paar duizend frank voorzeker veel byval genieten.

Dit weze U gezegd niet als vingerwyzing maar enkel als een bescheiden raad.

Op onze medewerking moogt ge ten alle tyde rekenen, alsook op eene schaal.

Aanvaard'geachte Heer en vriend

myne beste groeten.

De Bestuurder

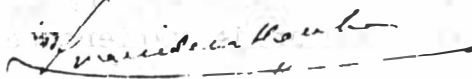

Fig. 4 : Een goede raad van "Sportwereld".

FONDATION EN 1897

BICYCLETTES &
ACCESSOIRES

MACHINES A COUDRE

OUTILLAGE

IMPERMEABLES

VÊTEMENTS EN CUIR

GROS --- DETAIL

TÉLÉPHONE : 1671

COMPTES, CHÈQUES : 22303

++

ÉTABLISSEMENTS NESTOR MICHEL

2-6. RUE BORLUUT

GAND

(BELGIQUE)

Gand, le 18 avril 1929

Monsieur Van Acker
rue du Moulin
L A E R N E

Monsieur,

Nous sommes en possession de votre estimée lettre d'hier et nous sommes tout à fait disposés de vous octroyer un prix de faveur pour une bicyclette destinée à doter votre course cycliste. Toutefois nous devons vous faire remarquer que la plupart de nos articles ont subi une hausse sensible. Une machine à augmentée normalement de 10 à 15%. Il ne nous serait pas possible de fournir au prix de l'an dernier.

Nous pouvons, si cela vous intéresse, vous fournir une routière marque LAPIZE ou LA FRANÇAISE DIAMANT à votre choix, au prix exceptionnel de 525.-frs.

A ce prix la machine est fournie complète. Le type course peut être fourni au même prix.

Il va sans dire que si votre budget ne vous permet pas d'allouer cette somme, nous pourrions vous fournir une machine au prix de 450.-frs mais du type réclame, avec une marque quelconque.

Au plaisir de vous lire veuillez agréer Monsieur, nos salutations très empressées,

Fig. 5. : Keuze te maken tussen een kwaliteitsfiets of om het even welk merk.

Ik houd er aan mevrouw PAULA VAN ACKER, die mij de gelegenheid gaf de originele documenten in te kijken, van harte te bedanken.

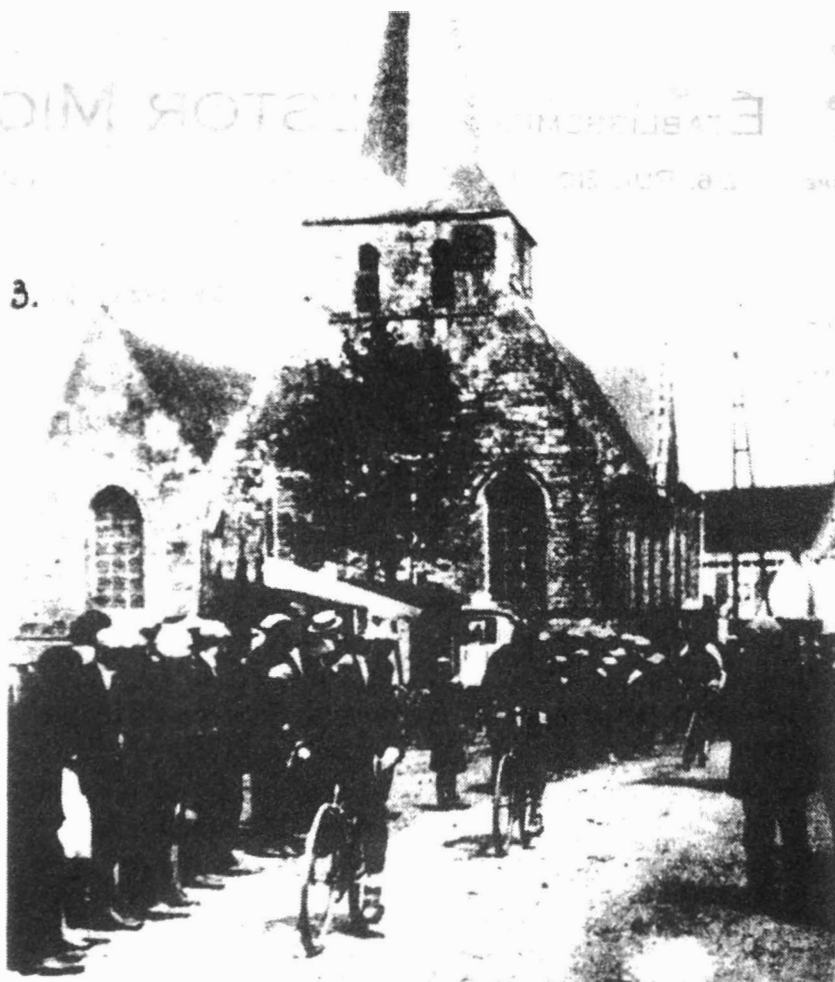

Fig. 7. : Uitgroting van figuur 6.
De Beule en De Wit bij hun doortocht aan de kerk
van Laarne (1929).

De POPULARITEIT der WIELERSPORT in VLAANDEREN

De Grootte Prijz Vande Velde te Laerne bij Weieren hetwist verleden Dinsdag heeft een buitengewoon bijval genoten. Er waren veel vertrekken en het weder werkte eveneens mee om den bijval te verzekeren.

Vanden Broeck eerst, en later met drie man kunnen ontsnappen, terwijl er vele renners door ongelukken overstelpi het moeten opgeven. Er was veel volk naar Laerne gekomen om het einde der koers te kunnen zien en het was tusschen eene echte menschenhaag dat den uitslag als volgt opgenomen werd door de HH. Braekman, Arnold, Standaert en Graaf Carlos de Hemplinne.

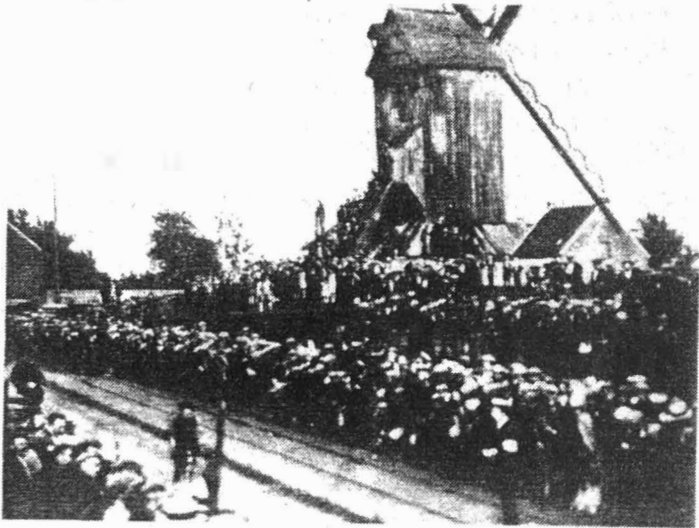
De officiële orde der aankomsten :

1. Gust Meuleman op Gouden Hand 110 km.
2. 3 u. 44 m.; 2. Raes op 12 lengte; 3. Louis Mertens op 11.; 4. Despiegeleer; 5. Dyers; 6. Desmedt; 7. Van Rysselberghe; 8. Dewit; 9. Lambrecht; 10. Simons; 11. Debeule; 12. Vanderhaegen.

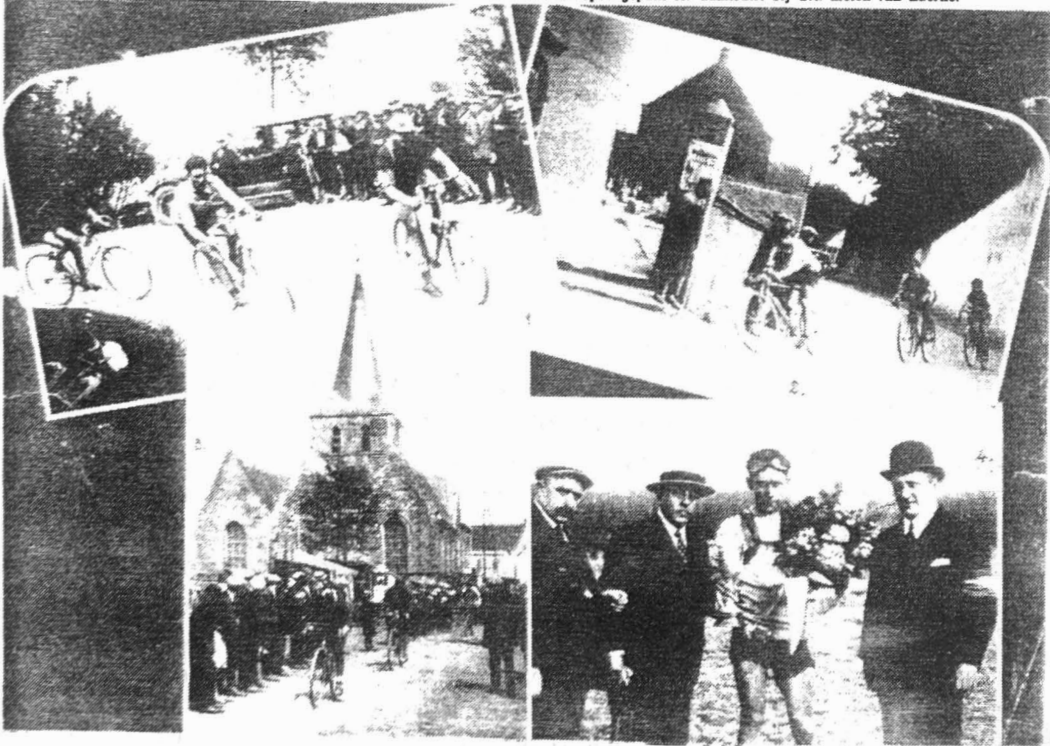
De Schaal voor constructeurs werd gewonnen door: Gouden Hand.

Zoo gij kampioen wilt worden...

Masseert u met MUSCLEFORT

Het volk opeengepakt ter aankomst bij den molen van Laerne.

1. Lemaire leidt. — 2. Raes, Boone en Meuleman komen voorbij het kerkhof van Destelbergen — 3. Dege — 4. De winner Meuleman, onze bestuurder Vandenhaute en de notaris Vandeveldt in de G. koers.

Fig. 6. : Relas van de wielervedstrijd uit "De geïllustreerde Sportwereld".

VOETNOTEN

- (1) O.a. Adolf Van Acker, notaris Van De Velde, meester Roobroeck senior e.a.
- (2) Privé archief Adolf Van Acker.
- (3) Van Rijselberghe, Bernard (°Laarne 1905 + Gent 1986). Wegrenner-spurter. Won een rit in de tour van 1929 en was winnaar van Bordeaux-Parijs in 1931. In 1933 eindigde hij tweede in de zelfde koers. Door een ongeval kwam een vervoegd einde aan zijn carrière als wielrenner.
- (4) De firma Nestor Michel, gesticht in 1897 en gevestigd in de Borluutstraat te Gent nu Belfortstraat de nrs. 2-6. Naast het vervaardigen van rijwielen en toebehoorten werden er ook naaimachines gefabriceerd.
- (5) Lapize, vermaard pisterenner.
- (6) Sport-Wereld, dagblad met vrijwel uitsluitend sportnieuws. Een voorloper van de huidige dagbladen : Het , De Gentenaar en De Standaard, kranten uit de V.U.M. groep.
- (7) Van Acker, Adolf. Hij was gedurende 45 jaar boekhouder bij de firma Hanus (Hanet-U.C.O.) Laarne. Hij werd geboren te Sint-Amandsberg op 28 september, huwde met Clarisse Van Swol en overleed te Laarne op 25 januari 1961.
- (8) De Etn. Sécuritétas, gevestigd te Hoei vervaardigden onder constructeur Emile Fontaine de rijwielen : Sécuritétas, Stella, Mosa en Eссор.
- (9) De werkhuizen Cyriel Van Hauwaert waren gelegen Boude-wijnlaan 32 te Brussel-Noord. Cyriel Van Hauwaert, eerste grote belgische wegkampioen, bijgenaamd "de Leeuw van Vlaanderen". Deed een overweldigende intrede op de internationale scène van de wielersport door als individueel tweede te eindigen in Parijs-Roubaix 1907, dat toen nog achter gangmakers werd gereden. Winnaar Milaan-San Remo en Parijs-Roubaix 1908, kampioenschap van België 1909. Door zijn gebrek aan sprinterskwaliteiten diende hij 8 keer vrede te nemen met een tweede plaats. Werd later bestuurder bij de B.W.B.
- (10) Steyaert, Karel. Is onder de sportliefhebbers beter gekend als Karel Van Wijndendale, promotor en sterreporter van de wielersport in Vlaanderen.

BIBLIOGRAFIE.

Mathy, Théo. Encyclopedie van de Belgische Sportlui en Sporten, Brussel, Paul Legrain, 1983.

Fig. 8. Uitgroting van figuur 6. De winnaar Meuleman, onze bestuurder Vandenhaute en notaris Vandevælde (*) inrichter der koers.

LAARNE, BOKKESPRONGEN EN WIJ

... Een keer is toch niet te veel geweest voor Maria, dan was ze aan een zenuwcrisis toe. Bony had weer zijn beer losgelaten, zoals Marie dat noemde en teneinde raad had ze de waskoord genomen, hem op een stoel gezet in de eetplaats en hem daarop vastgebonden... Dan had ze de deur toegesmaakt en beiden huilden om het meest, Bony van machteloze woede en Marie van hopeloos verdriet... Tenslotte waren beiden gekalmeerd en Marie was vermoeid, met haar armen op tafel, in slaap gedommeld... Bony was echter niet bij de pakken blijven zitten. Hij had gewurmd en gewroet en tenslotte de koorrd losgewrikt, zodat hij vrij was. Huilen deed hij sinds lang niet meer, zijn gespannen arbeid om de vrijheid had hem doen vergeten dat hij verdriet had. Maar nu was hij vrij in een plaats waar hij anders nooit alleen mocht komen. Vlug liep

hij op het venster toe en schoof de gordijnen opzij om buiten te kunnen kijken, doch deze vielen telkens terug voor zijn gezichtje. Als het zo niet ging, dan maar anders. Met zijn beide handen nam hij ze vast en liet zich hangen. Met een droog gekraak scheurden ze boven los en Bony kwam tamelijk onzacht op zijn achterwerk terecht, maar nu kon hij kijken... Veel was er op de binnenkoer niet te zien en dat verveelde hem gauw. Dan maar weer op verkenning in de schone plaats... Hé, daar zag hij die mooi vogeltjes op de kast, die hij reeds zo dikwijls gevraagd had om eens te mogen vasthouden, maar mama was altijd onverbiddelijk geweest. Doch nu was mama er niet en nu zou hij ze vastpakken... Maar hoe ? Een stoel nemen ? Of neen, daar lag juist over de rand een doekje dat hij net bereiken kon... Als hij daar aan trok, ja... Met zijn handje trok hij en het ander was reed om het porceleinen vogeltje op te vangen... nog een paar centimeter, en ja... daar had hij het juist in zijn open polleke opgevangen. Alleen aan zijn ander handje had hij niet meer gedacht, en dat trok verder minder gunstig resultaat... Het tweede vogeltje met een mooie glazen schaal, de trots van Maria, buitelden mee naar beneden... en Bony had geen handjes meer vrij om te vangen. Gerinkel van brekend glas en de geschrokken stem van Marie uit de keuken, deden hem beseffen dat hij 't weer verloren had.

Neen, Bony had geen geluk vandaag, 't was nochtans goed bedoeld hoor... Nu was hij zelfs niet vlug genoeg om onder de tafel te vluchten, zijn vaste schuilplaats als Marie vervolgen was. Het regende slagen en tenslotte werd hij beetgepakt en hardhandig ergens neergesmaakt. "Daar, venijn, nu kun je in 't donker eens overpeinzen wat je nog allemaal zult uithalen om je moeder te pesten".

Marie had hem in de badkamer gezwierd en 't licht uitgedraaid. Daar de badkamer geen venster, doch slechts een luchtkoker had, was het er werkelijk pikdonker. Bony durfde zich niet roeren en lag de eerste minuten zachtjes uit te huilen. Hij kon maar niet beseffen, welke zo erge misdaad hij wel bedreven had om zulke straf te verdienen. Hij had toch maar alleen het vogeltje eens willen nemen en kon er toch heus niets aan doen dat die andere rommel daar ook aan vasthing... Aan de gordijnen dacht hij zelfs niet meer... Wel aan het feit dat hij nu in het donker zat, niets meer zag en zelfs bijna niets meer hoorde. Dat gaf zo'n naar gevoel in zijn binnenste en bewegingsloos bleef hij angstig liggen luisteren. Niets, steeds maar niets te horen. Zou zijn mama nu weggegaan zijn en hem hier alleen laten liggen, voor goed ? Nee dat kon toch niet hé... Bony, zou haar beloven van nooit meer aan

het vogeltje te komen... maar dan moest zij hem hier komen uithalen hoor... Nu onmiddellijk, want Bonny zag hier niets en was angstig. Hoorde hij nu niets... ? Nee, niemand kwam en alles bleef even stil... Langzaam trok hij zijn beentjes in en zette zich op zijn knietjes... dan maar weer eens luisteren... maar er gebeurde niets... Stouter geworden richtte hij zich helemaal op en schoof voetje voor voetje vooruit. Daar stootte hij tegen iets aan... verstijfd van angst bleef hij terug staan... weer gebeurde er niets. Nu tastten zijn handjes voorzichtig naar het voorwerp en... o ja... nu wist hij het ... Dat was het bad en hij wist meteen dat er naast het bad een stoel stond. Nu was het nog een klein kunstje om die stoel te vinden, erop te klauteren en de schakelaar van het elektrische licht aan te draaien... Hoera, Bony was gered, hij was in een bekende plaats die veel mogelijkheden bood en hij had licht.

Marie had ondertussen de boel maar eens opgeruimd, de gordijnen van de roede gehaald en was dan begonnen om zo goed en zo kwaad het ging, op haar naaimachine de schade te herstellen. Want dat moest gebeurd zijn voor dat Karel thuis kwam, anders sloeg hij Bony misschien nog 'n ongeluk. Het mens was moedeloos, want met goedheid of met hardheid ze wist heus niet meer hoe ze Bony moest aanpakken. Deze dag was echter niet teneinde... Marie werd in haar werk en overpeinzingen gestoord door madame Schmidt, die haastig de trappen kwam oplopen en op haar deur kwam kloppen. "Madame, kom eens gauw zien, bij mij in de eetplaats, het water stroomt er zo binnen, er moet ergens een buis gesprongen zijn denk ik." Waarop Marie onmiddellijk met madame Schmidt meeking naar beneden. Daar was het om te schreien, met strepen liet het water de muur langs, spatte op de mooie meubels, waar het in beken vanonder liep op het parket. Toen liet Marie ineens een schreeuw, liet de verblufte madame Schmidt staan en vloog letterlijk de trappen op naar boven...

vervolgt

CASTELLUM

Driemaandelijks tijdschrift van de
VZW "De vrienden van het Slot van Laarne".

Verantw. Uitg. : Jan Van den Broecke
Eekhoekstraat 5 - 9270 Laarne

Stichtingsdatum : 18 december 1986

Dienst wettelijk depot nr. :

Jaargang V, nr. 1 maart 1988

INHOUD

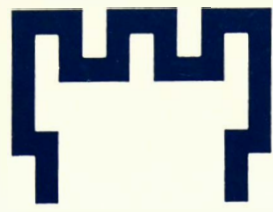
	blz.
- Samenstelling bestuur.	1
- Mededelingen.	2
- Het Slot leeft. Paul de Pessemier	3
- Oproep aan de vrienden.	4
- Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek in kasteel - Eric Balthau, Lieven Hanselaer & Frans Verhaeghe	5
- Archeologisch onderzoek op het kasteel van Laarne ; Hoezo ? - Anton Ervynck & Dirk Van Damme	10
- Rundveepest (slot) - Erik L. Schepens	18
- Nota betreffende een vermeende 12de-eeuwse vermelding van Laarne in het archief van de voormalige Sint-Baafs- abdij in Gent - Eric Balthau	20
- 60 jaar kermiskoersen in Laarne, 1928-1968. - Erik L. Schepens	24
- Laarne, Bokkesprongen en wij - Roger De Bondt	37

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bij-
dragen. Teksten mogen overgenomen worden mits vermelding van
bron en auteur, en het toezenden van exemplaar.

Wij danken de directie van het hotel "GRAVENSTEEN" te Gent
voor het gebruik van de logo, afgedrukt op de omslag.

---

castellum

JAARGANG V — NR. 2 — JUNI 1988

KONINKLIJKE VERENIGING DER HISTORISCHE WOONSTEDEN VAN BELGIE
VERENIGING ZONDER WINSTBEJAG
Vergotestraat 24 - 1200 Brussel

Prins Alexandre de Merode, Voorzitter.
Graaf Charles-Albert de Lichtervelde, Beheerder-Schatbewaarder.
Paul de Pessemier, Bestuurder van de Vereniging en Afg.-Beh. van het Slot van Laarne
Jan Van den Broecke, Regisseur van het Slot van Laarne.

castellum

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN „DE VRIENDEN VAN HET SLOT VAN LAARNE”

Hoofdredacteur : Paul de Pessemier
Redactiesecretaris : Erik L. Schepens
Wetenschappelijk advies : Bruno Fornari

BESTUUR VAN DE VRIENDEN :

Voorzitter : Albert Eeckhaut
Ondervoorzitter : Jean-Pierre Saerens
Secretaris-Penningmeester : Jan Van den Broecke
Archivaris : Achiël Stevens

WERKENDE LEDEN :

Mevrouw A. Eeckhaut
De heer en mevrouw Remue
De heer en mevrouw N. Verschelden
De heer en mevrouw De Sy
De heer en mevrouw A. De Wilde

D.A.C.-project :

Mevrouw Anita Vermeulen en de heren Jacques De Wilde en Patrick Van Nieuwenhuyse

LIDMAATSCHAP 1988

Wij danken u voor uw hernieuwde en nieuwe lidmaatschapsbijdrage.

VOORDELEN VOOR DE LEDEN

- gratis toegang tot het kasteel tijdens de openingsuren, mits voorlegging van uw lidkaart ;
- ieder lid krijgt het tijdschrift CASTELLUM gratis per post aan huis ;
- uitnodiging tot de openingsrecepties van de activiteiten ingericht door de Vrienden van het Slot van Laarne en de Koninklijke Vereniging van Historische Woonsteden van België, gehouden op het kasteel van Laarne.

OPROEP

Bent u in het bezit van fotografisch en ander materiaal met betrekking tot de BUURTSPoorWEGEN in SCHELDE-DURME, en in het bijzonder over de (STOOM-)TRAM, graag een seintje aan :

- Wim Van de Voorde Meirhoek 25 9270 LAARNE,
- Erik L. Schepens bibliothecaris Kasteel van Laarne.

Het materiaal wordt u terugbezorgd.

Tentoonstelling gaat door op het kasteel van Laarne, anno 1989.

GEZOCHT

Eveneens voor een tentoonstelling op het kasteel van Laarne in 1990 over de H. MACHARIUS en de H. DIONYSIUS. Voornamelijk foto's van de St. Machariusprocessie en ook de processie naar de BERLINDEKAPEL.

Neem contact op met Erik L. Schepens Kasteel van Laarne tel. 091/30.91.55. Na het maken van duplicaat wordt alles terugbezorgd.

LAARNE, ANNO 1040

Dit artikel wordt wegens omstandigheden buiten de wil van de auteur naar het nummer van december overgeplaatst.

25 en 26 JUNI "DAG VAN DE VLAAMSE PINT" OP DE EREKOER VAN HET KASTEEL VAN LAARNE. NOTEER NU REEDS IN UW AGENDA.

Slot van Laarne

HEBBEN KASTELEN NOG EEN TOEKOMST ?

In de euforie van de jaren zestig dienden vele historische gebouwen, parken en tuinen plaats te ruimen voor flatgebouwen en bedrijfspanden. De nieuwe levensstijl en de ogenschijnlijk niet meer te stuiten welvaartsgroei maakten die getuigen van vorige samenlevingspatronen in de ogen van sommigen overbodig zo niet ongewenst.

Tijdens de eerste oliecrisis kwam heel de Westerse wereld brusk oog in oog te staan met een nieuwe realiteit : deze van het zuinig omspringen met de bodemschatten. Noodgedwongen werden toen ook de voorhanden zijnde accommodaties herontdekt. Nieuwe begrippen zoals zuinigheid, optimaal gebruik, vernieuwbouw, isolatie ... deden hun intrede.

Vele sinds generaties leegstaande - en als bij wonder aan de vernielzucht ontsnapte - panden werden gerestaureerd, heringericht, opnieuw in gebruik genomen. In sommige gevallen werden op die manier volledige stadswijken gerenoveerd ; want met de schaarste kwam ook het besef dat groei zijn grenzen heeft en een nieuw respect voor wat voorbijgestreefd werd geacht, groeide met de dag. Ontelbare getuigen van ons historisch patrimonium werden aldus van de ondergang gered en gaan thans een nieuwe toekomst tegemoet.

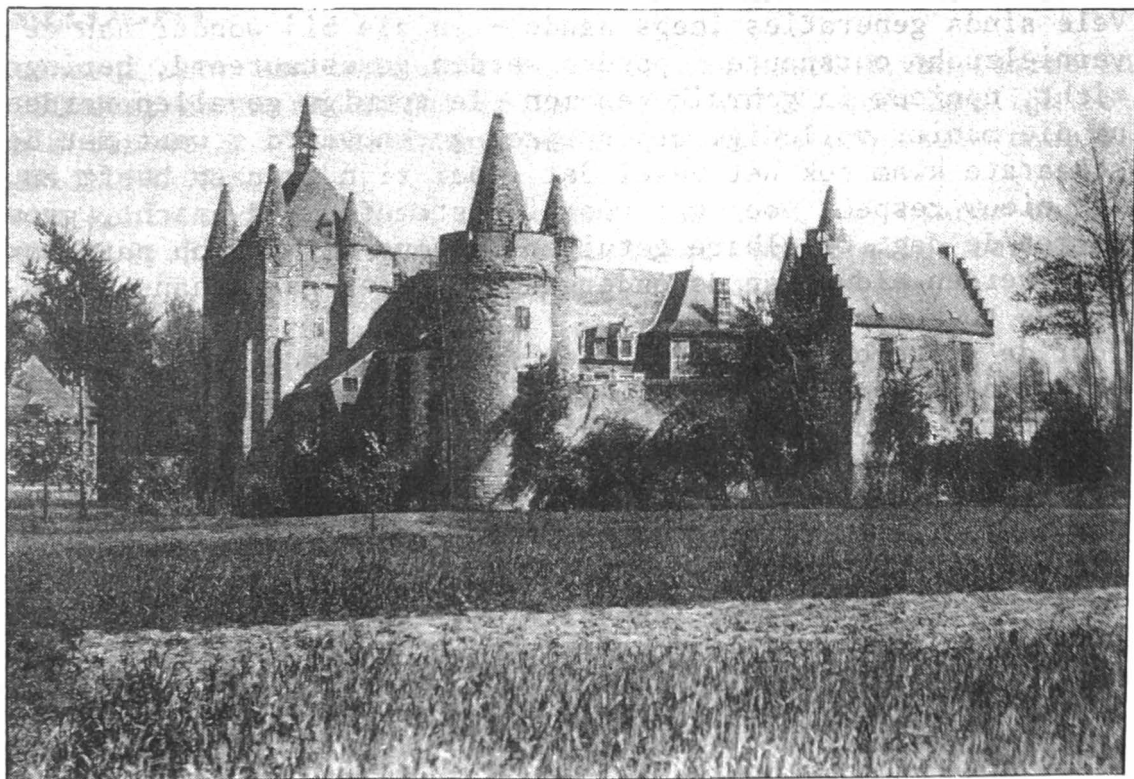
Voor de grote bouwwerken uit het verleden lag de zaak echter enigszins anders. Precies omwille van de ingetreden schaarste gingen her en der stemmen op die de vraagstelling opperden of het nog verantwoord was de kastelen en lusthoven van weleer in stand te houden ; of men er niet beter zou aan doen die gel- den te besteden aan de minstbedeelden in de samenleving. Al zeer vlug kwam men echter tot het besef dat zulks nog meer werkloosheid en armoede zou teweeggebracht hebben. Immers, het onderhoud en de herstelling van historische gebouwen is zeer arbeidsintensief. Komt daar nog bij de miljarden aan vreemde deviezen, die dank zij het toerisme het land binnenstromen.

De overheid heeft zulks bijtijds ingezien en verleent thans een belangrijke geldelijke steun bij restauraties van geklasseerde gebouwen. Ook een - vooralsnog bescheiden - belastingsaftrek voor het onderhoud ervan is inmiddels ingevoerd.

Sinds meerdere jaren wordt ook in de Oostbloklanden het historisch erfgoed gekoesterd en in ere gehouden. De vele miljarden roebel die besteed werden en worden aan de renovatie van b.v. het voormalige Sint Petersburg worden ginds beschouwd als een hommage aan het vakmanschap en het talent van de ambachtslui, kunstenaars en architecten, veelal kinderen van het Russische volk.

Hebben kastelen nog een toekomst ? Zonder de minste terughoudendheid kunnen wij daarop bevestigend antwoorden. De argumenten pro zijn daarvoor te concreet : zowel op sociaal, historisch, kunsthistorisch en economisch vlak zijn zij niet weg te cijferen. Wat wij hopen te bereiken met ons tijdschrift is een nog grotere sensibilisering van het grote publiek voor dit streven dat ook haar aanbelangt, en de spreekbuis te zijn van al wie begaan is met onze oude sprekende stenen, die ons toefluisteren in de taal van hen die ons zijn voorafgegaan en aldus de basis legden van de hedendaagse samenleving.

Paul de Pessemier.

HET KASTEEL VAN LAARNE EN DE WERELDTENTOONSTELLING TE GENT IN 1913

75 jaar terug opende de wereldtentoonstelling te Gent haar poorten.

Deze tentoonstelling strekte zich uit over 112 hectaren en was gesitueerd en afgebakend binnen drie terreinen : het stadspark ± 30 ha, het deel tussen de Kortrijkse steenweg, de Sint Pietersaalstraat, de Zwijnaarde steenweg en de toenmalige Mussenstraat ± 37 ha groot en de domeinen, eigendom van het Ministerie van Landsverdediging, gelegen aan de De Pintelaan bedroegen ± 45 ha (1).

Naast de industrie- en landenviljoenen, de ernstige kanten van dergelijke tentoonstellingen, was er ook een amusements- of ontspanningskwartier "Oud-Vlaanderen" genoemd, voorzien. "Oud-Vlaanderen" was een gegroepeerde weergave van de merkwaardigste bestaande of verdwenen architecturale bouwwerken van het Vlaamse grondgebied omstreeks 1540 (Fig. 1).

Het comité "Oud-Vlaanderen" samengesteld uit J. Casier, M. de Smet de Nayer, E.L. Coppieters e.a. (2) deed een beroep op Armand Heins. Deze bezat namelijk een zeer rijke verzameling eigen schetsen over de rijkdom van het toenmalig (niet beschermd) historisch patrimonium van onze steden en dorpen (3).

Aanvang 1911 was het concept van "Oud-Vlaanderen" uitgewerkt en nog datzelfde jaar werd op 1 augustus het project goedgekeurd en tenslotte werden in december de definitieve plannen voorgesteld (Fig. 2).

De uitvoering werd toevertrouwd aan architect Valentin Vaerwyck (4), restaurateur van het Gentse belfort.

Aannemer van het gehele project was Emile Wyckaert (5), deze vatte op 1 mei 1912 de werkzaamheden aan.

De plastische ornamenten werden vervaardigd door de gebroeders Cornelis (6) en Oscar Sinia (7), beeldhouwers te Gent. Voor het smeedwerk zorgde I. Blancquaert (8) uit Gentbrugge. De kunstig geschilderde vlaggen voor "Oud-Vlaanderen" werden verzorgd door René De Cramer, kunstschilder-decorateur (9) eveneens uit Gent.

De costumes werden vervaardigd naar ontwerp van mej. Rosa Vaerwyck, kunstschilder, die tevens de band van het Gulden Boek van "Oud-Vlaanderen" ontwierp (10).

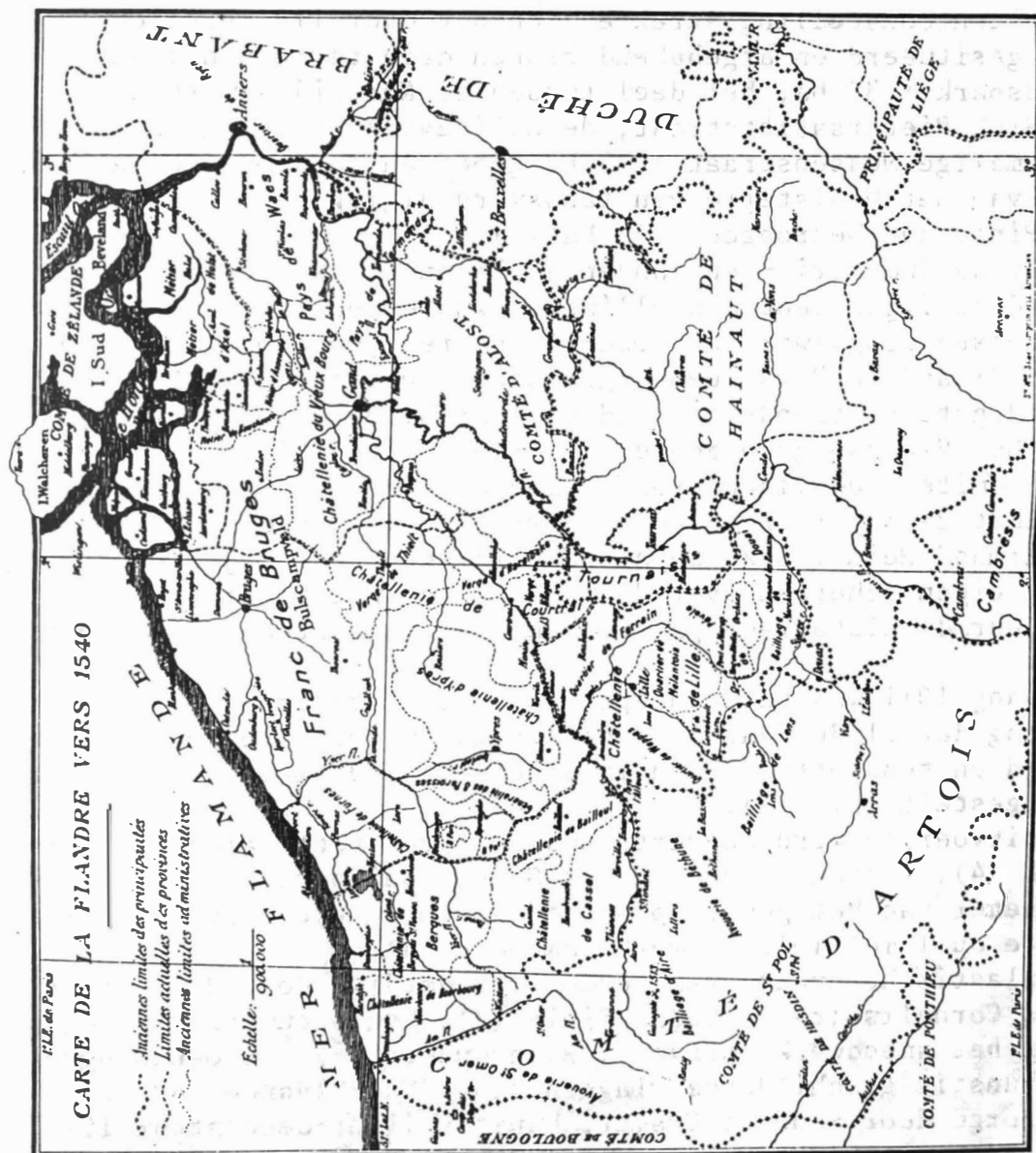

Fig. 1. Vlaanderen omstreeks 1540

De oppervlakte van "Oud-Vlaanderen" bedroeg 4 hectaren en alle strekkingen in de architectuur in het Vlaanderen van de XVe tot de XVIe eeuw waren vertegenwoordigd.

De hoofdingang van de tentoonstelling was gelegen nabij het Casino en de kleine ingang aan de Kortrijksesteenweg gaf rechtstreeks toegang tot "Oud-Vlaanderen" (Fig. 3). Aan de binnenzijde was tegen deze poort een repliek van het toegangspaviljoen van het kasteel van Laarne aangebouwd (Fig. 4).

Na de wereldtentoonstelling werden de gebouwen afgebroken. Op het Veerleplein te Gent prijkt nu als herinnering aan "Oud-Vlaanderen" de zuil bekroond met een vergulde leeuw en standaard.

Erik L. Schepens

Wij houden er aan de heer Maurice Buyle te bedanken in het spuurwerk naar de kunstenaars.

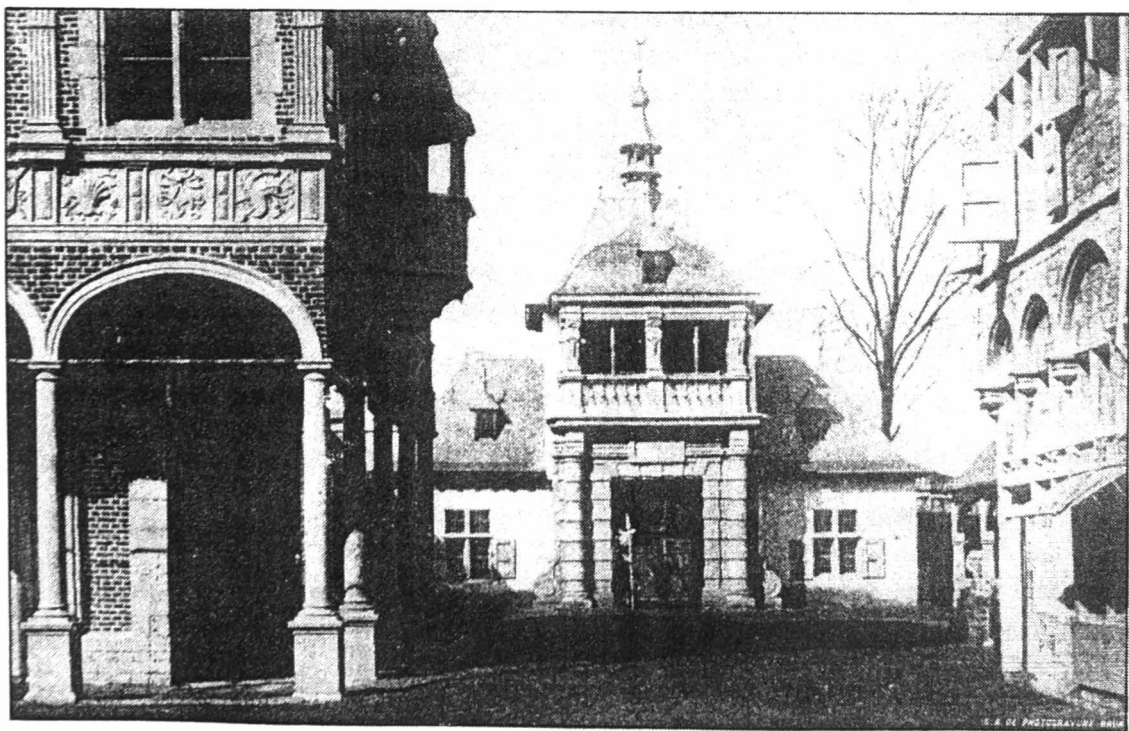

Fig. 4. Repliek van de ingang van het Kasteel van Laarne

- Chaussée de C

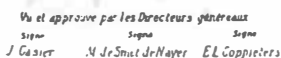

Fig. 2. Grondplan Oud-Vlaanderen
Situering repliek
ingangspaviljoen (5)
Kasteel van Laarne.

Voetnoten.

- (1) A.P. De wereldtentoonstelling 1913. De laatste getuigen.
In 't Nieuw-Genteneerke, jrg. 3 nr. 3 - 12 februari 1988,
p. 4.
- (2) Fris, Victor. La vieille Flandre. Exposition universelle
et internationale de Gand 1913, Brussel, S.A. Belge d'Im-
primerie, s.a., p. 31.
De figuren 1 tot en met 4 werden overgenomen uit bovenver-
meld werk, dat ook als bron dienst deed voor de verdere
gegevens over "Oud-Vlaanderen".
- (3) Heins, Armand o.a. secretaris van de historische en archeo-
logische vereniging te Gent.
Over deze figuur schrijft Paul Bergmans in zijn inleiding
op "Vieux Coins en Flandre - 2ième série, 1904".
"Un crayon ami ... Oui, on sent que l'artiste aime ces
vieilles choses, non seulement pour leurs lignes charman-
tes à l'œil, mais aussi parce qu'elles parlent à son
cœur épris du passé. Il y retrouve la trace de vies de-
puis longtemps disparues, vies humbles ou fastueuses, ru-
des ou brillantes, mais qui furent les vies de nos ancê-
tres, de ceux qui aimèrent et souffrirent sur ce sol qui
nous est cher. L'émotion qu'il ressent à les évoquer trans-
paraît dans ses dessins, empreints d'une véritable poésie,
et dont la facture est plus parfaite, peut-être, que celle
d'œuvres antérieures. On voit que l'auteur a pu mettre
son talent au service d'une oeuvre qui lui tenait à cœur :
la glorification du beau pays de Flandre."
- (4) Vaerwyck, Valentin. Hij liep in het spoor van zijn vader
die ook architect was. Hij volgde school aan het Sint-
Lucasinstituut te Gent en liep stage bij E. Mortier.
Reeds op 19-jarige leeftijd kreeg hij de eerste prijs in
een wedstrijd uitgeschreven door de stad Brugge met als
opdracht een gevelstudie ter vervollediging van een archi-
tecturaal geheel. Van 1923 tot 1947 was hij architect bij
het Provincie Bestuur van Oost-Vlaanderen. Belangrijk was
zijn inzet om de beeldhouwkunst in de architectuur te in-
tegreren.
Hij ontwierp de stenen spits voor het belfort te Gent (af-
gewerkt op 17 september 1912) en het monument voor de Ge-
broeders van Eyck. Architect van vele werken zoals het ge-
rechtshof en de Benediktijnen abdij te Dendermonde, het

gouvernementsgebouw te Gent, de gemeentehuizen van Zomergem en Uitbergen, de kerk van de Oude-Bareel te Sint-Amandsberg en de zuil op het Veerleplein te Gent. Restauraties van o.a. het Kinderen Alijnshospitaal te Gent en het stadhuis van Oudenaarde.

Jef Crick schreef over hem : "De bouwmeester-kunstenaar die in zijn gewrochten torenhoog uit den grond rijzend zooveel kenmerken der stoere Vlaamsche ziel aan de steenen toevertrouwt, en de steenen een taal doet spreken welke wij begrijpen omdat het de taal is van onze streek en van ons hart."

Uit "Herdenking 8 Vlaamse architecten - Campo Santo Sint-Amandsberg - 25 oktober 1986", Beschermkomitee Campo Santo, 1986. Studie en tekst : Roger De Vocht.

- (5) Wyckaert, Emile. Aannemer van alle bouwwerken, ook industriële was gevestigd op de toenmalige 60, Boulevard Lousbergs Gand of op de huidige Lousbergskaaï te Gent.
- (6) Cornelis, Gebroeders. Een van hen was Jozef, kunstschilder-beeldhouwer (°Gent 15.08.1873 † Gent 17.06.1940) deed zijn studies aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Gent. Was er later leraar afdeling Sierkunst. Medewerker van de wereldtentoonstelling Gent 1913 "Oud-Vlaanderen" en ontwerper van het Perzisch paviljoen. Hielp tijdens W.O. I het Lam Gods in veiligheid brengen. Vervaardigde in "Ons Huis" (ABVV) op de Vrijdagmarkt te Gent de grote schilderijen met als onderwerp "ode aan de arbeid", het Smeekmonument (oorlog 1914-18) aan de muur van de O.L. Vrouw basiliek te Oostakker-Lourdes en het monument van het Heilig Hart (1926) op het Arteveldeplein rechtover de Sint-Annakerk te Gent.

M. Buyle, Jozef Cornelis, in : Contactblad van de heemkundige kring Oost-Oudburg en het Documentatiecentrum voor streekgeschiedenis, tweemaandelijks tijdschrift, jrg. 7, nr. 4, 1979.

- (7) Sinia, Oscar. Beeldhouwer-penninggraveerder. Was leerling aan het Sint-Lucasinstituut te Gent. Werkte in het atelier van Pauwels en D'Hondt. Maakte vooral religieuze standbeelden voor kerken, en siermotieven voor burgerlijke gebouwen o.a. posthotel te Gent, Justitiepaleis te Dendermonde en de calvarie aan de kerk van de Oude-Bareel te Sint-Amandsberg.

Fig. 5. Het wapenschild van de heren van Schoutheete van Zuylen gezegd van Erpe, baronnen van Erpe, heren van Laarne, enz.
Heren van Laarne van 1570 tot 1656.

Biografisch woordenboek der belgische kunstenaar van 1830 tot 1970, Arto, 1979.

- (8) Blancquaert, Isidoor. Kunstmid. Geboren te Gentbrugge op 24 januari 1874 en er overleden op 3 juli 1964. Hij kreeg ook zijn opleiding aan het Sint-Lucasinstituut te Gent en werd nadien lesgever in smeedtechnieken. Hij realiseerde creaties in kunstijzer en kunstkoper ondermeer in de Sint-Baafskathedraal, het kasteel van Belsele-Waas, de Sint-Martinuskerk te Ronse, de Sint-Maartenskathedraal te Ieper, de kerken van Nieuwpoort en Diksmuide enz. Afdrukken van vele van zijn werken verschenen in kunstuitgaven als "Bulletin des Métiers d'Art" en "De Kunst en hare toepassingen"

A. Capiteyn en J. Decavele. In Steen en Brons van Leven en Dood.

- (9) De Cramer, René.

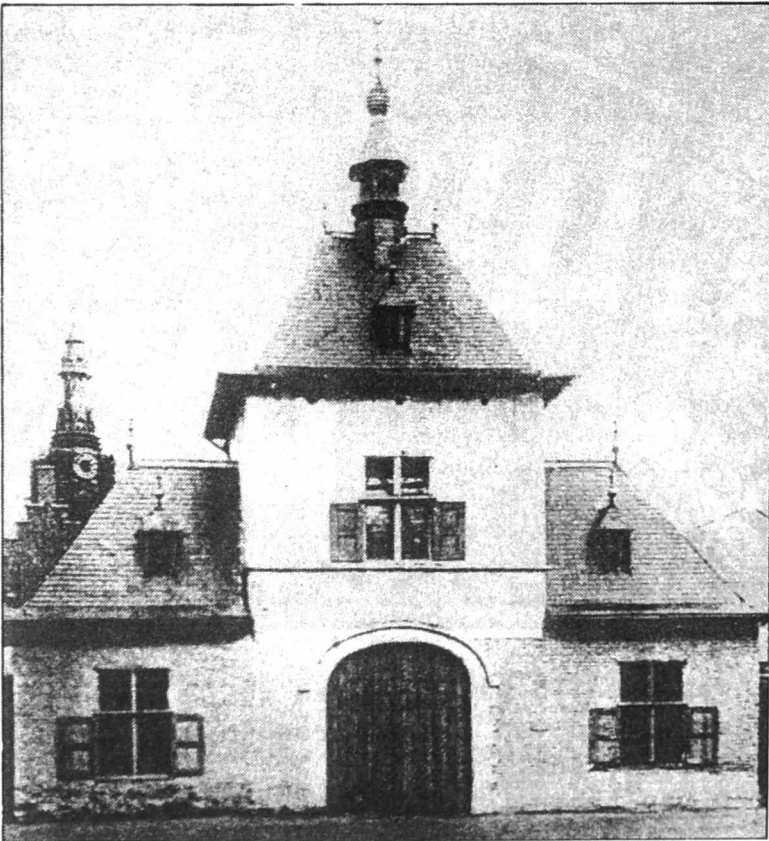

Fig. 3. Ingang "Oud-Vlaanderen" Kortrijkse steenweg

De geschilderde vlaggen werden als volgt onderverdeeld :

- vlaggen met de wapens van de Vlaamse steden
- vlaggen met de wapenschilden van leenheren (Fig. 5 en 6)
- vlaggen versierd met legendarische afbeeldingen of met zinnebeelden
- vlaggen en wimpels van neringen
- vlaggen met afbeeldingen van heiligen
- vlaggen dienende tot uithangborden.

V. Fris. Drapeaux, Bannières Souvenir de la "Vieille Flandre" - Vlaggen en Wimpels Aandenken van "Oud-Vlaanderen", s.l., s.a., p. niet genummerd.

- (10) Een reproductie van de band siert ook de kapt van het hoger vermeld werk van Victor Fris onder voetnoot 2.

Fig. 6. Het wapenschild van de heren van Vilsteren, heren van Laarne van 1656 en baronnen van Laarne vanaf 1673 tot 1792.

SLOT VAN LAARNE DAG VAN DE VLAAMSE PINT

Op 25 en 26 juni 1988 organiseren de Vrienden van het Slot van Laarne voor de 4e keer de DAG VAN DE VLAAMSE PINT, waarbij de schijnwerper wordt gericht op de vele smaakvolle streekbieren die Vlaanderen rijk is.

WIJ HOPEN ALLE LEDEN OP DIE DAG VAN DE VLAAMSE PINT TE MOGEN
BEGROETEN.

zaterdag : 25 juni.

10 u : ruilbeurs publiciteitsmateriaal van brouwerijen in samenwerking met Cambrinus-club vzw.

14 u : veiling publiciteitsmateriaal brouwerijen koopjes-, rommel- en ambachtenmarkt.

20 u : optreden van "L'express cajun".

zondag : 26 juni.

14 u : koopjes-, rommel- en ambachtenmarkt.

15 u : optreden van Walter De Buck en Groep.

17u30 : concert door de Harmonie St-Cecilia de Sicambers Laarne.

20 u : de Harmonie speelt ten dans.

Het bestuur van de Vrienden van het Slot van Laarne heet u
van harte welkom.

Kantwerksters samen aan de arbeid : het appliceren van een bruidsluier. Was het werk eraan te groot voor een werkster dan kwamen verschillende in het huis van de uitgever met verenigde krachten de kant op de tulle appliceren.

KANT

De kanttentoonstelling, van 26 maart tot 4 april, kende een enorme belangstelling, getuige hiervan de veelvuldige lovende reacties neergepend in het bij die gelegenheid aangelegd gulden boek.

Het ontstaan van de kant kan niet met zekerheid worden geda-teerd of gesitueerd. Geschiedkundigen duiden Vlaanderen en Noord-Italië aan als de bakermat van het kantwerk. In beide regio's zijn sporen van kantnijverheid in het begin van de 16de eeuw te vinden.

In die tijd nam deze specifieke nijverheidstak een snelle uitbreiding. De naaldkant bloeide in Noord-Italië en de klos-kant werd voornamelijk in Vlaanderen beoefend.

Het kantwerken werd als een stiel bekeken. Diengevolge dat de Gentse burgers op het einde van de 16de eeuw nog moeilijk aan dienstmeisjes geraakten. Hieruit kan worden besloten dat de kantwerksters toendertijd beter werden vergoed dan het werken in dienst.

De kantwerken uit die tijd zijn prachtige technische met de hand vervaardigde mirakels.

In de 17de en 18de eeuw werd het kantwerk een echte kantindustrie. Vooral kloosters en begijnhoven waren de centra waar de kantwerken werden samengesteld tot een harmonisch geheel. De gewone huismoeders en de ongehuwde vrouwen klossen thuis en verdienden zo nog wat schamele centen bij elkaar. Ook de vrouwen uit de begoede standen leerden in de kloosters het vervaardigen van kant, als een onderdeel van de educatieve opleiding. Jonge meisjes uit deze standen klossen voor het aanleggen van hun huwelijksuitzet. De volkskinderen kregen in de kloosters onderwijs en voedsel in ruil voor hun klossen. De kantwerksters kochten hun garen en verwerkten het op de patronen die zij kregen. Ze werkten dus "à façon". Deze manier van werken bleef tot het begin van de 20ste eeuw voortduren.

De Franse Revolutie bracht een tijdelijk verval teweeg, maar onder impuls van Napoleons hofhouding kende de kantindustrie een heropbloei. De kantproduktie kwam in handen van enkele grote huizen te Parijs en Brussel.

Zij hadden ontwerpers, patroonmaaksters, naald- en kloskantwerksters op atelier of thuis. Door tussenkomst van opkopers of kleine fabrikanten kochten zij ook wel de produkten af van de kantwerksters op het platte land.

De pogingen om Brusselse werkhuizen naar Frankrijk over te brengen, slaagden niet daar men de volledige organisatie niet kon realiseren. Tot hun produktie behoren schitterende kunstwerken uit de eerste helft van de 19de eeuw.

Rond 1840, toen een groot deel van onze bevolking was verarmd, stimuleerde de overheid het maken van kant.

In gans Vlaanderen werd de "Valenciennekant" vervaardigd, dienstig voor de vrouwelijke onderkledij en waren er 9000 tot 10000 werksters. Het kantwerk scheen toen van groot economisch belang te zijn geweest, meer nog dan de tapijtnijverheid, die in volle expansie was.

Met de opkomst van de industrialisatie kwam de kantnijverheid in verval. Vele meisjes schakelden van het kantklossen over naar de fabrieksarbeid, die ook beter werd betaald.

In sommige streken waar de industrialisatie op zich liet wachten (Aalst, Beveren, Geraardsbergen, Turnhout e.a.) bleef het kantwerk nog in trek. Meer nog, men specialiseerde zich in het uitwerken van specifieke kanten. Kwam daarbij nog, dat de belastingen op Belgische kant, bij invoer in het buitenland zeer hoog waren en bleven. Velen zijn, hun lichaam omgord met kant, de grenzen van diverse landen overgestoken om aldus de invoerbelastingen te ontduiken.

In de loop van de 20ste eeuw bleef het kantklossen beperkt tot enkele kleine centra en wordt het nu meestal als vrijetijdsbesteding beoefend. Of door enkele oudere vrouwen verder gezet als een eerder weinig lonende bijverdienste.

De kantindustrie levert kant gemaakt uit mechanisch vervaardigde linten in diverse motieven gevormd, met allerhande siersteken er tussenin.

Heden kennen wij nog de Renaissance- of lintjeskant en de Princessekant. Deze bestaan uit mechanisch vervaardigde lintjes, takjes en andere met de hand geapplikeerd op tulle. De streek van Aalst kent nog enkele uitgevers die enkele tientallen werksters in dienst hebben.

Het kantwerk is een toeristische attractie geworden, waarbij de massa de kwaliteit niet meer kan waarderen.

De kantwinkels (?) in Brussel, Brugge, Gent, Antwerpen ... puilen uit van goedkope ingevoerde kant uit de lage loonlanden. Een origineel handgemaakte Belgische kant is eerder zeldzaam geworden. Erger is nog dat deze ingevoerde kanten als Belgische kant wordt verkocht in sommige van deze winkels.

De laatste jaren zijn er tientallen kantklubs ontstaan waar voor de eenvoudige kantwerken kan worden aangeknoopt bij de kennis en de praktijk van oudere kantwerksters, die aldus aan de belangstellenden de technieken overleveren.

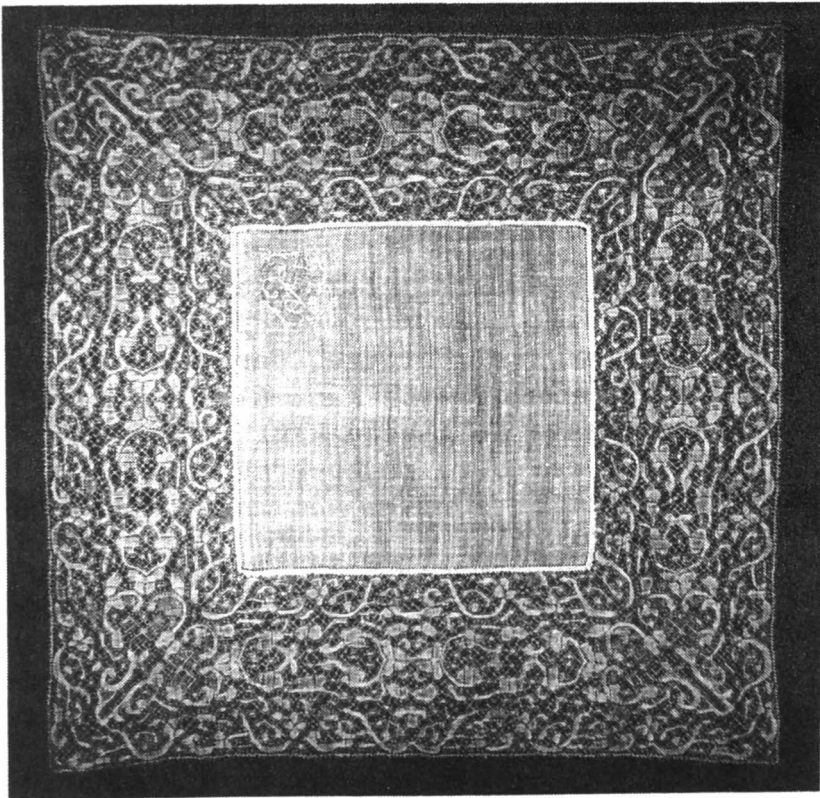
Deze tentoonstelling gaf een overzicht van kantwerken vanaf de 17de eeuw tot op heden. Naast enkele prachtstukken in naaldkant (loper van 3 x 0,5 m), een stuk Rosalinekant (1,5 x 1,5 m), bruidskleed met sluiers in fijne Duchesse- met naaldkant, kragen in Mechelse kant, stroken Alençon waren ongeveer 200 an-

dere kantstukken te bewonderen. Verder was nog een waardevolle kollektie prentkaarten i.v.m. de kant te zien.

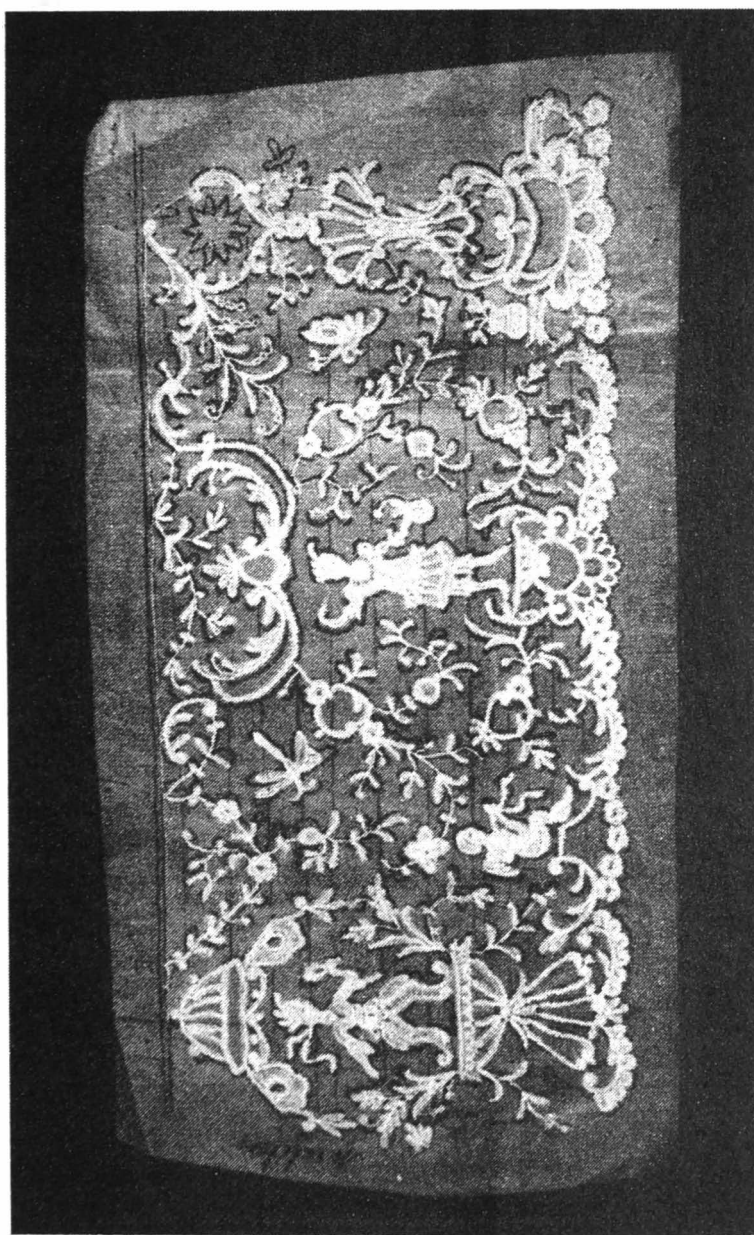
Kant betekent schoonheid, en schoonheid schept blijmoedigheid, de deugd waaraan onze huidige samenleving meer behoefte aan heeft dan vroeger.

Velen hebben die dagen genoten van deze kunstwerken en beseffen nu wellicht dat de schoonheid ervan is ontstaan uit het talent, het geduld en de inwendige harmonie van onze voorouders, die vaak uit bittere noodzaak deze kunst beoefenden. Het was een karige broodwinning, een aanvullend loon van de eenvoudige lieden.

Brack-Boeykens Aalst.

Zakdoek in Binche-kant, een der fijnstekloskant soorten.

Figuren, op het patroon gemonteerd om ertussen de tulpeachtergrond met naald en draad te vervaardigen.

DE VERDWENEN HOFSTEDE VAN GUILLIAEME VAN DER MOERE, GRIFFIER VAN LAARNE EN RENTMEESTER VAN DE FAMILIE VAN VILSTEREN

In 1987 vierde de brouwerij Walrave haar 125 jarig bestaan (1). Weinigen vermoeden wellicht dat vóór het huidig statig herenhuis een andere woning heeft gestaan, waarvan de kelder dienst deed als ijskelder en tot op heden bewaard is gebleven. (Fig. 1)

In deze woning (Fig. 2)(2) woonde Guilliaeme Van der Moere, griffier van de parochie (3) en baronie van Laarne, samen met zijn broer Anthone. De hofstede werd omstreeks 1885 afgebroken.

De familie Van der Moere was vermoedelijk afkomstig van het Izegemse. Hun neef Albert Van der Moere, zoon van Jozef, de laatste kapelaan van het kasteel werd geboren te Izegem in 1729 en werd te Laarne op 15 februari 1808 begraven (4).

G. Van der Moere zoon van Pieter werd op 24 maart 1734 aangesteld als griffier door de douarière Marie Isabelle Catharine van Lichtervelde weduwe van Jacques Joseph van Vilsteren (5). Waar hij zich aanvankelijk in Laarne vestigde heb ik niet kunnen achterhalen, alhoewel uit de aanstellingsbrief kan worden afgeleid dat hij bij griffier Anthone Bauwens introk.

Op 18 mei 1761 gingen beide broers een schenking tussen levenden aan. Hieronder volgt de tekst van de inventarisatie van de goederen, met weglating van de ambtelijke taal (6).

"Compareerde ... in persoonen Guilliaeme Van der Moere gref-fier deser prochie ... ter eendere, ende Anthone Van der Moere ter andere, beede gebroeders ... nu ghecommen sijn tot eenen redelijcken auderdom ende langhen tijdt met elckanderen hebben huijsgehauden ... van gedeurende beede hun leven in winste ende verlies tsamen te blijven huijsghauden ... sullen innebrin-ghen alle hunne goederen soo immeuble als meubels bestaende eerst in een huijsstede ende erfve met sijn commoditeijten een cockeuken met een camerken daeraen, poorte, scheure, hautstel-len, peertstal, coijstal, appendentien ende dependentien, fruijtboomen, haeghen, drooghe ende groene catheijlen ... dies

den gront is cheijns competerende de cappelrije castrael (7) van Laerne ter reserve van ontrent veertigh roeden die gemmen sijn bij coope van de weduwe ende hoirs Landeleijn Praet ende van noorden daerin gheincorporeert ende daarmede alsnu tsamen groot twee hondert seshien roeden paelende van oosten ende suijden Andries Seghers, west Pieter Frans De Bock ende de pastorije deser prochie ende noort d'hofstede ende lant van Joannes Vispoel, belast met een pondt groote sjaers over den voornoemden cheijns, item alle de naerschreven meubelen ende meubelaire effecten, bestaende eerst, in twee groote spiegels met geluwe (8) moleuren, drije a vier andere spiegels, ontrent tweeenvijftigh stoelen met eenen zetel onder goede ende slechte, vier commode caskens met geluwe beslag, met twee andere caskens, een perscasse, derthien taeffels onder groote cleene, goede ende slechte, met twee a drije tapistcleederen ontrent twintigh schilderijen met noch ontrent negen ander bildekens ofte schilderijkens, twee cruijcefixen, ses brandels, twee hangels, drije tanghen, drije schuppen, een blaespijpe, rooster, een orlogie, spit met de voordere cleene spitten ende toebehoorten, twee ijseren croonen, derthien a veerthien taeffel en andere messen ender voorder ijserwerck, eene staende orlogie met haere casse, twee a drije vogelmuten met eenen canarievogel, canneback, schutsel, vijf pluijmen bedden met ses matrassen, vijf pluijmen cussens, vier hooftpulews, vier spaensche sargien (9) met drije catoene sargien, vijf a ses caf sacken, ontrent dertigh paer slaepplaeckens, ontrent eenentwintig flauwijnen, ontrent hondert vijftigh serveeten onder goede ende slechte, hamelaeckens ende handdoucken daeronder begrepen negen tomboukens (10) met hunne behenghels, eenen coperen wasketel, coperen tassche, vier coperen mermieten, geluwen théketel, swarten théketel een groote met een cleene coperen caffécanne, twee coperen casserollen, twee schuijmspaens, coperen haecker, coperen coelback, vier copere confoorkens, coperen soculaepotien, coperen tourtepanne, coperen stremijn en voorder coperwerck, metaelen lampe, met een andere glaesen lampe, ontrent ses candelaers en plaeten, met twee witte ander candelaers, keersesnuijter etca., ontrent vier dousijnen thinne soubtailliooren als andere, derthien thinne schotels en soubshotels, drije thinne thépotten, thinne canne en pinte, thinne lampet met twee thinne commetiens, twee thinne versijpen, thinne waeterpot ende voorder thinne werck, ontrent elf fijne porseleijne diserschotels, fijn por-

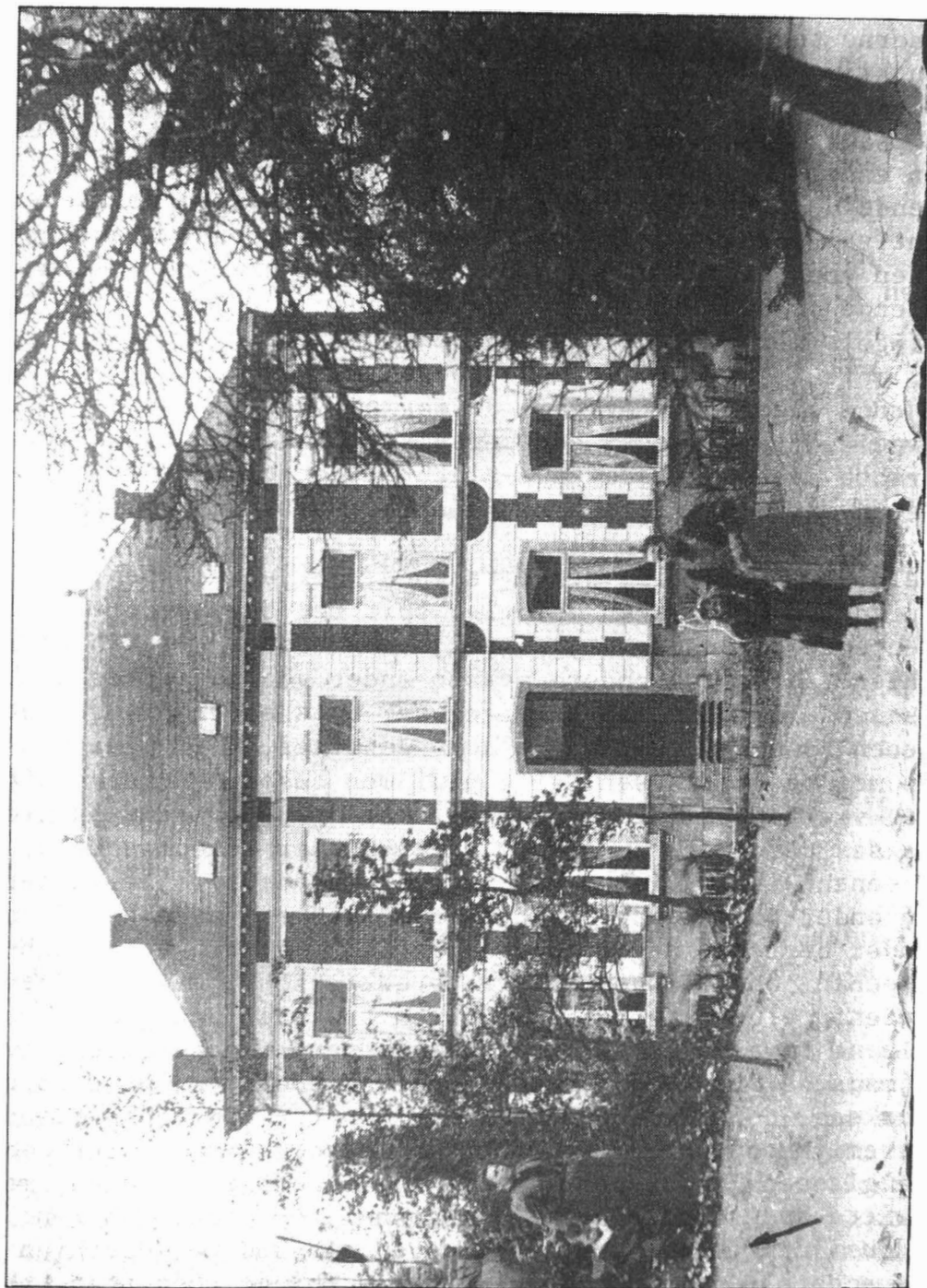

Fig. 1. Links (zie pijl) de ophoging boven de bewaarde kelder
Foto genomen omstreeks 1900 © Walrave

seleijn lampet, twee salodeuren (11), scheirbecken, met twaelf ander diserschotels, veerthien a vijfthien coppels fijne thé ende caffétaskens, vijf a ses christaelen glaesen, twee coppels gelaesen olie ende asijn carafen met de voordere wijn ende bier glaesen, alle het geleijert (12) ende aerdewerck met ontrent drije hondert ijdel bottillien ende ontrent sevenhondert bottillien gevult met wijn, vier ijdel biervaeten, ontrent twintigh steenen (13) boter in cuijpen, drije boter cuijpen, drije cofferkens, een fusicque met eenen coppelsonde (14) ende eenen coppel sack pistolen, twaelf silveren forchetten met twee silveren soublepels ende ontrent acht cleene silveren met gautvergulde lepelkens, een silveren wijwaeter potien, twee silveren sackorlogien, de costumen (15) ende voorder pratijcke ende andere boucken in het comptoir, een meelcuijpe ende andere cuijpen, een peerdt met de arnassuringhe dienende om in de cheise te gaen als andersints, een zadel ghemonteert met voorder thoomen ende breijdels, d'helft in een cheise dies d'ander helft competeert den heere baillui deser prochie, een tremcarre, ploegh, eghde, slede, cortenwaeghen, drije leederen snijpeirt, twee rendekens, ontrent twaelf perdewaeghe voeren peerde ende coijmes soo op het hof in de stallen als op het landt, ende ontrent twaelf hondert eecken blocken, ontrent derthien hondert spinsen soo eecken als elsen, met eene mijte rollijnghen (16) bestaende in ontrent veerthien a vijfthien perdewaeghen voeren, ende het voorder gesaeght ende ongesaeght haut ende bert (17) respectivelijk soo in de stallen als op het hof, met ontrent vier sacken ghedorschen tarwe ende ontrent acht hondert schooven cooren met het stroot in de scheure, ende ontrent drije hondert bunninghen (18) hoij, ende ontrent acht sacken haever, met de vervoethede (19) ende besaeijthede van ontrent een gemeth (20) tarwe, ende vier hondert roeden (21) claever, Item alle de cleederen ende lijnwaeten van de comparanten, thunne lijfve dienende ende ghedient hebbende, alle voordere cattheijlen, meubelen ende huijsraet mitsgaeders alle actien ende credieten, contante penningen etca. geene uijtgesteeken (22) nocte ghereserveert, tsij dat de selve goederen gecommen sijn uijt om hoofde van hemlieden anders ofte gheconquesteert, emmers ... den langhst levenden den eersten overledenen behoorelijk sal moeten doen begraven naer staet ende conditie ende moeten doen celebreren tot tweehondert gelesen missen van requiem tot laevenisse van sijne siele, ende distribueren aen den aermen alle sijne

cleederen ende lijnwaeten tsijnen lichaeme gedient hebbende ofte de weerde van dien.

Belovende sij comparant t'gonne voorschreven ... alsmede bij handtslaeginge ... alles naerdien bij beede comparanten onder solemnelen eede in onse handen ghepresenteert ... ten extraordinaire vergaederinge van den 18en meije 1761 ...

(was getekend) G. Van der Moere	A. Van der Moere
J. Clauwaert	Lieven Seghers
	Lieven Cornelis."

Uit de opsomming van de roerende goederen kunnen wij opmaken dat de gebroeders Van der Moere een rijk gevuld interieur bezaten. Dergelijke testamentaire schikkingen geven ons een vrij betrouwbare reconstructie van de materiële cultuur uit het verleden. Zij vullen het archeologisch onderzoek aan, waar men zich grotendeels tevreden moet stellen met afgedankte en weggegooide voorwerpen of fragmenten daarvan (23).

De informatie waarvan wij in testamenten beschikken, kunnen wij in 4 groepen onderverdelen : 1) onroerende goederen zoals huizen, hoeven en gronden 2) de zakelijke rechten op voorgaande groep met betrekking tot de vaste uitkeringen in geld of in natura met andere woorden de cijnzen en de pachten 3) het contante geld en 4) de roerende goederen, de inboedel (24).

Bij deze schenking "inter vivos" gaat onze aandacht vooral uit naar het onroerend goed.

Herkomst van het goed.

Op 29 oktober 1742 kocht Guilliaeme Van der Moere voor de som van negenhonderd gulden een hofstede met een oppervlakte van 176 roeden of 24a 14ca aan van Pieter De Meester en Livijne De Meester, beginn in het groot begijnhof te Gent.

De hofstede vormde de nalatenschap van Philippus De Meester, onderpastoor te Laarne. Het betrof eeuwige cijnsgrond van de baron van Laarne, door Pieter Grijp (25), broer van de gewezen kapelaan castraal Martinus Grijp, aanvaard voor een jaarlijkse rente van 21 schellingen ten voordele van de kapel van het kasteel (26).

G. Van der Moere kocht later ten noorden van zijn hofstede ca. 40 roeden land bij van de weduwe en de erfgenamen Landeleijn Praet, gewezen kerkbaljuw (27).

Na de schenking "inter vivos" breidde griffier Van der Moere zijn bezit nog verder uit. Hij kocht de naastgelegen hofstede met erf, zaailand en land van de erfgenamen Andries Seghers aan. De drie kopen hebben een gezamenlijke oppervlakte van $802\frac{1}{2}$ roeden of 1ha19a17ca (28). Dit laatste geschiedde in 1772.

LAARNE POPP (1861)

SCHAAL 1/5000

62,5 % vergroot

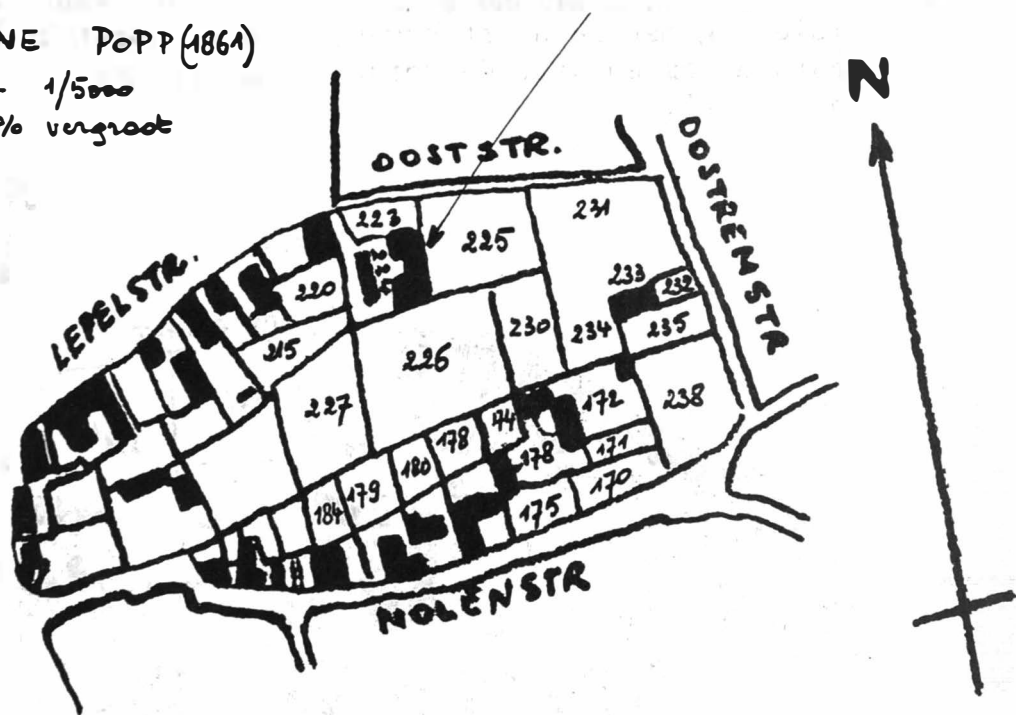

FIG. 3. Situering van de hoeve (224)

Situering van de hofstede en de latere bezitsuitbreidingen.

De hofstede van de griffier en zijn broer Anthone werd in 1742 in het oosten begrensd door de gronden eigendom van Paulus Seghers, in het westen door de hofstede van Adriaen Leijns en in het noorden door de weduwe en de erfgenamen van Landeleijn Praet (29).

In 1761 waren de oostenlijk en zuidelijk gelegen gronden eigendom van Andries Seghers, westelijk van Pieter Frans De Bock en van de pastorijs, noordelijk van Joannes Vispoel (30).

Deze beschrijvingen geven geen directe mogelijkheid tot het situeren van de hoeve.

De begrenzingen van de aankopen van 1772 laten toe deze vrij nauwkeurig te situeren en daardoor ook de hofstede van de griffier en zijn broer.

De eigendommen aangekocht in 1772 situeren zich als volgt :

- koop 1 : de hofstede, oost de molenweg en de helft ervan die bij deze koop hoort, zuid de molenstraat, west de grond van het molenhuis van de baron en ten dele de navolgende laatste koop.
- koop 2 : een partij zaailand gelegen te noorden van koop 1, oost de molenweg met de helft ervan, zuid de hofstede tot aan de doornenhaag en west de hofstede van de griffier en noord Jan Vispoel.

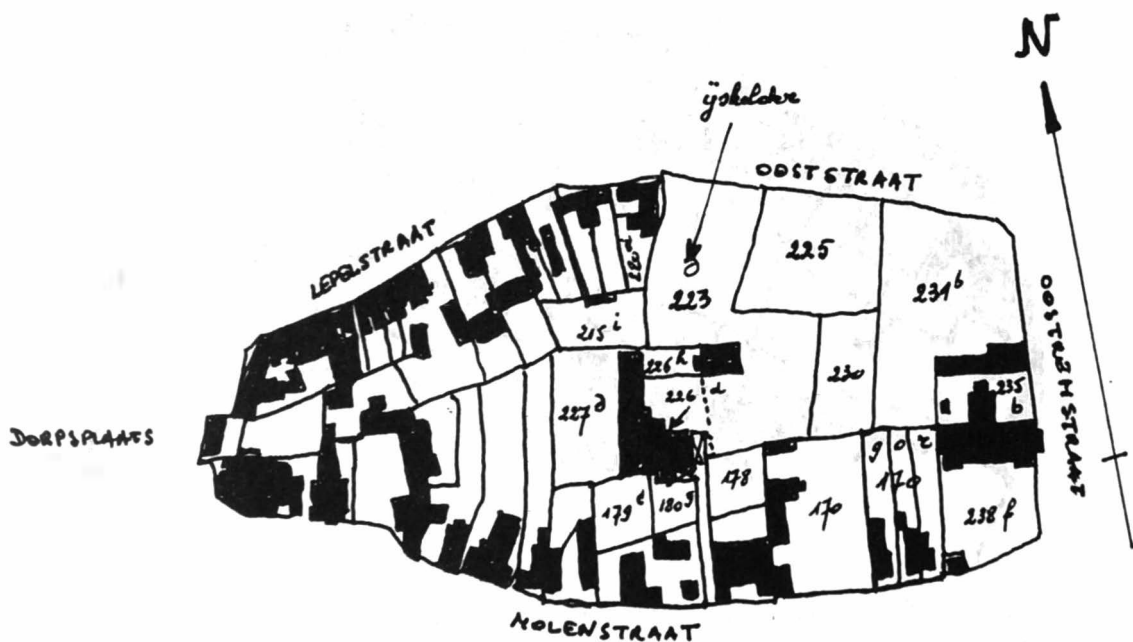

FIG. 4. Laarne 1e Afd. Sectie C 1e blad schaal 1/2500 (1977)

- koop 3 : een partij land te westen van de hofstede van koop 1 vanaf de haag, zuid het molenhuis en deels Pieter Vervae, west Joannes Clauwaert (junior), noord de griffier (31).

Na verwerking van deze laatste gegevens bekomen wij volgend resultaat (Fig. 3) (32).

Perceel 224 van het plan van Popp geeft de vroegere ligging van de hofstede van de gebroeders Van der Moere weer. Het perceel 223 te noorden ervan slaat op de uitbreiding van 40 roeden.

De kopen uit 1772 komen min of meer overeen met de percelen 238, 234, 233, 235 voor koop 1, nrs. 231 en 225 voor koop 2 en het nummer 226 voor koop 3.

Het huidig kadastraal plan (Fig. 4) (33) geeft ons volgende informatie. Het perceel 224 is in het perceel 223 geïncorpo-reerd. De percelen 238, 234, 233, 232, 235 maken nu deel uit van het Laarnse O.C.M.W.-complex. Op perceel 226 werd in 1862 de brouwerij (34) en omstreeks 1881 het herenhuis gebouwd.

Wij kunnen vrijwel met zekerheid zeggen dat de verdwenen hofstede op perceel 224 (Fig. 3) deze was van de gebroeders Anthone en Guilliaeme Van der Moere.

Erik L. Schepens.

Fig. 5. Links een gedeelte van de oude hofstede Van der Moere
© Walrave

Voetnoten.

- (1) Cf. Erik L. Schepens, Bierbrouwen en Jeneverstoken in Laarne. Een gelegenheidsuitgave van de VTB-VAB Laarne-Kalken, 1987.
- (2) Schets gemaakt naar beschrijving van Louis en Henri Walrave.
- (3) Vóór de Franse Revolutie sprak men niet van een gemeente maar van de parochie.
- (4) RAG, Kerkarchief Laarne, parochieregisters nr. 15, microfiches.
- (5) KvL, familiearchief van Vilsteren, voorlopige nummering 188. Zie bijlage I.
- (6) RAG, BvL, nr. 376.
- (7) de kapel van het kasteel.
- (8) geluwe : Cf. VVMW, dl. II, 1889, kolom 1297-1298. Gelu, geluw, geleu : bnw. geel. Hier in de betekenis van verguld, versierd met verguldsel.
- (9) spaensche sargien ; sarge : Cf. VVMW, dl. VII, 1912, kolom 163-164. Znw. vr. lichte gekeperde stof, deken, dekkleed.
Spaensche : spaans. Cf. Jozef Weijns, Volkshuisraad in Vlaanderen, dl. I, 1974, p. 332. Spaensche sarge : grove deken van ongebleekte wol.
- (10) tombou : Cf. L. Lievevrouw-Coopman, Gents Woordenboek, p. 1416.
Tombeau : m. fr. lit à (of en) tombeau : ledikant met schuinaflopande hemel ; tombevormig.
- (11) salodeuren : salo ? Salon of salette : de beste kamer. Hier de salondeuren bedoeld ? Het woord hebben wij onder deze schrijfwijze nergens weer gevonden.
- (12) geleijert : gleis. Cf. VVMW, dl. II, kolom 1992. Gleiswerk : vaatwerk van fijne witte aarde met tinas verglaasd = Majolica, afgeleid van Mallorca, aardwerk vervaardigd volgens dezelfde techniek als de Faënza (faïence). Soms een veel ruimere betekenis.

- (13) steen : Cf. VVMW, dl. VII, 1912, kolom 2014-9°. Steen : znw. m. naam van een gewicht, gewoonlijk zes pond of 3 kilo.
- (14) coppelsonde : Cf. VVMW, dl. III, 1894, kolom 1884-3°. Coppel : het samengebonden geheel op voorwerpen toegepast. Sonde : sonderen : hier in de betekenis van lont ?
- (15) costumen : Cf. VVMW, dl. III, 1894, kolom 1984-1°. Costume : znw. vr. : gewoonte, gebruik ; gewoonterecht.
- (16) rollijnghe : rollijng. Cf. L. Lievevrouw-Coopman, Gents Woordenboek, 1951, p. 1329-1330 : rodelingen : uitgerooide wortelblokken.
- (17) bert. Cf. VVMW, dl. I, 1885, kolom 970-1°. Bert : znw. o. : lat, plank.
- (18) bunninghe. Cf. VVMW, dl. I, 1885, kolom 1358. Bondinc : znw. m. : bundel, bos.
- (19) vervoethede. Cf. VVMW, dl. IX, 1929, kolom 226. Vervoetheit : znw. vr. : de mest en het zaad dat in een stuk bouwland steekt en waarvoor een nieuwe pachter vergoeding moet betalen aan hem van wie de pacht ophoudt.
- (20) een ghemeth of 44a56ca.
- (21) 100 roeden of 14a85ca.
- (22) uijtgesteeken. Cf. VVMW, dl. VIII, 1916, kolom 1069. Utesteken : st. ww. trans., uitsluiten, ergens buitenhouden. Hier wordt bedoeld : aan de betrokkene niet toebehorende gelden.
- (23) Cf. A.C.M. Kappelhof, Testamenten als bron voor de materiële cultuur. In : H.L. Janssen (red.), Van Bos tot Stad. Opgravingen in 's Hertogenbos, 's Hertogenbos, 1983, p. 184-187.
- (24) opus citatum.
- (25) KvL, familiearchief van Vilsteren, bruin pak Walrave nr. 109. Zie bijlage II.
- (26) RAG, BvL, nr. 370.
Zie bijlage III, met weglating van de ambtelijke taal.
- (27) RAG, BvL, nr. 376.

- (28) RAG, BvL, nr. 381.
Zie bijlage IV, met weglating ambtelijke taal.
- (29) RAG, BvL, nr. 370.
- (30) RAG, BvL, nr. 376.
- (31) RAG, BvL, nr. 381.
- (32) Naar de kadastrale plannen van P.C. POPP, tussen 1842 en 1879 uitgegeven. Laerne (1861), schaal 1/5000.
- (33) Naar het huidig kadaster. Laerne 1e Afd. Sectie C, 1e blad, schaal 1/2500.
- (34) "... Het Kollegie aldus vergaderd gezien de vraag van den heere Augustus Walrave, grondeigenaar en Burgemeester van en te Laerne aan de Lepelstraet gelegen ten kadaster bekend Sektie C, nr. 226 in den zuidwesthoek eenen brouwerij te mogen opregten ...". Gemeenteraadszitting van 8 maart 1862.

Bijlage I.

Wij vrouw Marie Isabelle Catharine Baronesse van Lichtervelde, Amelroij, Well, Wordraghen etca. douarière van wijlent Mher Joseph van Vilsteren Baron van Laerne etca., moeder ende vooghde mitsg(ade)rs de garde noble hebbende van mher Franciscus Josephus Ferdinandus Gislenus van Vilsteren, modernen Baron van 't voors(eijd)e Laerne etca., doen te weten dat omme het goet rapport t'gonne ons is ghedaen van den persoon van Guiliaeme Van der Moere f(iliu)s Pieters, van sijne preudhommie, capaciteijt, ende deligentie, ende userende van ons recht, hebben wij hem ghegeven ende gheaccordeert, gheven ende accorderen hem bij desen den survivance van de greffie van onse voorseijde prochie ende Barronie van Laerne, op den staet forme ende maniere ghelijck die is, ende met de selve avantagien, rechten, prerogatieven, ende emolumenten ghelijck nu actueelijck is hebbende ende jouisserende Anthone Bauwens jeghenwordighen greffier der voors(eijd)e prochie ende Barronie van Laerne, omme bij hem naer den overlijden van den selven Bauwens op den voorseijden staet paisibelijck danof te jouisseren, blijvende hij altijdt gheobligeert aleer te treden in de possessie van de bedienijnghe der selver greffie, te doen den eedt daer toe staende, daer ende soo het behoort, versouckende ende ordon-

nerende aen alle de gonne die t'aengaen magh, in ghevolghe van dese den selven Guill(iaem)e Van der Moere, den voornoemden Bauwens overleden sijnde, te stellen jouffreren ende laeten in de libre exercitie vande selve greffie, en hem voor onsen greffier aen te nemen ende erkennen, hem laetende paisibelijck jouisseries vande rechten, prerogatieven, avantagien ende emolumenten daer aen clevende, ghedaen tot Ghent onder onse signature ende cachet van waepenen van onsen overleden ghemal, desen XXIIIIen maerte 1734, ende was onderteekent Barronne Douarière de Laerne, ende ghezeghelt met cachet van waepenen in root lack,

Den onderschreven willende erkennen het faveur t'gonne de vrouw douarière Baronne van Laerne mij heeft ghelieven te doen, bij middel van aen mij gratis te confereren de survivance vande greffie der prochie ende Barronie van Laerne, met de profijten rechten ende prerogatieven daer toe behoorende, breeder volghens de commissie waer van de copie hier vooren is staende, ende dies de originele bij mij is inghetrocken, belove soo ick doen bij desen, in considratie van dien, gratis en(de) sonder eenighen loon ofte verghelt, te sullen nemen alle den ontfanck soo van besthoofden, s'heeren maerckghelden, ofte wandelcoopen heerlijcke renten, ende allen voorderen van wat nature die saude moghen wesen, danofte doen reekenijnghe met overleverijnghe van doubels, alle wettelijcke verpachtinghen vercoopinghen en voorder wettelijckheden, iustrueren ende vervolgen van processen waer die sauden moghen ventileren, oock niets pretenderen van t'gonne mij saude competeren in de criminele vervolgen moetende commen ten laste vanden heere, vachieren ende voijagieren, emmers generaelijck doen alle t'gonne de voorn(oemd)e vrouw douarière Barronne van Laerne, ende den heere Baron is regarderende van wat nature het oock sij, en(de) t'allen tijden als sij mij sullen ghelieven te emploijeren ende hun van mij te bedienen, alleenelijck mits restituerende mijn redelijck thaire, ende te doen verschodt van ghelde, alles onder obligatie en(de) verbant als naer rechte, mij toorconden desen XXIIIIen maerte seventhien hondert vierendertigh,

(was getekend) G. Van der Moere.

Bijlage II.

"Alsoo aen M'her Jaecques Joseph de Vilsteren Baron van Laerne etc. is competerende ter causen van de cappelrije castrael der Prochie, ende Baronie van Laerne, seker partijken landts ghelegghen binnen de voornomde Prochie, ende Baronie van Laerne groot in erven ontrent hondert ses en t'seventigh roeden oost Jacques Zeghers, zuijt den selven Jacques Zeghers, west Adri-aen Leijns met sijne hofstede, ende noort Landelijn Praet. Soo ist dat, den voornoemden Heer Baron bij desen kent ende verclaert tselve Partijken Landts in eeuwighe cheinse uijtghengeven t'hebben aen Pieter Grijp den welcken insghelijcx bij desen kent t'ghemelde partijken Landts in Eeuwighen Cheijns ghenomen thebben, omme daer op te timmeren een huijs ende woonstede gheloven daer vooren iaerlijcx te sullen ghelden, ende betaelen eene eeuwighe cheinsrente van twintigh schellinghen grooten courant, in profijte van de ghemelde cappelrije castrael ingangh ghenomen hebbende Kersavondt 1717 ende teerste Jaer vervallen(de) Kers(avon)t 1718, ende alsoo voorts van Jaere te Jaere de betalinghe te doene telcken Jare precies, uijterl(ijck)e Lichtmisse daernaer, faute dies op pene van extinctie van desen cheinspacht, in dien't het den ghemelden Heere Baron, ofte sijne successeurs ghelieft : Verbindende, ende verobligierende in tonderhouden ende volcommen van alle het ghone voorschreven, ende namentl(ijck)e doen van jaerlijcxsche betalinghe den voorn(oemde)n Pieter Grijp sijnen persoon, ende goederen ende specialijck alle de catheijlen, ende edificien op den meer gheseijden lande te stellen, maecken, ende te bevinden omme bij faute van betaelinghe der gheseijde cheijnsrente twaere van een ofte meer jaeren tselven met alle costen daer aen clevende aende meerghemelde catheijlen, ofte sijnen persoon te verhalen, ende recouvreren iets naer costume. Aldus ghedaen in Eeuwighe cheinse uijtgegeven, ende aenveert, sijnde hier van ghemaectt twee ghelijcke omme d'eene te dienen voor titel van 't ghebruijck ende d'ander van cheinsbrief bij partijen ond(erteeken)t desen twinghisten Januaraij 1719.

(was getekend) J.J. de Vilsteren
Baron de Laerne
Pieter Grijp fg. Guiliame."

KvL, familiearchief van Vilsteren, Walrave bruin pak 109.

Bijlage III.

"Op heden den 29 octobre 1742 bekennen Sr Pieter De Meester ende Joe Livijne De Meester begijntien in het groot begijnhof binnen de stadt Gendt als hoirs ten sterfhuijse van wijlent heer ende mre Philippus De Meester in sijn leven onderpastor der prochie van Laerne, wel ende geughdelijck ende ter goeder trauwen finacelijck vercocht thebben aan Sr Guill. Van der Moeren greffier der prochie ende baronie van Laerne hier mede on-derteeckent die alsoo van de selve bekend gecogt thebben een behuijsde hofstede gelijk de selve gestaen ende gelegen is met den huijse stallen drooge ende groene catheijlen binnen de voornomde prochie van Laerne wesende cheijns gront groot hondert sesen'tseventigh roeden abouterende oost ende suijt Paulus Segers west dhofstede van Adriaen Leijns ende noort de weduwe ende hoirs Lantleijn Praet voor de selve eeuwigen cheijnse aenveirt door Pr Grijp van den edelen heere baron van Laerne voor XXI schellijnghe grooten courant tjaers in proffijte van de capellanie castrael van 't selve Laerne dan-of copie van den selven cheijnsbrief aan den cooper sal over-gelevert worden desen coop is gedaen boven den voors^{en} cheijns omme ende voor de somme van negenhondert guldens courant gelt ... actum date supra.

(was getekend) Livine De Meester
Pieter De Meester
G. Van der Moere".

RAG, BvL, nr. 370.

Bijlage IV.

"Compareerde voor ... in persoone Guilliame Van der Moere greffier deser prochie ... uijt dhanden van Adriaene Marie De Geest filia jan eene somme van een hondert ponden grooten ... eerst op een behuijsde hofstede alsoo de selve gestaen ende gelegen is met den huijse scheure boomen haegen daeraen depen-derende binnen dese prochie ende baronnie van Laerne groot in erfve drie hondert negenenvijftigh roeden paelende oost den meulenwegh d'helft hier medegaende suijt de straete aen den meulen west den gront van het molenhuijs van den heere baron deser prochie ende ten deele de naervolgende leste partije

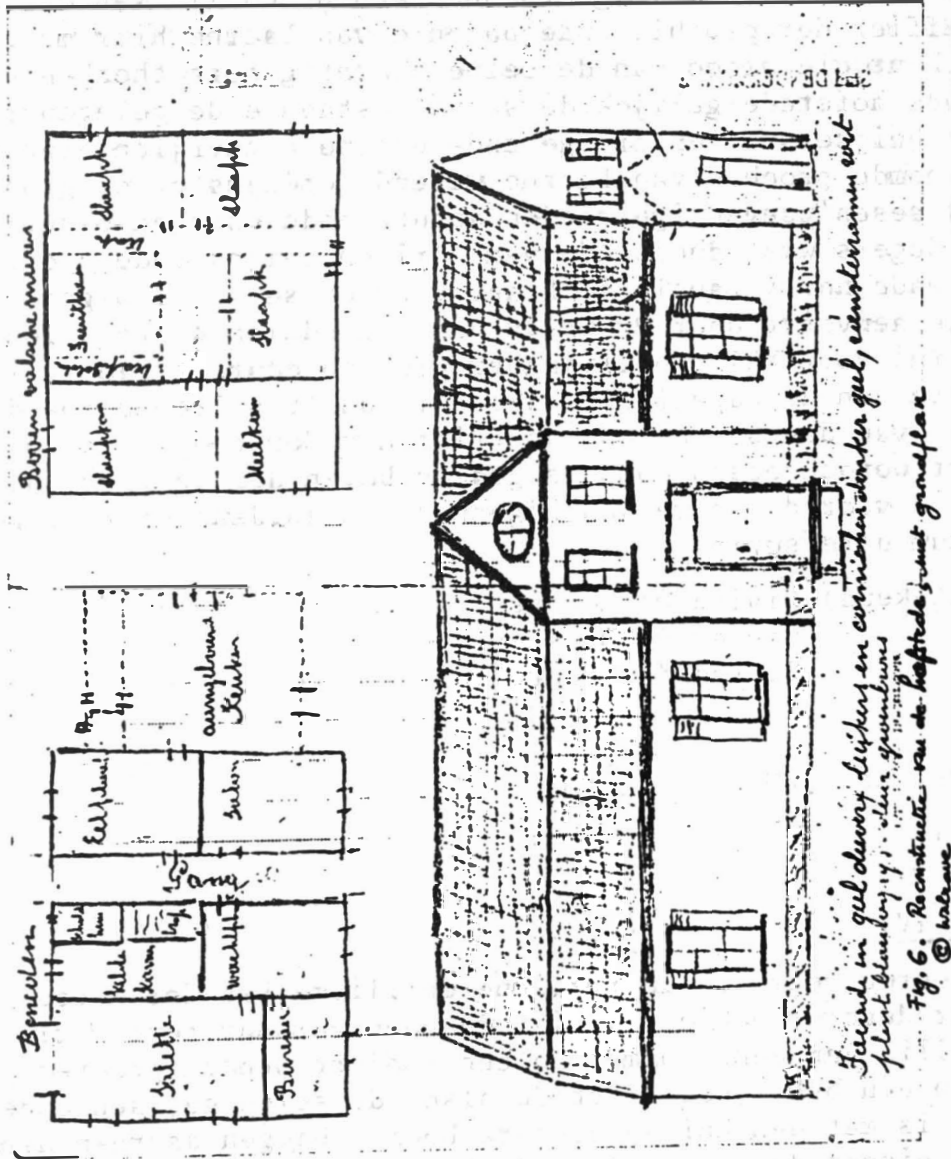

Fig. 6. Reconstructie van de hofstede, met grondplan.
 © Walrave

ende noort de eerste naervolgende partije, noch eene partije
saijlandt geleghen alsvooren ten noorden aen de voorseijde
hofstede groot in erfven een hondert sevenentachtigh roeden
oost den voorseijden meulenwegh d'helft hiermedegaende, suijt
dhofstede hiervooren tot aen de doorenhaege west den comparant
ende noort Jan Vispoel, Item ende ten lesten op noch eene par-
tije lant gelegen ten westen aen de voorschreven hofstede co-
mende aan de haege groot in erfven $256\frac{1}{2}$ roeden suijt het meu-

lenhuijs ende ten deele Pieter Vervaet west nu Sr Joannes
Clauwaert ende noort den comparant ... bij coope gedaen van de
vooghden der minderjaerighe kijnderen ten sterfhujsen van An-
dries Seghers ende Marie Theresia Clauwaert sijne huijsvrauwe
... 24en april 11. ... desen 8en Januaraij 1772 ... ondertee-
ckent.

(was getekend) G. Van der Moere
Adriaen De Wilde
Lieven Seghers".

RAG, BvL, nr. 381.

ADDENDA (*)

Aan de hand van de schets (Fig. 2) hebben wij ons een idee
kunnen vormen van de hofstede van G. Van der Moere.

Op een foto (Fig. 5), genomen omstreeks 1885, bemerken wij
links nog een gedeelte van de woning.

Hoe deze er van buiten uitzag lezen wij in een brief van Louis
Walrave, notaris te Dendermonde, gericht aan zijn neef Joseph
Walrave, brouwer te Laarne : "... Ik geloof dat bovenstaande
schetsen (Fig. 6) omtrent juist zijn, behalven de proporties
... de scheut van het dak staande op de photo (Fig. 5) van
't nieuwhuis ... De facade was bezet en geverfd in gele olie-
verf, de luikers in donkergeel, de pleinte in grijsblauw, de
cornischen van dak en fronton in kleur der luikers en de ven-
sterramen wit en voordeur groenbronz. Het encadrement der
voordeur en de vensters waren in aarduin alsook den grooten
vierkante steen voor de deur. Het plankier was in klinkaert
...".

ERIK L. SCHEPENS.

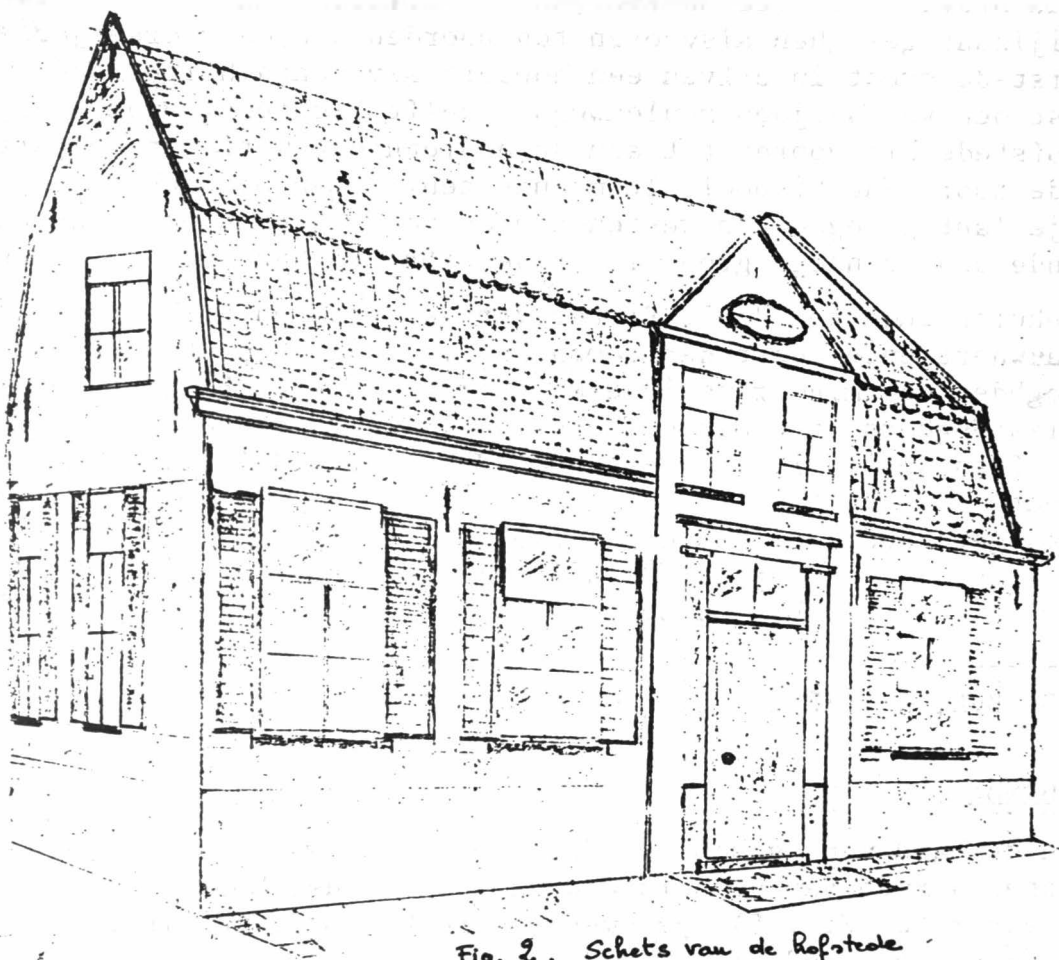

Fig. 2. Schets van de hofstede
© Walrave.

Fig. 2. Schets van de hofstede
© Walrave

(*) Speciale dank aan de familie Luc en Isabelle Walrave -
De Splenter voor het ter beschikking stellen van deze ge-
gevens uit het familiearchief Walrave.

++++++

Lijst der afkortingen :

BvL : Baronie van Laarne.
KvL : Kasteel van Laarne.
RAG : Rijksarchief Gent.
VVMW : Verwijs-Verdam, Middelnederlandsche Woordenboek,
's Gravenhage, Martinus Nijhoff.

KASTEEL VAN LAARNE SEPTEMBER 1607 - MEI 1608 HET PROCES VAN LIEVEN LAMMENS, SCHEPEN VAN LAARNE, GEVANGEN WEGENS TOVERIJ

Situering

In de bundel heksenprocessen van Laarne, die in vorige nummers van Castellum (*) reeds werden besproken, is het dossier van Lieven Lammens een van de meest intrigerende.

Lammens, een gerespecteerde, welstellende Laarnenaar met hooggeplaatste vrienden, wordt niettemin 9 maand gevangengehouden op beschuldiging van hekserij. In die periode wordt hij 3 maal gefolterd, o.m. in de pijnkelder van het Gentse Gravensteen, en hoewel hij geen definitieve schuldbekentenis aflegt, wordt hij uiteindelijk veroordeeld tot 10 jaar ballingschap uit Vlaanderen.

Wanneer we enkel zouden beschikken over het proces van Lieven Lammens, zouden we ons moeilijk een juist beeld kunnen vormen van de gebeurde feiten maar door onze globale analyse van de bundel heksenprocessen en de studie van circumstantiële evidentie in tal van andere bronnen (**), krijgen we een belangrijk referentiekader, waardoor we het proces van Lieven Lammens beter kunnen begrijpen.

Ons onderzoek is echter niet af. De studie van de Laarnse heksenprocessen kadert in onze globale studie over het terrorisme in het 16de en 17de eeuwse Vlaanderen. Het zou voorbarig zijn een definitieve uitspraak over het proces van Lieven Lammens te doen, vooraleer ons onderzoek ten einde is. In afwachting geven we hier een zeer summier overzicht van het proces van een Laarnse schepen.

Korte samenvatting van het proces van Lieven Lammens

Het vergde enige moeite het handschrift van de griffier Apolonijs Seghers te ontcijferen, die alle zittingen van het proces zorgvuldig heeft opgetekend. Een tweede moeilijkheid was de rangschikking van de stukken, die door elkaar gehaald waren, en een derde moeilijkheid waren de hiaten in de bundel.

Door een gelukkig toeval echter vonden wij enkele ontbrekende stukken in een andere bundel processen terug, maar er blijven nog enkele hiaten over.

Op die mistige maanden na, hebben we het verloop van het proces tamelijk goed kunnen reconstrueren :

Op 1 september 1607 wordt Lieven Lammens met zijn zuster door de baljuw gearresteerd en opgesloten in het kasteel van Laarne. Hoewel hij rond 1602 al in opspraak moet zijn geweest, kan men pas nu tot de arrestatie overgaan omdat Passcheyne Neyts en Josyne Celis hem in hun bekentenis officieel hebben beschuldigd van deelname aan de nachtelijke bijeenkomsten met zijn boele Pieryne, en van vergiftigingen van mensen en dieren.

Drie dagen later vindt het getuigenverhoor plaats : 12 personen (o.m. 2 wethouders met hun familie, twee leenmannen, 2 inwonende meiden van Lieven Lammens, een geruïneerde weduwe) leggen weinig belastende verklaringen af.

Op 10 september wordt Lieven Lammens ondervraagd door de vier-schaar in het bijzijn van de heer van Laarne.

Lieven Lammens ontkent alle feiten, beweert Pieryne niet te kennen, en zegt dat hij te beklagen zou zijn als hij zich met heksen en boze geesten zou inlaten.

De Gentse scherpreechter onderzoekt Lieven Lammens en ontdekt twee ongevoelige tekens waarvan hij verklaart dat het "tekens van de vijand" zijn. Lammens beweert dat het littekens zijn van slagen.

11 september : executie van Passcheyne Neyts en Josyne Celis.

12 september : het verslag van de baljuw van het vooronderzoek wordt aan de mannen en schepenen voorgelegd. De baljuw somt de beschuldigingen op en suggereert dat Lieven Lammens moet worden geëxecuteerd op de brandstapel op de gebruikelijke wijze.

14 september : verklaring van een dokter en een chirurg uit Gent, die (op verzoek van vrienden van Lieven Lammens) een tegenonderzoek hebben verricht van de zgn. ongevoelige tekens. Volgens hen zijn de bewuste tekens niet ongevoelig, en kan men hem op die grond dus niet blameren.

16 september : getuigenis van drie bijkomende getuigen, gehoord door de baljuw van Kalken (Geen noemenswaardige nieuwe beschuldigingen).

19 september : advies van 3 rechtsgeleerden uit Gent : Lieven Lammens moet drie dagen de tijd krijgen om zich te verdedigen. Wenst hij dat niet, dan moet hij 3, 4 à 5 dagen worden wakker gehouden zonder andere pijniging terwijl men hem aan een kruisverhoor onderwerpt en men alle antwoorden en gebaren noteert.

27 september : een tweede advies volgt : na herlezing van het proces en rekening houdend met het proces van Janne Callens, wordt voorgesteld over te gaan tot tortuur en scherp examen. (Blijkbaar heeft de baljuw de rechtsgeleerden niet op de hoogte gebracht van de verdediging van Lieven Lammens (dd 26 september)).

Inmiddels gaat het proces van Janne Callens, Willemynne Svermans en Josyne Luyckx verder. Janne Callens wordt op 2 oktober geëxecuteerd na in haar bekentenis ook Lieven Lammens te hebben beschuldigd. Op 10 en 12 oktober worden meer beschuldigingen aan het adres van Lieven Lammens genoteerd (bekentenis van Josyne Van Kerkhove van Kalken en enkele Laarnenaars).

Tortuur

16, 17 en 18 oktober 1607 : Lieven Lammens wordt aan een kruisverhoor onderworpen, waarbij men hem foltert met water. De tweede dag legt hij een schuldbekentenis af.

In zijn bekentenis geeft Lieven Lammens heel wat details ten beste over alle heksen van de streek, waar ze getekend zijn, hoe hun boele heet en hoe hij gekleed is, wie zij betoverd hebben en hoe.

Ook beweert hij o.m. dat in de nachtelijke vergadering vóór Joos Hanssens in 1604 een raad werd gesloten onder de boze geesten en toverheksen om zoveel mogelijk mensen in hun vergadering te krijgen om de wereld teniet te brengen en God te doen vergeten. Hij beschuldigt in totaal 13 vrouwen, wijst aan wie de koningin van de compagnie is, en bekent de vergiftigingen waarvan hij beschuldigd werd.

Na de foltering en de bekentenis vraagt hij wat te slapen en te rusten, met de belofte dat hij morgen meer zal zeggen. Maar de derde dag herroept Lieven Lammens zijn bekentenis en beweert hij alles verteld te hebben als in een droom onder invloed van de foltering. Hij vraagt nog om de door hem beschuldigde vrouwen niet lastig te vallen.

Opnieuw onderneemt de baljuw de reis naar Gent om de rechtsgeleerden te raadplegen. Zij adviseren Lieven Lammens nog eens zijn bekentenis voor te houden en wanneer hij blijft loochenen moet men hem 3, 4 à 5 dagen en nachten wakker houden zonder verdere foltering.

21, 22, 23 en 24 oktober : 2de tortuur

De eerste dag ontkent Lieven Lammens alles. De tweede nacht, na 40 uur ondervraging, is hij zeer uitgeput en emotioneel. Hij ontkent nogmaals alles en smeekt om genade.

De derde dag, na zowat 50 uur aan één stuk door ondervraging, bekent hij nog eens alles en de vierde dag, in het bijzijn van alle mannen en schepenen en van de heer van Laarne, geeft hij nogmaals zijn bekentenis toe.

Een proces tegen de baljuw

Lieven Lammens laat het niet bij zijn onder foltering afgelegde bekentenis. Hij schrijft eigenhandig een verslag van de ondervraging en de tortuur, waarbij hij de scherprechter aanklaagt wegens valse verklaringen en geldzucht, de baljuw en sommige schepenen omdat zij hem zijn vrijheid voor ogen hielden en hem zo aan de praat kregen. Hij pleit onschuldig en doet een beroep op zijn vrienden in de vierschaar.

Er volgt ook een brief (we weten niet van wie, maar hij is autoritair van toon), gericht aan de voorzitter van het Hoger Gerechtshof en de rechtsgeleerden, waar men wijst op het ignoreren van Lieven Lammens' verdediging door de baljuw.

5/6 november 1607 : de Gentse rechtsgeleerden weten zich geen raad meer. Sommigen willen Lieven Lammens ontslaan uit de gevangenis, anderen willen hem verbannen.

Zij stellen voor Lieven Lammens nog enkele dagen gevangen te houden om te zien of er nog nieuwe evidentie opduikt, en stellen ook voor de hele zaak voor te leggen aan het Hoger Gerechtshof.

Na een hiaat van 3 maand duikt op 11 februari 1608 een ondergetekende verklaring op van 9 inwoners van Laarne (waaronder enkele schepenen en leenmannen) die de schuld van Lieven Lammens voor de dood van A. Schepens en zijn dieren op de moeder van Lieven Lammens schuiven.

29 maart : Lieven Lammens legt een brief voor aan de baljuw, waarin hij om gerechtigheid verzoekt. Hij vraagt ontslag uit de gevangenis, schadeloosstelling en wijst op tegenspraken in de leugens die hij onder zijn foltering heeft afgelegd. Hij vraagt waarom hij in november niet is ontslaan volgens het advies van sommige advocaten.

31 maart : de baljuw vraagt Lieven Lammens niet meer te schrijven en zegt dat de zaak haar beloop zal krijgen 'in 't advies'.

Na weer een hiaat van een maand, op 30 april, vinden we een advies om Lieven Lammens te brengen tot de pijnbank met koorde, water enz. in het Gravensteen in het bijzijn van mannen en schepenen van Laarne en de rechtsgeleerden van Gent. Zijn antwoorden en belijdenis moeten zorgvuldig opgetekend worden.

Dan volgt op 5 mei 1608, om zes uur 's ochtends het derde "scherp examen" in de pijnkelder van het Gravensteen in het bijzijn van raadsheer Coucke, mannen en schepenen en baljuw van Laarne.

De klassieke vragenlijst wordt hem voorgelegd, terwijl hij achtereenvolgens wordt gefolterd met de natte doek op de mond, koorden op de dijen, de buik en rond de hartstreek. Lieven Lammens blijft alles ontkennen, roept vaak tot God, spreekt Latijn, scheldt tegen de beul, roept herhaaldelijk "Bauwen, och Bauwen". Hij klaagt verder het sociale onrecht aan, scheldt op de heksen en de toverij, en ondanks herhaalde foltering en dreigingen met nog meer, blijft hij ontkennen.

Later in mei volgt de uitspraak : Lieven Lammens zal voor 10 jaar worden verbannen uit Vlaanderen, mits de betaling van de kosten van het proces.

Bespreking

Zonder ons in dit stadium te kunnen uitspreken over de schuld-vraag van Lieven Lammens, zijn er enkele voor de hand liggende vaststellingen :

- Sociaal behoort Lieven Lammens tot de hogere klasse van de Laarnse bevolking. Herhaaldelijk blijkt dat getuigen, mannen en schepenen zich niet expliciet tegen hem (durven ?) uitspreken. Integendeel, hij blijkt heel wat steun en hulp van sommige schepenen te krijgen.

- Men kan zich vragen stellen over de motivatie van de baljuw om de Gentse rechtsgeleerden niet op de hoogte te stellen van de verdediging van Lieven Lammens en van de beul om een valse verklaring af te leggen over Lieven Lammens' zgn. "duivelstekens". Hoewel het niet zijn taak is, blijkt de baljuw het proces in de richting van een veroordeling op de brandstapel, met confiscatie van Lieven Lammens' goederen, te willen duwen.

Toch blijven er heel wat vragen onbeantwoord :

- als de baljuw door hogere instanties op de vingers wordt getikt, als de scherplichter een valse verklaring heeft afgelegd, als de advocaten zich niet durven uitspreken, wat is er dan gebeurd in die maand, dat maakt dat Lieven Lammens naar de pijnkelder wordt verwezen en uiteindelijk zal worden veroordeeld tot verbanning uit Vlaanderen ?
- in hoeverre sympathiseren sommige schepenen en mannen zelf met de vrijbuiters ?
enz...

Wij kunnen enkel besluiten met wat wij bij het begin van ons artikel hebben geschreven : het proces van Lieven Lammens is het meest intrigerende van de bundel. Wij hopen dat wij in een later stadium van onze opzoeken, meer duidelijkheid kunnen verschaffen over de achtergrond van dit proces.

Dirk Van Damme en Christine Lostrie.

* Dirk Van Damme & Christine Lostrie, 1985, De heksenprocessen van Laarne, I. Castellum, Jg. 2 nr. 4.

Dirk Van Damme & Christine Lostrie, 1986, De heksenprocessen van Laarne, II. Castellum, Jg. 3, nrs. 1, 2 & 3.

** Dirk Van Damme & Christine Lostrie, 1981, Te Laarne op het Zand zijn de heksen verbrand. In Volkskunde LXXXII, nr. 4/2.

LAARNE, BOKKESPRONGEN EN WIJ

Bony voelde zich goed op zijn gemak, de vogeltjes waren vergeten, want hier in de schuif lagen zijn rubbereendjes, waar hij 's zaterdags in 't bad mee mocht spelen. Deze waren vlug gevonden en even zo snel in 't bad gedeponneerd. De stop erin steken bood meer moeilijkheden, maar dat ging tenslotte ook... Hij liet zich vanop de stoel in 't bad glijden en was in een ommezien klaar. Nu nog water voor zijn eendjes... Met beide handjes wrong hij aan de kraan en ineens spoot het water het bad in... Bony was natuurlijk kletsnat van 't hoofd tot de voeten, en repte zich snel naar zijn stoel terug, waar hij zich optrok en langs de andere zijde liet neerglijden. Nou maar wachten tot hij aan zijn eentjes kon. Dat kwam, héél vlug zelfs, het water steeg en weldra kon hij erbij. Was dat even leuk, telkens duwde hij ze in de richting van de kraan om ze te zien onderduiken, ze vervolgens weer op te vangen om zijn spelletje te herhalen... Maar het water bleef stijgen en tenslotte... liep het over. Dat gaf een nieuw probleem voor Bony. Nu kon hij niet meer bij de kraan... Uiteindelijk was dat weer niet zo erg, nu kon hijzelf in het water op de vloer pletsen en zijn eendjes bij zich nemen om te laten zwemmen... Zo stonden de zaken op 't ogenblik dat Marie de deur van de badkamer opentrok.

De rest is rap verteld. Karel kon diep in zijn zakken schieten om de schade te vergoeden. Marie is in spoedverlof naar België vertrokken met Bony, na opzeg van het appartement gekregen te hebben. Mr. en Mevr. Schmidt hebben niet meer verhuurd aan gezinnen met kinderen. Karel was eigenlijk weer het grootste slachtoffer, die had opdracht van Marie gekregen om een appartement op 't gelijkvloers te zoeken met een ommuurd hofje. Liefst niet te duur en mooi gelegen, met het oog op de eventuele terugkomst van Marie en Bony...

*

* *

Marie, met haar groot valies in de ene en haar handtas en Bony aan de andere hand, stond gereed om uit te stappen in Gent St-Pieters.

Doodmoe van de lange reis en het voortdurend opletten voor haar steeds even wakkere spruit, kon ze nog met moeite haar ogen open houden. Knarsend schuurde de trein eindelijk stil. Toch was Marie gelukkig na zo'n lange tijd in Duitsland, te-

rug eens naar "'t Huis van Commerce" te kunnen gaan. Heimwee is iets wat men eigenlijk moeilijk kan definiëren, men voelt het het meest bij een terugkeer. Het geeft een onbestemd gevoel, waarin blijheid en vreugde, weemoed en verlangen met elkaar overhoop liggen.

Vlug verliet Marie de dompige wagen, ving Bony in haar vrije arm op en deponeerde hem naast haar op het perron. Daarna ging het snel de trappen af, met de mensenstroom mee naar de uitgang.

Ja, welk uur ging de stoomtram nu naar Laarne ? Dat zou ze maar eventjes gaan vragen, maar dat zware valies... "Bony, blijf hier schoon staan bij het valies, en houd u vast aan het oor, kijk, mama gaat daar bij die meneer iets vragen." "Ja mama, Bony op valies van mama passen." "Héél flink, mijn jongen, 'k ben zo terug." Marie rept zich, want veel vrouwen had ze niet meer in haar telg. Ze keek nog even om, doch Bony scheen berustend te wachtend, een beetje bevreemd naar al die beweging van de grote stad starend... De controleur wist Marie te zeggen, dat ze hoogstens nog 'n vijftal minuten te wachten had, voor de laatste stoomtram naar Laarne ging aankomen, om onmiddellijk af te rijden. Gelukkig keerde Marie terug, binnen anderhalf uur kon ze reeds met de voeten op de leuvense stoof zitten, bij vader Juul en moeder Melanie...

O ramp, te vroeg had ze zich verheugd... Reeds vanaf een tiental meter zag ze nog wel de valies, maar geen Bony meer...

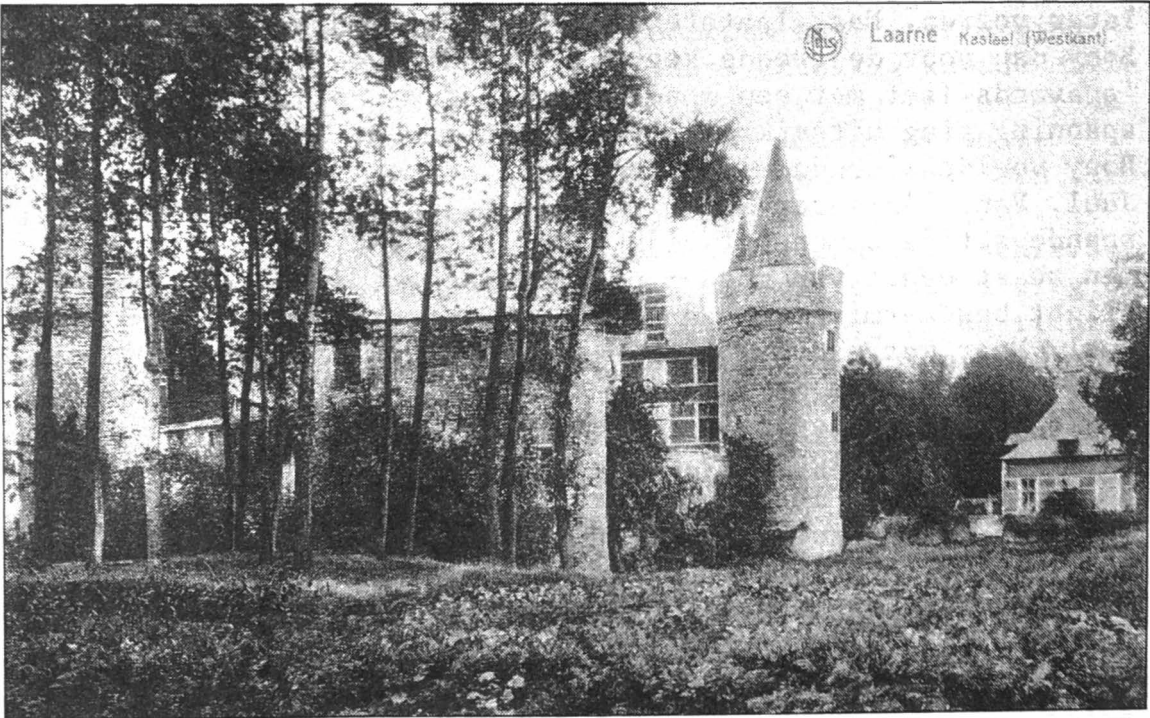
"O God, zal dat dan nooit ophouden met die schelm", schreide ze inwendig. Ze nam moedeloos haar zwaar valies op en ging op zoek,... maar waarheen ? Radeloos liep ze terug in de richting van 't station en vroeg of men geen jongetje gezien had, met 'n wit broekje, dito truitje en een gebreide wollen muts met pompon. "Jawel, mevrouw," antwoordde de kaartjesknipper terstond, "hij is hier pas voorbijgekomen, ik dacht dat hij bij die mensen hoorde die voor hem binnengingen". "Maar, 't is mijn jongetje, waarom liet u hem passeren ?" "Nou ja," antwoordde de verbaasde man, "ik ben hier precies niet aangesteld om op andermans kinderen te passen hoor." Kwaadweg holde Marie hem toen voorbij, haar valies naast zijn controlehokje neerkwakkend. Twee- driemaal vroeg ze naar de kleine duivel en ja... eindelijk had ze terug iemand te pakken die Bony opgemerkt had. Op het laatste spoor haastte ze zich naar boven en aangekomen op het perron, ging ze links en rechts vragen aan de wachtende mensen of hier niemand 'n glimp van haar Bony

opgevangen had. Toen vertrok langzaam de wachtende trein en een hopeloos wenende Marie wilde juist terug de trappen afgaan, toen ze hem bemerkte... Daar waar de trein pas vertrokken was, zat aan de overzijde van het laatste spoor, Bony op zijn achterste in een bloemperk en had al een mooie ruiker bij mekaar... De schrik sloeg Marie om het hart, immers, om daar te komen had hij ofwel tussen de wagens, ofwel onder de wachtende trein de overkant moeten bereiken... "Bony," kreet ze, "kom alsjeblieft hier..." En heel gewillig alsof er geen vuiltje aan de lucht was, liet Bony zich terug op de rails zinken en stapte behoedzaam op zijn mama toe, zijn ruiker stevig in zijn pollekens geklemd...

Marie miste de moed om nog te reageren. Bleek als de dood, keerde ze terug naar de uitgang, waar de kaartjesknipper haar moest attent maken op haar valies, of ze ging buiten zonder er nog naar om te zien... Ja, de laatste tram had ook niet gewacht ondertussen, een ongeluk waar Bony bij betrokken was, kwam zelden alleen... Tenslotte heeft Marie dan nog maar eens diep in haar beurs gezeten, en zich met de koets naar Laarne laten voeren. Haar laatste weerstand was gebroken... Zo kwam Bony dan voor de tweede keer in "'t Huis van Commerce", 's avonds laat met een moeder die doodop van de uitgestane spanning ging uitsnikken in de armen van Melanie en Juul... Bony voelde zich dadelijk thuis bij nonkel Maurits en peter Juul. Van zijn meter Melanie hield hij niet zoveel, want die spande altijd samen met zijn mama. Als er klappen vielen kwamen ze steevast van moeder of grootmoeder, dus was hij verplicht bescherming te gaan zoeken bij nonkel Maurits of peter Juul. Maar wat had hij hier een leven, stel je voor wat er niet allemaal aan afwisseling te vinden was... Daar was het paard, waar hij een heilige eerbied voor had, daar was de koe, vier varkens en een hele bende kakelende kippen, die hem reeds de eerste morgen leerden kennen. Want hij had niet beter gevonden dan ze eerst te voederen met maïs om ze daarna, als ze bedrijvig aan het pikken waren met de "Peitsche" (zweep) klappen uit te delen, wat natuurlijk een hele herrie voor gevolg had en het eerste ingrijpen van Melanie noodzakelijk maakte. Verder was er ook nog de kat, die met twee jongen, in de bakkerij achter de oven, lag. Die jongen waren de tweede dag eveneens verdwenen. Poes had ze bij het nekvel gegrepen en ze weggedragen naar de veiliger gelegen hooischelf. Dit nadat ze een van haar jongen druipnat en erbarmelijk miauwend terug zag keren uit de handjes van Bony, die het maar eventjes leren zwemmen had in een emmer gruis, bestemd voor "Bella" het paard

... O ja, er waren nog de konijnen, die zaten in het tweede gedeelte, "voorhof" genoemd, van de achterhof of boomgaard. Dat was eigenlijk verboden terrein, want daar lag de mesthoop en een open put, waar de aal en ook het afvoerwater samenliepen. Verder in de verlenging van de stallen stond nog 'n soort afdak, waaronder nonkel Maurits zijn konijnen kweekte. Een achttal hokken waren daar met ruw hout opgetimmerd, twee aan twee, boven mekaar en met kippendraad afgespannen. Ook had Maurits een soort verplaatsbare omheining in mekaar getimmerd, waarin hij overdag, om beurt enkele konijnen in losliet, om het gras op de boomgaard kort te houden. Die konijnen zouden Bony nog in een benarde positie brengen, zo stond het waarschijnlijk in de sterren geschreven...

vervolgt

CASTELLUM

Driemaandelijks tijdschrift van de
VZW "De vrienden van het Slot van Laarne".

Verantw. Uitg. : Jan Van den Broecke
Eekhoekstraat 5 - 9270 Laarne

Stichtingsdatum : 18 december 1986
Dienst wettelijk depot nr. : B.D. 40.652

Jaargang V, nr. 2 juni 1988

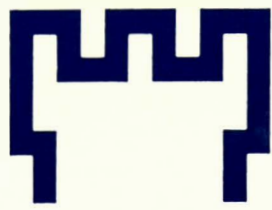
INHOUD

blz.

- Samenstelling bestuur	1
- Mededelingen	2
- Hebben kastelen nog een toekomst ? Paul de Pessemier	3
- Het kasteel van Laarne en de wereldtentoonstelling te Gent in 1913 Erik L. Schepens	5
- Uitnodiging "Dag van de Vlaamse Pint"	14
- Kant Fam. Brack-Boeykens	15
- De verdwenen hofstede van G. Van der Moere, griffier van Laarne en rentmeester van de familie van Vilsteren Erik L. Schepens	20
- Het proces van Lieven Lammens, schepen van Laarne, gevangen wegens toverij Dirk Van Damme-Christine Lostrie	37
- Laarne, bokkesprongen en wij Roger De Bondt	43

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bij-
dragen. Teksten mogen overgenomen worden mits vermelding van
bron en auteur, en het toezenden van exemplaar.

Wij danken de directie van het hotel "GRAVENSTEEN" te Gent
voor het gebruik van de logo, afgedrukt op de omslag.

castellum

GROET ^{UIT} CALCKEN

Kunstdruk E. Van de Velde, Culcken.

KONINKLIJKE VERENIGING DER HISTORISCHE WOONSTEDEN VAN BELGIE
VERENIGING ZONDER WINSTBEJAG
Vergotestraat 24 - 1200 Brussel

Prins Alexandre de Merode, Voorzitter.
Graaf Charles-Albert de Lichtervelde, Beheerder-Schatbewaarder.
Paul de Pessemier, Bestuurder van de Vereniging en Afg.-Beh. van het Slot van Laarne.
Jan Van den Broecke, Regisseur van het Slot van Laarne.

castellum

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN „DE VRIENDEN VAN HET SLOT VAN LAARNE”

Hoofdredacteur : Paul de Pessemier
Redactiesecretaris : Erik L. Schepens
Wetenschappelijk advies : Bruno Fornari

BESTUUR VAN DE VRIENDEN :

Voorzitter : Albert Eeckhaut
Ondervoorzitter : Jean-Pierre Saerens
Secretaris-Penningmeester : Jan Van den Broecke
Archivaris : Achiel Stevens

WERKENDE LEDEN :

Mevrouw A. Eeckhaut
De heer en mevrouw N. Verschelden
De heer en mevrouw R. De Sy
De heer en mevrouw A. De Wilde

D.A.C.-project :

Mevrouw Anita Vermeulen en de heren Jacques De Wilde en Patrick Van Nieuwenhuyse

JAARGANG V — NR. 3 — SEPTEMBER 1988

KALKENNUMMER

MEDEDELINGEN

TE KOOP GEVRAAGD

Een van onze leden wenst een kasteel te kopen in de regio Kortrijk-Oudenaarde-Gent-Aalst, liefst met een park van 2 à 10 ha. Een ruïne komt ook in aanmerking mits gelegen in een waardevolle omgeving. Belanghebbenden kunnen contact opnemen met onze vereniging op het tel. (091) 30 91 55. Discretie verzekerd.

VOORDELEN VOOR DE LEDEN

- gratis toegang tot het kasteel tijdens de openingsuren, mits voorlegging van uw lidkaart;
- ieder lid krijgt het tijdschrift Castellum gratis per post aan huis;
- uitnodiging tot de openingsrecepties van de activiteiten ingericht door de Vrienden van het Slot van Laarne en de K.V. der Historische Woonsteden van België, gehouden op het Kasteel van Laarne.

LAARNE, BOKKENSPRONGEN EN WIJ

Vervolgt in december, dit wegens overvloedige kopij.

DE MOLEN VAN DE HEREN VAN KALKEN

Verschijnt pas in 1989. Wegens werkomstandigheden kon de auteur zijn kopij niet tijdig afwerken. In de toekomst komen de andere molens van Kalken ook aan bod.

DE VERDWENEN ARMENDIS IN DE KERK VAN KALKEN

Werd door de uitgebreidheid van sommige artikels verschoven naar een volgend nummer.

DE MUURSCHILDING IN DE KANTSCHOOL TE KALKEN

De gegevens hieromtrent werden verwerkt in het artikel over de oude pastorie van Kalken

NATUURSTEEN TE LAARNE OPGEDOLVEN

Door de omvang van het artikel en de uitgebreidheid van de andere artikels werd het verschoven naar het decembernummer. Met onze verontschuldiging.

KALKEN: GEFUSIONEERDE GEMEENTE, VERGETEN GEMEENTE? (1)

Wanneer in 1976 vele gemeenten één gemeente werden, bracht dit heel wat politieke problemen en administratieve besloomingen met zich mee. Deze aspecten wensen wij geenszins te behandelen.

Onze aandacht gaat naar het sentimentele aspect: de eigenheid die elke gefusioneerde gemeente kenmerkt. De inwoners van elke deelgemeente wensen niet steeds genoemd, vereenzelvigd te worden met de naam van de pilootgemeente.

Ten opzichte van deze naamgeving tracht elke vroegere gemeente zijn eigenheid te bewaren en ziet dan ook niet graag zijn gemeentenaam verdwijnen. De administratie herleidde deze tot straat- of pleinnaam (2): wij schrijven nu Kalken-dorp 9288 Laarne i.p.v. Dorp te 9288 Kalken.

Naar de oude situatie kunnen wij niet terug, vandaar dat de redactie van dit tijdschrift er aan gehouden heeft een speciaal nummer aan Kalken te wijden.

Verder zal vanaf volgende jaargang in elk van de vier nummers in één of meerdere artikels de aandacht worden gevestigd op de vele eigen aspecten van de Kalkense samenleving.

Kalken wordt niet vergeten.

De bijdragen worden door Kalkenaars verzorgd!

Erik L. Schepens
redactiesecretaris
Castellum

-----
(1) Naar Philippe Cullus, *Laeken commune annexée, commune oubliée?* in: *Crédit Communal de Belgique*, 39e année, n°. 153, juillet 1985, p. 23-43.

(2) Jo Bombay, *Gemeentenamen worden straatnamen*; in: *Heemkundige Kring „Dronghine”*, jaarboek 1986, p. 46-53; 1987, p. 6-16.

VIERDE GESCHIED-, VOLKS- EN HEEMKUNDIGE BOEKENBEURS VOOR VLAANDEREN BRUGGE STADSHALLE (MARKT) ZONDAG 25 SEPTEMBER 1988 9.30 - 18 UUR

Dé gedroomde beurs voor al diegenen die meer willen weten en lezen over archeologie, familiekunde, geschiedenis, heemkunde en volkskunde in Vlaanderen. Met méér dan 60 stands!

PROGRAMMA

09.30-11.00 u. OPENSTELLING van de Boekenbeurs door de Heer Frank VAN ACKER, Burgemeester van de Stad Brugge en door de Heer Renaat VAN DER LINDEN, Voorzitter van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen en lid van de Koninklijke Belgische Commissie voor Volkskunde.
FEESTREDE door de Heer Andries VAN DEN ABEELE, Voorzitter van de Heemkundige Kring Maurits Van Coppenolle en Voorzitter van de Internationale Raad voor Monumenten en Landschappen België (ICOMOS).

VOLKSLEVEN OP GEVELS EN MONUMENTEN

Een bijdrage tot de Gentse najaarstentoonstelling „Architectuur als buur”.
Voorstelling van de HERUITGAVE van „ROND DEN HEERD” (1865-1902), het tijdschrift van Guido Gezelle, door de Uitgeverij FAMILIA ET PATRIA (Roeselare).
UITREIKING VAN DE VOLKSKUNDIGE PRIJS „ALFONS DE COCK” 1988.
RECEPTIE aangeboden door de Uitgeverij FAMILIA ET PATRIA en door de jubilerende HEEMKUNDIGE KRING MAURITS VAN COPPENOLLE.

09.30-18.00 u. TENTOONSTELLING „VOLKSLEVEN IN VAANTJES, van Van Coppenolle (1942 tot van der Linden (1988).
In 1942 publiceerde Maurits Van Coppenolle zijn „Westvlaamse Bedevaartvaantjes”; in 1988 publiceert Renaat van der Linden het standaardwerk „Mariabedevaartvaantjes. Volksdevotie op 1175 vaantjes”.
13.30-17.00 u. VIDEO-PROJEKTIES verzorgd door de BRUGSE AMATEUR CINEASTEN.
18.00 u. Einde van de Boekenbeurs.
SLOTTOESPRAAK door de Heer Gustaaf WEZE, Ondervoorzitter van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen.

De Boekenbeurs is gratis toegankelijk. BOEKENBEURSKATALOGOOG 100 BF
Cafetaria met streekbieren en snelbuffet in de Boekenbeurszaal zelf; ook ruime keus drink- en eetgelegenheid in de onmiddellijke omgeving van de Stadshalle.
PARKEERGELEGENHEID: korrekt parkeren is in Brugge aangeraden! Geen nood: diverse parkeergarages staan ter uwer beschikking. De meest dichtbij zijn: BIEKORF (open vanaf 8 uur, op 5 min.) van de Stadshalle) / 'T ZAND (open vanaf 6.45 uur, op 10 min. Andere parkeergarages: Zilverpand en Begijnhof.
Prijs: 20 BF/ uur, 15 BF vanaf het derde uur; 120 BF voor de periode 8-18 uur.

ORGANISATIE: KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN VZW i.s.m.
HEEMKUNDIGE KRING MAURITS VAN COPPENOLLE (Brugge).

INFO: K.B.O.V., Boekenbeurs, Kraanlei 65, 9000 GENT. Tel. (091) 25 64 47.

ETYMOLOGIE VAN KALKEN

De oudste mij tot nog toe bekende vermeldingen van Kalken zijn:

1157/91 *Calkine*, Rijksarchief Gent, fonds Sint-Baafs, oorkondenverzameling.

1213 *Calkine*, ibidem.

1190 *Calchem*, ibidem, fonds Ninove.

1210 *Calkines*, ibidem, fonds Sint-Veerle.

De naam klimt op tot een prehistorische nederzettingsnaam: ofwel *Kalekinion* ofwel *Kalekinôs*, dit laatste gegermaniseerd tot *Kalkinas*. Dit prehistorische naamtype is doorgaans, maar niet altijd, afgeleid van een persoonsnaam.

De vorm *Kalekinion* is een eigenlijke nederzettingsnaam, afgeleid van een persoonsnaam *Kalekinos*: de vorm *Kalekinôs* is een bewonersnaam (meervoud) en duidt primair de bewoners van de nederzetting aan, welke naam achteraf overgegaan is op de nederzetting zelf. De vroegste overgeleverde vormen van de naam Kalken zijn te jong om met zekerheid te bepalen tot welk van de twee geciteerde prehistorische vormen de naam Kalken opklimt. Fonetisch kan men twee belangrijke verschijnselen constateren.

Ten eerste: de *k* waarmee de naam begint is ongewijzigd overgeleverd. Bij de eerste germanisering van de Nederlanden, ten laatste in de 2e eeuw vóór Christus, zijn de consonanten *p*, *t*, *k*, nog tot *f*, *th*, *ch* verschoven, indien een naam uit de substraattaal overgenomen werd door het Germaans. Met substraattaal wordt bedoeld de taal door onze voorouders gesproken vóór de invoering van het Germaans en het Latijn, taal die, geheel ten onrechte, Keltisch pleegt genoemd te worden. In de naam Kalken is de initiale *k* ongewijzigd gebleven. Bijgevolg is er hier geen vroege germanisering geweest, maar werd de substraattaal verder gesproken.

Een tweede vaststelling: wanneer een naam een *k* vóór *e*, *i* of *j* bevat en geromaniseerd wordt, dan gaat deze *k* in de 4e eeuw na Christus over in *tsj*. De naam Kalken is bijgevolg niet geromaniseerd geworden. Als voorbeeld van deze laatste klankovergang kan men bijvoorbeeld verwijzen naar Semmerzake (815 kopie 941 *Cimbarsaca*) dat opklimt tot *Kimbrasiakon*, een

nederzettingsnaam afgeleid van een prehistorische persoonsnaam *Kimbrasos*.

Of naar Serskamp (1148 kopie eind 13e eeuw *Cerscamp*) dat hoogstwaarschijnlijk opklimt tot het Latijnse *ceresia campus* „kersenboomgaard”. In het Latijn werd de klank *k* voorgesteld door de letter *c*. Het woord *ceresia* werd dus met een *k* uitgesproken.

Bij ontlening in het Germaans bleef de uitspraak *k* bewaard, vandaar het Nederlandse *kers*. In het Frans evolueerde de *k* vóór *e* of *i* tot *tsj*, nu *s*, maar de spelling *c* bleef bewaard; nu Frans *cerise*.

Naamgenoten van Kalken zijn Haulchim, département du Nord, Frankrijk (1155/67 kopie ± 1191 *Halcin*, 1175 *Halchin*) en Haulchin, provincie Henegouwen (10e eeuw *Halcinus*), beide opklimmend tot *Kalekinion*, met germanisering van de *k* via *ch* tot *h* en met romanisering van *ki* tot *tsji*.

Met stamvocaal *e* in plaats van *a* (dus *kel* in plaats van *kal*): Helkijn (West-Vlaanderen), in het Frans *Helchin* (847 kopie ± 1300 in *Helcinio*) opklimmend tot *Kelekinion*, met vroeger germanisering van *k* tot *h* en met tweevoudige evolutie van de *ki*, een Romaanse en een Germaanse.

Een derde variant, ditmaal met een in prehistorische tijd zeer vaak voorkomend voorgevoegde *s* is *Ecaussines*, provincie Henegouwen (1138 kopie ± 1280 *Scalcinis*), opklimmend tot *Skalekinôs*.

De persoonsnaam *Kalekinos* is met behulp van een suffix *-in-* afgeleid van een woordstam *kal-ek-*. Hoogstwaarschijnlijk behoort dit *kal-ek-* bij een Indo-Europese wortel, die betekent „uitsteken”, en die overgeleverd is in het Latijn *calx* „hiel” en het Oudengels *healh* „hoek hoger land”. Hetzelfde woord schuilt ook in de plaatsnaam *Chooz*, département Ardennes, Frankrijk, (862 *Calco*, 11e eeuw *Calcus*), in een langgerekte lus van de Maas, thans berucht om zijn kerncentrale. De persoonsnaam *Kalekinos* zou dan betekenen „de uitstekende”, hetzij in fysische zin, de hoge, iemand die uitsteekt, groot van gestalte, hetzij in morele zin, uitmuntend, uitstekend.

Minder waarschijnlijk is een betekenis „lief, geliefd” bewaard in het Gotisch *kalkjô* „prostituée”. Het begrip prostituée gaat namelijk altijd terug op het begrip geliefde. Het Gotische woord is ontleend aan een substraattaal. Voor

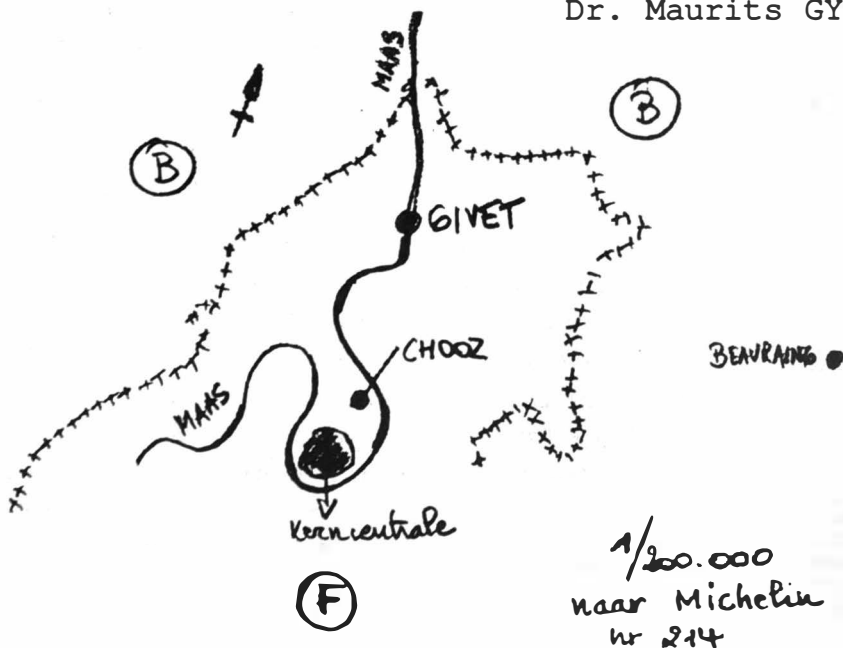
de betekenisverschuiving van geliefde naar prostituée kan men verwijzen naar het Nederlandse *hoer*, geheel beantwoordend aan het Latijnse *cara* en het Franse *chère*, met de betekenis „lieve”.

In het geval Kalken lijkt echter een aanlokkelijker verklaring een rechtstreekse afleiding van *kal-ek-* met de betekenis *meander* en met behulp van een suffix *-in-* in plaats van via een persoonsnaam. De betekenis van Kalken beantwoordt dan helemaal aan die van Chooz.

Volgens Dirk Van Damme en Christine Lostrie, *Het kasteel en de meersen, Laarne, 1987*, heeft men Gallo-Romeinse bewoning vastgesteld op het Rot. De bewoning in het dorp Kalken zou daarentegen jonger zijn. De naam Kalken is ouder dan de Gallo-Romeinse periode. Men zou daarom moeten aannemen dat de naam Kalken eerst sloeg op een prehistorische woonplaats op het Rot, de naam *Kalekinion* zou dan betekenen de nederzetting naast de meander van de (oude) Schelde, en wanneer de bewoning verschoof naar de plaats waar nu het dorp is, is de naam mee verschoven. In het geval Chooz ligt de naamdragende nederzetting binnenin de meander, in het geval Kalken er vlak naast. Men kan vergelijken met de topografie van de namen op -monde: Dendermonde ligt aan de monding van de Dender, maar Rupelmonde tegenover de monding van de Rupel.

Van harte dank ik mevrouw Christiane Van Winckel, aan wie ik het bovenstaande dicteerde vanop mijn ziekbed.

Dr. Maurits GYSSELING

HET SINT-PIETERSFEEST OP DE WIJK KRUISEN TE KALKEN

Vooraf

De gegevens rond het Sint-Pietersfeest werden hoofdzakelijk verzameld uit vragenlijsten en interviews rond een groter gegeven, nl. de wijk Kruisen in zijn geheel. De juistheid van alle gegevens kon nog niet getoetst worden aan eventueel nog bestaande eigentijdse documenten. Hierdoor was het moeilijk om de gebeurtenissen die plaatsvonden in de eerste helft van deze eeuw, te dateren. De meeste gegevens hebben trouwens betrekking op de eerste vieringen, behalve wanneer er expliciet een datering vermeld is.

1. De figuur van de Heilige Petrus en het kerkelijk feest.

De H. Petrus was achtereenvolgens bisschop te Antiochië en te Rome. Samen met de H. Paulus predikte hij te Rome, en stierf ook samen met hem de marteldood in het jaar 66 of 67 van onze tijdrekening.

De Kerk ziet de H. Petrus als een der belangrijkste figuren van het Kristendom.

De HH. Petrus en Paulus worden samen gevierd op 29 juni. Tot 1802 was deze dag een verplichte feestdag, later werden de kerkelijke plechtigheden verschoven naar de eerstvolgende zondag.

2. Het volksfeest...

In de tweede helft van juni vierden onze heidense voorouders het feest van de zomerzonnnewende. Grote feestvuren werden aangelegd waarrond gedanst en gefeest werd als dank voor de zomer en de erbijhorende vruchtbaarheid. Met de kerstening werden deze feesten en feestvuren omgedoopt tot Sint-Jans- (24 juni) en Sint-Pietersvieringen en -vuren. Om de heidense gebruiken te bestrijden werden aan deze vieringen christelijke verklaringen gegeven. Zo bracht men de Sint-Pietersvuren o.a. i.v.m. een episode uit het leven van de H. Petrus. De kinderen

en jongelingen maakten het vuur tot nagedachtenis van Sint-Pieter, die tijdens de gevangenschap van Christus in de hof van Pilatus, ging aanzitten bij een houtvuur omdat het koud was.

Bij het propageren van de contrareformatie door de Kerk in de 16de - 17de eeuw werd veel aandacht besteed aan de viering van Sint-Pieter. Dit kan verklaren waarom Sint-Pietersvieringen sindsdien zeer populair waren. Dat men bij het aanleggen van feestvuren niet altijd even voorzichtig te werk ging, blijkt uit het feit dat sommige gemeentebesturen deze vuren trachtten te verbieden. In Gent gebeurde dit reeds in de 16de eeuw. De betekenis van de feestvuren en de oude gebruiken errond vervaagden echter meer en meer zodat in menig Vlaams dorp het Sint-Pietersfeest nog enkel beschouwd werd als een vermaak voor kinderen (1).

3.... in Kalken

Ook in Kalken zal de feestdag van Sint-Pieter wel niet ongemerkt voorbijgegaan zijn.

In nagenoeg alle buurgemeenten werd Sint-Pieter gevierd, zodat Kalken wellicht geen uitzondering zal geweest zijn. C. Dauwe maakt in 1908 gewag van „feestelijkheden op buitenwijken en in het dorp” (bijlage I). Hierover heb ik echter nog niet veel opgevangen.

In het Bosstraatje werden in de jaren dertig t.g.v. het Sint-Pietersfeest door de jongeren van de straat vuurtjes aangelegd, maar voor het eigenlijke feest trok men, zoals van op andere wijken, naar de wijk Kruisen.

Dit kan een aanwijzing zijn dat de Sint-Pietersviering op de Kruisen de eventueel nog bestaande andere vieringen in Kalken verdrongen heeft.

4.... en op de wijk Kruisen

- 4.1. Dokter Van De Velde Jozef (1871-1939) kwam na zijn huwelijk in 1903 op de Kruisen wonen, naast het nu verdwenen schoolgebouw. (2)

Enkele jaren later richtte hij de Sint-Pietersfeesten in. Het feest ging door op de eerstvolgende zondag na de feestdag van de HH. Petrus en Paulus van 29 juni.

Het feest werd voor de eerste maal ingericht op 5 juli 1908. (bijlage II)

Het verschijnen van het boek „Calcken door de eeuwen heen” door C. Dauwe in 1908 kon wel eens de aanzet geweest zijn tot zulk initiatief. Het feestgebeuren vertoonde veel gelijkenis met het in bovenvermeld werk beschreven Sint-Gregoriusfeest. Ook bij dit feest stonden de school, de kinderen, het schoolgebouw en natuurgroen centraal. (bijlage III)

Dokter Van De Velde, een idealist, wilde met deze organisatie „zijn” arme wijk nieuw leven inblazen. Hij probeerde de bewoners iets te geven om samen naar toe te leven, een doelstelling die met succes verwezenlijkt werd. Hij wilde ook niet onderdoen voor soortgelijke activiteiten in omliggende gemeenten.

De dokter stond er echter niet alleen voor. Mondsen Claus, Meester Emiel Van De Velde als bewoner van het schoolhuis, Theofiel „Duvelke” Cours, de gebroeders Raymond en Charel Vermeiren, Ines, Elza en Mariette Claus, Maria Loufs, om maar enkele van de vele medewerk(st)ers uit de wijk te noemen, hielpen mee om er telkens een groot feest van te maken. En het feest lokte telkens een massa kijkklustigen.

Het feest werd ingericht over drie periodes.

Voor de eerste periode, gaande van 1908 tot 1914, is voorlopig de meest gedetailleerde informatie voorhanden. Deze gebeurtenissen zullen bij mijn informanten het meest indruk nagelaten hebben omdat er toen echt niet veel anders aan ontspanning te beleven viel.

De feestelijkheden gingen tijdens W.O. I en waarschijnlijk ook in 1919 niet door. De bezieler van de feesten was immers gevangen gezet (3). In 1920 werd de viering dan toch weer ingericht. Dit blijkt uit een brief van Dr. Van De Velde waarin hij schrijft: „Ik wensch de vrienden en U allen veel verzet en vermaak met het Sint-Pietersfeest. Ik wensch hun veel volk en veel nering en zal nieuwsgierig zijn om te vernemen hoe het zal afgelopen zijn.”(4) Het feest ging terug elk jaar door tot de dreiging van een nieuwe oorlog, de opeenvolgende mobilisaties, de verminderde interesse van Dr. Van De Velde voor de feesten en tenslotte zijn overlijden, in 1937-38 een definitief einde aan de

bloeiende wijkkermis maakten.

In 1953-54 werd een poging gedaan om de feesten opnieuw in te voeren, doch zonder veel succes.

Ter herinnering aan de feesten van 1909 en 1911 werden foto-postkaarten uitgegeven met als opschrift „Calcken-Kruisen Sint-Pietersfeest“, gevolgd door het respektievelijke jaartal. Voor het jaar 1909 bestaan 11 kaarten, voor 1910 12 genummerde kaarten en voor 1911 13 kaarten. (5)

Deze kaarten, 14 bij 9 cm, werden in bundeltjes verkocht tegen 75 cent. Voor fotografie en druk stond fotograaf-drukker Emiel Van De Velde in.

Er waren in de loop der jaren meerdere activiteiten, maar de versiering van de straat en het schoolhuis, de kinderstoet met het wandelconcert van de muziekmaatschappij „De Ware Vlamingen“ en het vuurwerk waren de grootste trekpleisters.

4.2. De voorbereiding

In 1908 werkten de geburen een maand aan de voorbereiding. (bijlage II)

Om de werkingskosten te dekken ging Mondsen Claus, zelf caféuitbater en steunpilaar van de feesten, geld omhalen in de vele café's en mogelijk ook bij de andere bewoners van de Kruisen. Dr. Van De Velde en waarschijnlijk de kassen van zijn organisaties pasten een niet onaardig bedrag bij. Het is tevens niet denkbeeldig dat de organisatie enkele jaren een toelage van de gemeente gekregen heeft.

In andere gemeenten gingen de kinderen rond om een cent voor Sint-pieter.

Met de opbrengst van deze bedeltochten werden kaarsen, nodig voor de viering, gekocht.

Veel versieringsmateriaal werd gehaald in Lokeren en in Zele. Bij de Heer Boone uit Zele werd het vuurwerk besteld.

In de zaal van de Koninklijke Harmonie werd dan al het nodige materiaal samengebracht. Er moest ook nog één en ander gemaakt worden: een prieel, een rozenhoed, een rotspartij, rekpapieren bloemen, enz... De week voor de grote dag trommelde Edmond Claus elke avond de

kinderen van de Kruisen op om de liedjes ter ere van Sint-Pieter aan te leren.

Men ging dan stoetsgewijze en al zingend de Kruisen af.

4.3. De versiering van schoolgebouw en straat

De versiering gebeurde de zaterdag vóór het feest en elkeen zal zijn specifieke taak gehad hebben. Zo zorgde Edmond Claus telkenjare ervoor dat het schilderij van Sint-Pieter van de zolder van het schoolgebouw gehaald en geplaatst werd in de boogvensteropening op de eerste verdieping van het schoolhuis. De gebroeders Vermeiren namen de versiering van de voorgevel voor hun rekening. Hoe zag het er nu allemaal uit?

Centraal in de versieringsscene stond het schoolhuis en het schilderij met errond „scholmen” van koren met bloemen erin gevlochten. Links en rechts van het schilderij ziet men de gekroonde letters S en P.

Op de richel, tussen gelijkvloers en eerste verdiep, stonden vele kleine, felgekleurde glaasjes, gevuld met olie waarop een in een metalen plaatje bevestigd wiekje dreef. De glaasjes, waarvan er nog enkele bestaan, waren 6 cm hoog, met een buitendiameter onderaan van 5 cm, bovenaan 6,5 cm.

Langs de dakrand wapperden vlaggetjes. Brede groene linten met bloemen, meestal rozen, takjes ceder en gekleurd papier, werden verder ter afwerking van de versiering van het schoolgebouw, de omheining errond, het priëel ervoor en de straat gebruikt.

Vóór het schoolgebouw stond een priëel waarboven een grote rozenhoed hing. Het geraamte van de hoed was omwonden met „kladderpapier” en soms werden er rozenkransjes omheen gehangen. In de nabijheid van het priëel lag een rotspartij.

Niet alleen het schoolgebouw, maar ook alle huizen in de straat waren versierd. Menig huis was ook bevestigd met de Belgische driekleur en de Vlaamse Leeuw. Van aan het schoolgebouw tot ongeveer ter hoogte van de huizen nrs. 42 en 27, dus tot voorbij de bocht aan de kapel, stonden lange weerszijden van de straat versierde sparren, en overal hingen ballonnen.

Op het aarden brielken vóór de school, het schoolhuis

en de woning van de dokter werd dan alles klaargezet voor het vuurwerk dat 's zondagsavonds afgeschoten werd: staken met vuurwerkmolentjes erop en het vanop de grond af te schieten vuurwerk. Ook dit alles werd versierd.

De zondagavond werd de gevel van het schoolgebouw verlicht door de brandende wiekjes in de gekleurde potjes, voorwaar een mooi zicht.

Later werd er ook eens, zij het dan eenmalig, een schijnwerper gebruikt.

Fig. 1 Het versierde schoolhuis kort vóór of kort na W.O. I, evenwel niet in de periode 1909-1911 (verzameling Zenobie Baetens)

Wat de betekenis van de rotspartij en het prieel is, is niet duidelijk.

Slechts de informanten ouder dan tachtig jaar, wezen op het bestaan van de rotspartij en de rozenhoed, duidelijk zichtbaar op enkele foto-postkaarten. Werden deze twee voorwerpen al vlug niet meer gebruikt? In nabijgelegen gemeenten, b.v. te Wetteren en te Zele, was de rozenhoed, die daar opgehangen werd in meerdere straten, nochtans een kenmerkend symbool van de Sint-Pietersviering. De jongeren dansten en zongen onder deze attributen.

Ook op de wijk Kruisen werd gedanst, doch het is niet duidelijk of dit juist vóór het schoolgebouw gebeurde en tijdens of na de stoet.

4.4. De Kinderstoet

's Zondagsnamiddags was het in menig huisgezin een drukte. Alle kinderen die mee wilden opstappen in de stoet moesten mooi gemaakt worden.

De kinderen, ook uit andere straten, liepen gekleed ofwel in rekpapieren kleertjes met groen en bloemenkransen omhangen, ofwel in oude deftige klederen. De kinderen liepen per koppel of in groep en beeldden kleine tafereeltjes uit het dagelijkse leven uit.

Velen zullen ongetwijfeld nog kunnen vertellen hoe ze verkleed liepen in de stoet. Enkele tafereeltjes wil ik de lezer niet onthouden.

Uit de eerste periode:

Adiel Lammens was verkleed als knecht van de brouwerij Cremers.

Hubert Van De Velde zat op een eend, gemaakt op een kinderwagen door de gebroeders Vermeiren. (fig. 2.)

Maria en Margriet Van De Velde, dochters van de meester, liepen samen, een zonnebloem in de hand. Ze hadden gele kleedjes aan met een zwarte band errond. Theofiel Roels reed met zijn volgeladen hooikar, met het „laatste voer“, mee in de stoet.

In 1910-11 liep een groep meisjes als wasvrouwen mee, o.a. Rosa Roels.

De vuile was werd in manden meegedragen, er werd met

de hand gewassen, de was werd gedroogd en gestreken.
Uit de tweede periode:

Sylvie De Rijcke, een vroedvrouw, liep met twee poppekinderen in de armen.

Oscar Van Wesemael was verkleed als trammachinist.

Maria Van Wesemael, meid bij Dr. Sonnevile, ging verkleed als verpleegster, met een armband van het Rode Kruis om, en voerde André Sonnevile in een kruiwagen mee. Gustaaf Verschraegen voerde kleinere kinderen mee op zijn pony.

Maria en haar broer Gerard Temmerman liepen verkleed respektievelijk als melkboerinnetje met koperen melkkan en bakker met een door bakker Emiel Roels gebakken brood in een kruiwagentje.

fig. 2. we herkennen: 1. Oktaaf Persijn
v.l.n.r. 2. ... Bambust, zoontje van Cyriel
Bambust
3. Remi De Lausnay
4. Hubert Van De Velde
vermelding Julia Lauwaet

Er werden ook veel gekroonde fietsen en kruiwagens meegevoerd.

Sommige kinderen droegen tijdens de optocht lampionnetjes met erin brandende kaarsjes mee.

Slechts de laatste jaren van de feesten ging een jongen als Sint-Pieter verkleed mee in de stoet. Paul Sonnevile deed dit in 1936 of 1937. De Sint-Pietersfiguur werd echter niet op een wagen meegevoerd zoals Dr. J. Wouters schreef. (bijlage IV)

Tijdens de optocht werden door de kinderen liederen gezongen.

Twee ervan luidden als volgt:

1. Wij vieren Sinte-Pieter
op onze schone wijk
Het is een feest voor ieder
voor kinderen namelijk (of: arm en rijk)
Wij zingen blij
een lied ter uwer eer
En smeken vrij
och ziet op ons toch neer
Vanuit den hemel dan
daalt neer gij goede heil'ge man

Als de dag is gekomen
dat wij van deze aarde scheiden
doet d'hemeldeur dan open
en laat ons binnentreden
Dan loven wij
te samen met de heer
en smeken vrij
och ziet op ons toch neer
vanuit den hemel dan
daalt neer gij goede heil'ge man

Met dank aan Mevr. Anna Staelens

2. Sinte pieter is onze pateroon
En we zullen hem altijd vieren
Sinte Pieter is onze pateroon
En hij mag er altijd zijn.

Het eerste liedje werd gezongen op de melodie van „Een smidje in zijn smisse“. (6) Het liedje opgetekend door Dr. J. Wouters tijdens een feest in Wetteren is een lichte variante van hetzelfde lied. (bijlage V)

De stoet werd verder opgeluisterd door de zangmaatschappij van Dr. Van De Velde, „De Ware Vlamingen”. De stoet werd meestal gevormd aan het schoolhuis en vertrok vandaar naar het dorp via de Kerkstraat en de Koffiestraat om weer te keren en daarna verder te gaan tot aan herberg „Den Appel” (7), op de hoek van de Schriekstraat. In de jaren dertig bleef de stoet op de wijk zelf. De kinderen werden individueel of in groep gejureerd. Na de stoet kon elkeen zijn prijs afhalen, meestal in 't café van Edmond Claus (8), soms in het café „De Appel”, bij de familie De Landtsheer. Elke deelnemer kreeg trouwens een prijsje, gaande van snoepgoed en speelgoed tot schoolmateriaal als dank voor hun inzet.

In niet zoveel dorpen ging regelmatig een heuse stoet uit. Voor de buurgemeenten was dit enkel te Lokeren het geval.

4.5. Het vuurwerk

's Zondagsavonds rond 21 uur werd dan het vuurwerk afgestoken. De Heer Boone, vuurwerkleverancier uit Zele, had de leiding over de attractie. „Duvelke” Theofiel Cours en „Mondsen” Claus, beiden in een feestroes, knapten het eigenlijke kwarwei met veel omhaal op. Er was nog een periode waarin diegenen die meegegaan waren in de stoet zo dicht mogelijk bij de draaiende vuurwerkmolentjes kwamen gelopen om de neerdalende glinsterende sterretjes op zich te krijgen. Diegenen die bang waren bleven aan moeders rokken hangen. Later werd dit gebruik, na een ongevalletje, verboden en werd het volk op een afstand gehouden door de gemeentepolitie. Rond het vuurwerk werd ook gedanst. De oh's en de ah's waren niet uit de lucht totdat in een bepaald jaar, in 1933 of 34, het schilderij vuur vatte. (9)

Bij zeer slecht weer werd het vuurwerk uitgesteld tot de volgende zondag. Zo was dit het geval in 1914. (10) Op de wijken „De Kouter” in Lokeren en Wetteren-Beirstoppel werden ook vuurwerken gehouden. Te Lokeren gebeurde dit „om het volk op de wijk te houden” (11 en 12)

4.6. De nevenactiviteiten

Mondsen Claus had een groot straatorgel waarmee hij de ganse zondagmiddag de stemming op het brielken verzekerde.

In 1914 was de opstijging van een luchtballon gepland. Er werden volksspelen ingericht voor jong en oud. Op de hoek van de Kruisenstraat met de huidige Dendermondsesteenweg werden op een klein pleintje mastklimmingen gehouden.

In de vele herbergen werden kaartingen en op minstens drie bolbanen werden bollingen ingericht. (13)

In enkele herbergen kon gedanst worden. Tijdens de tweede periode werden danszalen opgesteld: op het hof van Vital Bracke (14), zelf caféuitbater, en op het braakliggend stuk land tussen voornoemde Bracke en de Kruisenstraatkapel. Ook de cinemazaal werd omgevormd tot danszaal. (15)

4.7. Een Sint-Pietersvuur?

Enkele „jongere” geïnterviewden, ongeveer 60 jaar oud, verklaarden dat, op het einde van de stoet, aan herberg „Den Appel” een Sint-Pietersvuur zou aangelegd zijn. Als materiaal zou men stro en hooi, dat door de jongens werd samengebracht, gebruikt hebben. Maria Loufs, meid bij de familie De Landtsheer, was de inrichtster van dit „kampvuur” dat ook op zondagavond ingericht werd. Men beweert dat er toen geen vuurwerk was.

Aangezien de oudere wijkbewoners nooit over zulk gebruik gerept hebben en er telkenjare t.g.v. de Sint-Pietersvieringen vóór W.O. II wel degelijk vuurwerk was, zou men kunnen stellen dat Maria Loufs juist voor of juist na WO II deze vieringen wilde voortzetten met een Sint-Pietersvuur, of dat het ging om een ... Sint-Jansvuur.

Het aansteken van vuren t.g.v. de feestdag van de HH. Petrus en Paulus was nogal algemeen. Dit gebruik vond men o.a. terug in Beervelde, Destelbergen, Massemen, Oordegem en Schellebelle, maar niet te Kalken zoals uit een provinciale rondvraag van 1939 blijkt. (16)

Op andere plaatsen werden kaarsjes gebrand waarrond

gedanst werd, o.a. in Lokeren, Wetteren en Zele. (17)

4.8. The day after tijdens de eerste periode

's Maandags werd dan alles afgebroken. Voor allen die meegeholpen hadden werd een koffietafel in de Koninklijke Harmonie ingericht. Daarna trok iedereen van herberg tot herberg. Plezier verzekerd...

4.9. Na WO II

Verdeeldheid op de wijk maakte dat van een nieuw feest geen sprake meer kon zijn, maar t.g.v. de feestdag op 29 juni hing meester Edmond Lauwaet, bewoner van het schoolhuis van 1941 tot 1961, nog dikwijls het schilderij buiten.

In 1953 of '54 ging een stoetje uit, maar het enthousiasme van voorheen was verdwenen. Het aantal herbergjes was ondertussen ook fel verminderd en de leidinggevende figuren van voor de oorlog waren overleden.

Het stoetje ging uit op zaterdagmiddag. Er waren toen ook prijzen voor de mooist gekleden. De prijsuitreiking vond plaats in de Koninklijke Harmonie. Het bleef echter bij deze eenmalige, bescheiden herneming van de feesten.

4.10. Rol op plaatselijk politiek vlak

In de tweede periode kreeg het feest op plaatselijk politiek vlak een betekenis. Politieke tegenstanders van Dr. Van De Velde deden niet meer aan de feestelijkheden mee en de organisatie van het feest werd bemoeilijkt. Dit kwam de organisatie uiteraard niet ten goede.

Deze faktor verklaart ten dele waarom voor deze periode relatief weinig gegevens konden verzameld worden.

4.11. Het Sint-Pietersschilderij

Er werden minstens drie verschillende schilderijen van Sint-Pieter gebruikt.

Twee van deze schilderijen lijken heel sterk op elkaar. In hoofdzaak werden enkel andere kleuren voor de kledij gebruikt. Op een derde zien we een veel kleinere Sint-Pietersfiguur, zonder bloembed aan de voeten.

In 1933 of '34 vatte een schilderij vuur. Over de oorzaak van het ongeluk doen twee versies de ronde: ofwel schoot het in brand door gensters van het vuurwerk, ofwel hebben de brandende wiekjes de strohalmen in de nabijheid van het schilderij in brand gestoken. Dit laatste lijkt het meest waarschijnlijk. Er werd dan een nieuw schilderij gemaakt, (zie fig. 3),

fig. 3 Het schilderij van 1935
Met dank aan Remi Hanselaer

gelijkend op het schilderij dat men kan zien op de prentkaart van 1911. Het schilderij dateert van 1935 en is ondertekend door Raymond Vermeiren, een volksfiguur en amateurschilder van de Kruisen.

Het werk is mooi door zijn eenvoud, naïeviteit en kleur-kontrast. Het is gemaakt op lijnwaad en is 1,73 m hoog en 1,10 m breed met rondom een bruine rand van gemiddeld 8 cm.

Het doek werd in erg beschadigde toestand door architect Remi Hanselaer gevonden op de zolder van het schoolhuis t.g.v. het opstellen van een aanbestedingsplan voor de afbraak van het schoolgebouw. Het is dringend aan herstelling toe.

De schilderijen hadden die dag wellicht veel te lijden van de weersomstandigheden. Dit ontlokte de mensen het gezegde dat Sint-Pieter het ene jaar verbrandde, het andere jaar verzoop.

5. Nabeschouwingen

Wanneer het onderwerp „Sint-Pietersfeesten” tijdens vele interviews ter sprake kwam, reageerden de mensen in de aard van: „Dat was nu eens een wijkkermis. Ze trok veel meer volk dan Kalkenkermis”.

Het feest was voor de herbergiers en de andere neringdoeners op de Kruisen een zegen. De café's zaten altijd vol. Voor de andere bewoners van de wijk en de kinderen was het een jaarlijks weerkerend evenement.

In de meeste gevallen konden de geïnterviewden, voor zover het hen zelf niet betrof, er echter weinig details over vertellen. Ook is het me opgevallen dat er weinig ander documentatiemateriaal dan de vermelde postkaarten te vinden was. Het was bijgevolg onmogelijk om alle gegevens vermeld in bijlage 3 na te gaan.

In grote lijnen weten we dus hoe Sint-Pieter op de wijk Kruisen gevierd werd. Een grotere nauwkeurigheid en betere datering van de gebeurtenissen kan maar na onderzoek van bestaande geschreven bronnen.

Ik houd er nog aan om allen die bijgedragen hebben om de Sint-Pietersfeesten op papier te doen herleven, te bedanken, met in het bijzonder de (ex-)bewoners van de wijk

Kruisen en Dr. Paul Sonnevile, architect Remi Hanselaer, Renaat Van Der Linden, Gustaaf Verschraegen, Marcel Schippers en Remi Van Brussel.

André Van De Sompel

Voetnoten

1. P. De Keyser, „De Sint-Jans- en de Sint-Pietersvuren in Oost-Vlaanderen”, in *Volkskunde*, 1° jg., nr. 3., 1941, p. 145 - 170.
2. Bevolkingsregister Kalken, tienjaarlijkse telling 1900-1910, boek 21, blad 396 en familiearchief: Dr. Van De Velde huwde op 27 oktober 1903 met Boucqué Marguerite Maria te Ledeberg. Hij kwam wonen in de Kruisenstraat nr. 5.
3. Dr. Van De Velde werd na W.O. I gearresteerd en door de Krijgsraad zwaar veroordeeld omwille van zijn aktivistische daden tijdens de oorlog.
4. Dr. Van De Velde, brief vanuit gevangenis van Leuven, gericht aan vrouw en kinderen, 30 juni 1920.
5. F. Duquet, „Zo was Calcken”, Schellebelse Heemkundige Kring, 1982, p. 64 en 254 tot 261: 12 foto-postkaarten van SP.-feesten.
6. „Het lied van den smid”: tekst van Frans Liekens op muziek van Frans Andelhof.
7. Herberg „Den Appel” werd afgebroken om plaats te maken voor de aanleg van de huidige Dendermonde Steenweg in 1962-63.
8. Nu Kruisenstraat nrs. 5 en 7.
9. Zie verder verklaring in hoofdstukje 4. 10.
10. *Dagblad Het Volk*, 24° jg., nr. 159, 10 juli 1914, blz. 3.
11. F. Van Es, „De Sint-Pietersfeesten te Lokeren”, in *Oostvlaamsche Zanten*, 16° jg., 1941, p. 77.
12. M. Daems, „Volkskundige Kalender voor Wetteren”, overdruk uit *Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen*, 1954, P. 194.
13. Er waren toen een twintigtal herbergen in de straat, dus bijna een derde van de huizen.
14. In 1930 kwamen Vital Bracke en echtgenote op de Kruisen wonen, in een nieuwe woning. Nu Kruisenstraat 36.
15. De cinemazaal „De Flandria” werd in de jaren twintig

gebouwd door Henri De Bruycker, achter zijn herberg, palend aan de hof van Dr. Van De Velde.

16. De mogelijkheid bestaat dat de rondvraag niet bij de juiste personen terecht is gekomen, en dus niet beantwoord werd.
17. idem als voetnota 1.

Bijlagen

- I „... en rond den 20° juni viel het midzomerfeest waarop een vreugdevuur werd aangelegd, juist gelijk nu nog de jongelieden, met Sint-Pietersdag, op de buitenwijken doen, en dat, in de kom van het dorp, thans vervangen wordt door het aansteken van talrijke keerskens in de straten, waar de kinderen rondom dansen...”

uit: C. Dauwe, „*Calcken door de eeuwen heen*”, 1908, p. 309

- II „*Calcken* (bijz. briefw.) - Groot Sint-Pietersfeest - Op de wijk Kruissen gaat men een oud en schoon gebruik weder in leven roepen, namelijk het vieren van Sint-Pieter. Dit feest zal zondag 5 juli plaats vinden en bestaan in een kinderfeest, het zingen van een Sint-Pieterslied (250 uitvoerders), versiering, verlichting en vuurwerk.
- Geen twijfel of het zal er aan geen volk ontbreken, want sedert eene maand werken de geburen aan de toebereidselen tot het feest”.

Uit: dagblad *Het Volk*, 18° jg., nr. 155, 04 juli 1908, blz. 2. 4° kolom

- III „... Gregorius werd hier nog in alle scholen gevierd tot in het midden der verleden eeuw, en indien ons geheugen niet faalt, tot in 1853 in de gemeenteschool. Reeds daags tevoren werden er alle meubelen: schrijfborden, lessenaars en banken aan kant gezet; de muren gekroond met festoenen of waschkoorden met groen omvlochten en bloemen doorstrengeld, zoo eene vroege lente het toeliet en aan het hooge gewelf hing er eenen fraaien rozenhoed te bengelen vervaardigd uit veelkleurig zijdspapier met

eene kunstig nagmaakte duif er in, het zinnebeeld van de H. Geest. De jongens waren gelast met het halen van groen en bloemen en de meisjes zorgden voor de versiering. Op den vurig verlangden dag vergaderden de op hun paaschbest geklede leerlingen, meer dan 200 in getal, in hunne leerzaal, voor de omstandigheid in feestlokaal her-schappen om stoetsgewijze naar de kerk te gaan. Na het wederkeeren van de dienst, een plechtige mis met offer, begon de eigenlijke ontspanning, bestaande in allerlei vermakelijkheden en spelen, waarmede menig prijs te winnen was. Om de kermis te vervolledigen stond er ook op het brielken voor de school een tweetal vrouwen, uit sneukerwinkeltjes, met kordewagens wel voorzien van velerhande snoeperijen en suikergoed...".

uit: C. Dauwe, *"Calcken door de eeuwen heen"*, 1908, p. 382-383

IV "... Te Kalken ging het er vroeger alzo toe: de kinderen gingen in stoet door de gemeente om uit te komen op de grote baan.

Vooraan komen de jongens (mannetjes) verkleed in paters, met een groot wit kruis op de borst. Twee knapen dragen den lichtbak, vervolgens komt een knaap per fiets, knaap en fiets zijn omhangen met kleurpapier. Nu komen de meisjes in het wit gekleed en dragen op het hoofd een rozenkroontje. Te midden van de stoet zit Sint-Pieter op een wagen, hij heeft een langen baard, draagt een mijter en een gouden sleutel, en op de borst glinstert een groot gouden kruis. Rondom hem zitten engeltjes met zilveren vleugels, achter Sinte-Pieter komt een knaap dragend twee... pekelharingen. Verder volgen nog wat jongens, verkleed in boer, schoenmaker, timmerman, enz. De stoet vervolgt zijn weg en ondertussen worden allerhande liedjes gezongen. Vóór de stoet uiteen gaat, grijpt een tombola plaats en 's avonds wordt wel eens een vuurwerk afgestoken..."

uit: Dr. J. Wouters, *"Sint-Pietersviering en rozenhoedviering"* in *Volkskunde*, 51° jg., 1951, p. 184.

V "Wij vieren Sinte Pieter op onze schone wei

Het is een feest voor kinderen, arm en rijk
Wij zingen blij een lied ter uwer eer en smeecken vrij
Ach ziet op ons toch neer; van uit den hemel,
Daalt dan neer die goede heilige man".

uit: idem als bijlage IV.

Bibliografie

- P. De Keyser, „De Sint-Jans- en de Sint-Pietersvuren in Oost-Vlaanderen" in *Volkskunde*, 1° jg., nr. 3, 1941, blz. 145 - 170.
- M. Daem, „De Rozenhoedviering te Wetteren" in *Oostvlaamsche Zanten*, 21° jg., nr. 6, p. 130 - 149.
- Prof. Dr. P. De Keyser en Dr. J. Peeters, „De Folklore der Maanden", uitg. De Garve, Gent, p. 123 - 131.
- P.M. Janssens, „Sint-Pietersfeesten in het Waasland" in *Volkskunde*, 8° jg., nr. 4, 1949, p. 156 - 161.
- M. Daems, „Volkskundige Kalender voor Wetteren", overdruk uit het *Cultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen*, 1954, p. 192 - 194.
- E. Famelaer - Coene, „Sinte-Pietersviering te Zele", in *Oostvlaamsche Zanten*, 28° jg., nr. 1, 1953, p. 24 - 26.
- F. Van Es, „De Sint-Pieterfeesten te Lokeren" in *Oostvlaamsche Zanten*, 16° jg., nr. 3, 1941, p. 74 - 79.
- P.F. Coppens, „Nuttig en Aangenaam Mengelmoes", Mechelen, 1901, p. 232 - 234.
- P.M. Janssens, „Sint-Pietersfeesten te Steendorp en te Rupelmonde" in *Oostvlaamsche Zanten*, 34° jg., 1959, p. 236 - 246.
- Dr. J. Wouters, „Sint-Pietersviering en rozenhoedviering" in *Volkskunde*, 9° jg., 1950, p. 175 - 185.
- C. Dauwe, „Calacen door de eeuwen heen", Kalken 1908.
- V.W., „Sint-Pieter stookt het vier", in dagblad *Het Volk*, *Randkrant*, ed. Gent, 29 juni 1988.
- L. Lievevrouw, „Schooien op Sint-Pietersdag" in *Spelen mijner jeugd*, Gent, 1952, p. 25 - 26.
- G. Celis, „Het Gentsche Volksleven", Sint-Amandsberg, 1924, p. 73 - 74.
- M. Broekhove, „De Kring om het jaar en de volksweerkunde" in *Oostvlaamsche Zanten*, 28° jg., nr. 6, 1953, p. 172 - 173.

VONDSTEN BIJ BAGGERWERKEN TE KALKEN

In de loop van 1980 werden in het kader van de waterbeheersingswerken in de Belhampolder belangrijk werken uitgevoerd aan de Kalkense Vaart. De Vaart die in Schellebelle in de Schelde uitmondt was vanaf de tweede helft van de 16de eeuw tot het begin van 20ste eeuw belangrijk voor de handel en de nijverheid te Kalken.

Door het verbreden van de bedding en het afgraven van de dijk zijn diverse archeologica aan het licht gekomen. Het slib werd, ter verbreding, naast de bestaande dijk gestort die op zijn beurt gedeeltelijk werd afgegraven. In het slib werden tevens verschillende potscherven en oud bouw materiaal aangetroffen. Door deze werken werd een niet meer gebruikte sluis gedeeltelijk gesloopt. Een grafsteen van de 17de eeuw kwam hierdoor bloot te liggen (fig. 1).

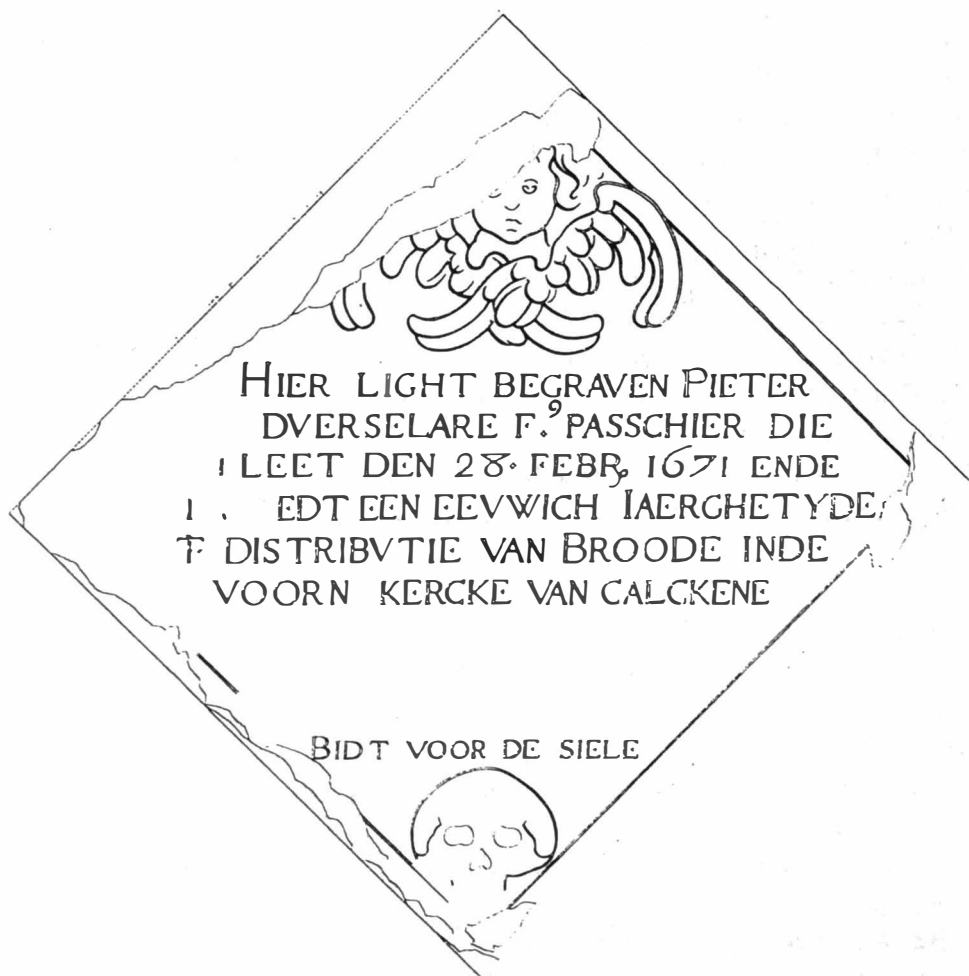

Fig. 1.: Tekening van de grafsteen (tek.arch. R.M. Hanselaer)

Toevallige wandelaars merkten op het nieuw-aangelegde talud (sectie C, nr. 8 bis) een zwarte plaat op. Toen bleek dat deze inscripties bevatte, werd, met toelating van de dijkgraaf, het stuk overgebracht voor verder onderzoek.

De vloerzerk is van Doornikse kalksteen en meet 78 x 78 cm. De tekstzijde is vlak en was voor de reiniging grotendeels bestreken met kalkmortel. De rugzijde is ruw en vrij van mortelresten. De dikte varieert van 2 à 3 cm aan de randen tot 8,5 cm. voor het overgrote deel van de steen. De linkerbovenrand en de rechterhoek werden beschadigd door de graafmachine. De grafsteen is ruitvormig. In de hoek bovenaan en onderaan komt een gevleugeld engelenkopje en een doodskop in lijngravure voor. Beide afbeeldingen sluiten bij de randomlijsting aan. Het epitaaf vult het middenveld en is over 7 lijnen verdeeld. De letters, 25 mm. hoog, zijn van het zgn. romeinlettertype (antiqua). De onderlinge afstand tussen de eerste zes lijnen is eveneens 25 mm. De aanhef van de tweede tot en met de vijfde lijn is echter onzichtbaar geworden door slijtage. De tekst van de zevende regel: „BIDT VOOR DE SIELE” is slechts 20 mm hoog en accentueert de doodskop onderaan. Oog- en neusholten zijn ingekapt en liggen 2 mm. dieper dan het vlak. De tekst, de randomlijsting en de beide afbeeldingen zijn - vormig ingekapt. Het geheel, zowel de gegraveerde figuren als de symmetrisch geplaatste tekst, getuigt van een vaardig vakmanschap.

De volledige tekst luidt als volgt:

HIER LICHT BEGRAVEN PIETER
(VAN) DUERSELARE F. PASSCHIER DIE
(OVERL)EET DEN 28 FEBR. 1671 ENDE
(FUNDE)E(R)T EEN EEUWIGH IAERGHETYDE
(MET) DISTRIBUTIE VAN BROODE INDE
VOORN KERCKE VAN CALCKENE
BIDT VOOR DE SIELE

De grafsteen ter nagedachtenis van PIETER (VAN)DUERSELARE draagt als sterfdatum 28 februari 1671. Hij vermeldt tevens de laatste wilsbeschikking van de afgestorvene, te weten: „een eeuwich iaerghetyde” en „distributie van broode inde voorn kercke van calckene”. Ter illustratie geven we hier nog de tekst uit het overlijdensregister (1). „Die 26 Februarii circa meridiem obiit Petrus Van Doorselare f Passchier,

celebs aetatis suae 40 circiter annorem sepultus in ecclesiae. (2)

De vindplaats van deze grafsteen - in de meersen - lijkt op het eerste zicht moeilijk te verklaren. Toch vinden we er een verklaring voor in C. Dauwe's werk „Calcken door de eeuwen heen”. Daar lezen we immers: „Men mocht in de kerk begraven tot 1784. In 1785 werden de grafsteenen uitgebroken en te koop geveild. De prochie kocht er om 6 ponden 3 schellingen en 8 grooten (fr. 67,39) om op de steenen bruggen of buizen te leggen. De sluis in Meulenmeersch aan het diep putje, nu vervangen door eene nieuwe, was met zarken gedekt”. (3) Deze vermelding verklaart dus hoe deze grafsteen ter plaatse gekomen is. Of de vindplaats (cf. supra) met de beschrijving „De sluis in Meulenmeersch aan het diep putje...” kan geïdentificeerd worden is ons nu nog niet duidelijk.

Tot slot zouden we nog willen zeggen dat deze vondstmelding niet als een afgewerkt geheel beschouwd moet worden, maar eerder een inleiding is tot een meer uitgebreide studie omtrent het begrafenisgebeuren om en rond de kerk van Kalken. Immers, bij het onderzoek naar aanleiding van de restauratiewerken in de kerk van Kalken konden heel wat interessante gegevens verzameld worden: als gevolg van het graven van vloerkanalen voor verwarming kwamen een 3-tal grafkelders bloot te liggen (4). Ook konden een aantal grafsteenfragmenten gerecupereerd worden.

L. Hanselaer, architect

- (1) Rijksarchief Gent, Kerkarchief: Parochieregister nr. 10, overlijdensregister (1664-1700).
- (2) Op 26 februari rond de middag overleed Pieter Van Doorselare, zoon van Passchier; een jonkman van ongeveer veertig jaar en begraven in de kerk.
- (3) C. Dauwe, 1908, *Calcken door de eeuwen heen*. Calcken, blz. 92, voetnoot (1).
- (4) R. Hanselaer, 1981 Sint-Denijskerk, Kalken, in: *Een eeuw zorg om Monumentenzorg. Tentoonstelling ingericht door het Hoger Architecteninstituut Sint-Lucas in samenwerking met het Stadsbestuur van Gent*. Gent, pp. 197-200.

DE VOORMALIGE PASTORIE TE KALKEN

In 1944 beslist men „de oude pastorie” te slopen.

De verdwijning van dit voornaam gebouw betekende het verlies van een erfgoed, dat historisch en architectonisch zeer waardevol was.

De grond waarop pastoor Jan van der Zype zijn woning vermoedelijk rond 1624 bouwt, of er een bestaand gebouw uitbreidt, behoort reeds op 21 juli 1581 aan de familie van der Zype (1).

Tussen 1625 en 1630 is het huis van de pastoor bij wijlen en gedurende korte tijd de verblijfplaats van voorname families. C. Dauwe vermeldt dat de „Prince van Iseghem, heere van Calcken” en de prinses, „Kalken bezoekend met hun gezin, vertoefden in de pastorie”. Hij vermeldt verder: „soms was het mevrouw alleen die hier eenigen tijd verbleef bij onzen dorpsheer” (2).

Bij testament sticht pastoor Jan van der Zype in 1647 twee onderpastorijen en schenkt zijn huis aan de toekomstige heren pastoors en onderpatoors van Kalken (3).

In de daaropvolgende decennia is de pastoor vaak een voornaam gastheer in een waardige pastorie.

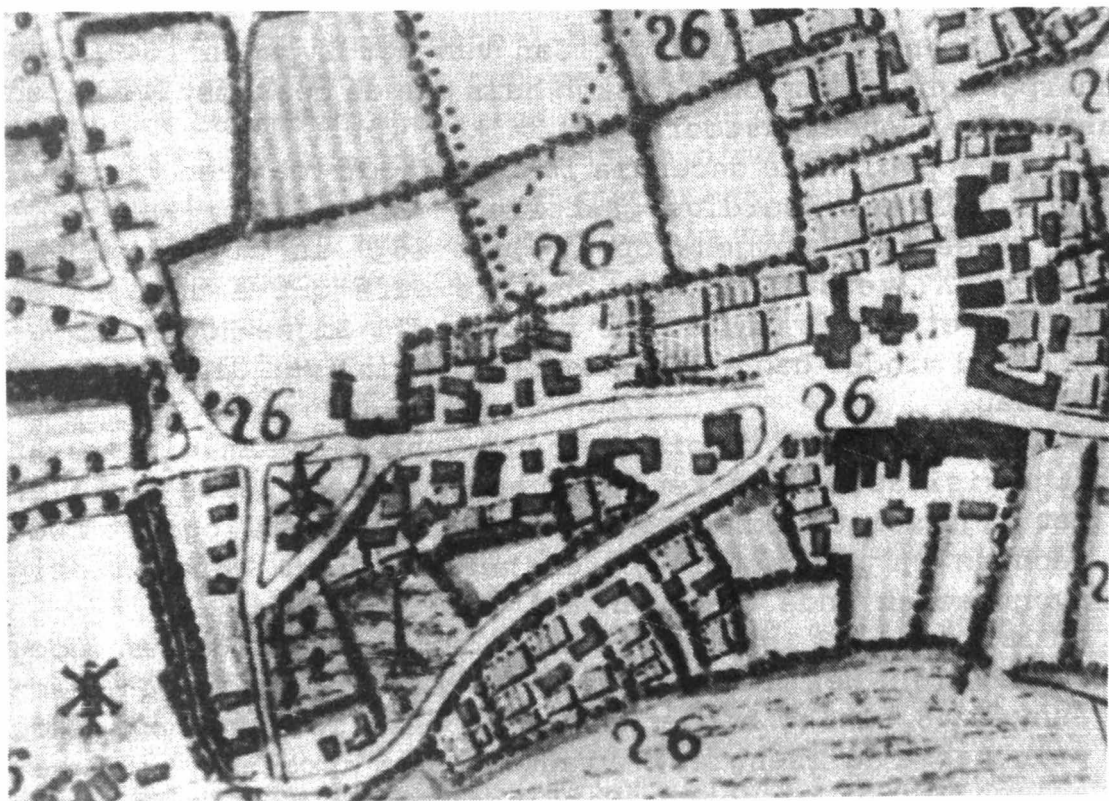
- Zo noteert C. Huygens op 15 juli 1677 in zijn dagboek: „S(on) A(ltesse) y logea chez le curé qui a une *grande maison* et 5 ou 6 mille £ de rente” (4). Zijne Hoogheid was niemand minder dan Willem-Hendrik, prins van Oranje en van Nassau.
- In 1681 verblijft de bisschop van Gent naar aanleiding van zijn visitatie te Kalken, „ten huyse van den Heere Pastoir, met zijn swiete, knechten ende peerden”. Hij logeert twee nachten in de pastorie, „en heeft aldaer genoten drij avontmaelen ende een noenmael” (5).
- Op 18 juni 1768 is de pastorie andermaal getuige van hoog bezoek (6). Het „Resolutieboek” vermeldt dat „op den 18den Juny 1668 alhier binnen deser prochie is aangekomen de princhesse d'Isengien, vrouwe deser prochie, verghe-selschapt met mijnheer „Cardinael” ende noch twee ander heeren”, en verder „... den Te Deum laudamus ghesonghen sijnde is sij door den greffier des prochie gheleet gheworden tot in het pastoreel huys in de slette” (7).

De veelvuldige bezoeken en soms kortstondige verblijven laten vermoeden dat de pastorie heel wat kamers bevatte, zeer goed onderhouden was en over een degelijke uitrusting kon beschikken.

Situering van de voormalige pastorie in het dorp

De „Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden” van ca. 1775 geeft een vaag beeld van de juiste ligging van de voormalige pastorie (fig. 1).

De cartograaf geeft de omtreklijn weer van een groot gebouw, de hoofdvleugel noord-zuid georiënteerd, met een afwijking naar het westen toe. Opvallend duidelijk zijn de uitgestrekte pastoriegriegoederen, ten noorden van de pastorie tot het

Fig. I: Ligging van de voormalige pastorie in het dorp volgens de „Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden” van ca. 1775.

begin van de Koffiestraat, en ten westen tot aan de kapel en de molen (8).

De pastorie domineert de dorpsplaats met een te grote ruimte naar de lintbebouwing toe ten zuiden, en een te kleine afstand van de oostgevel naar de kerk toe. Bovendien is de pastorie in verhouding tot de Sint-Denijskerk te omvangrijk voorgesteld.

Een juister en heel wat duidelijker voorstelling van ligging toont de kaart uit de „Atlas des Communications Vicinales de la Commune de Calcken” (9). Van deze kaart, - enigszins door ons gewijzigd voor wat de gebouwen betreft - hebben we gebruik gemaakt om de pastorie in het dorp juist te situeren (fig. 2).

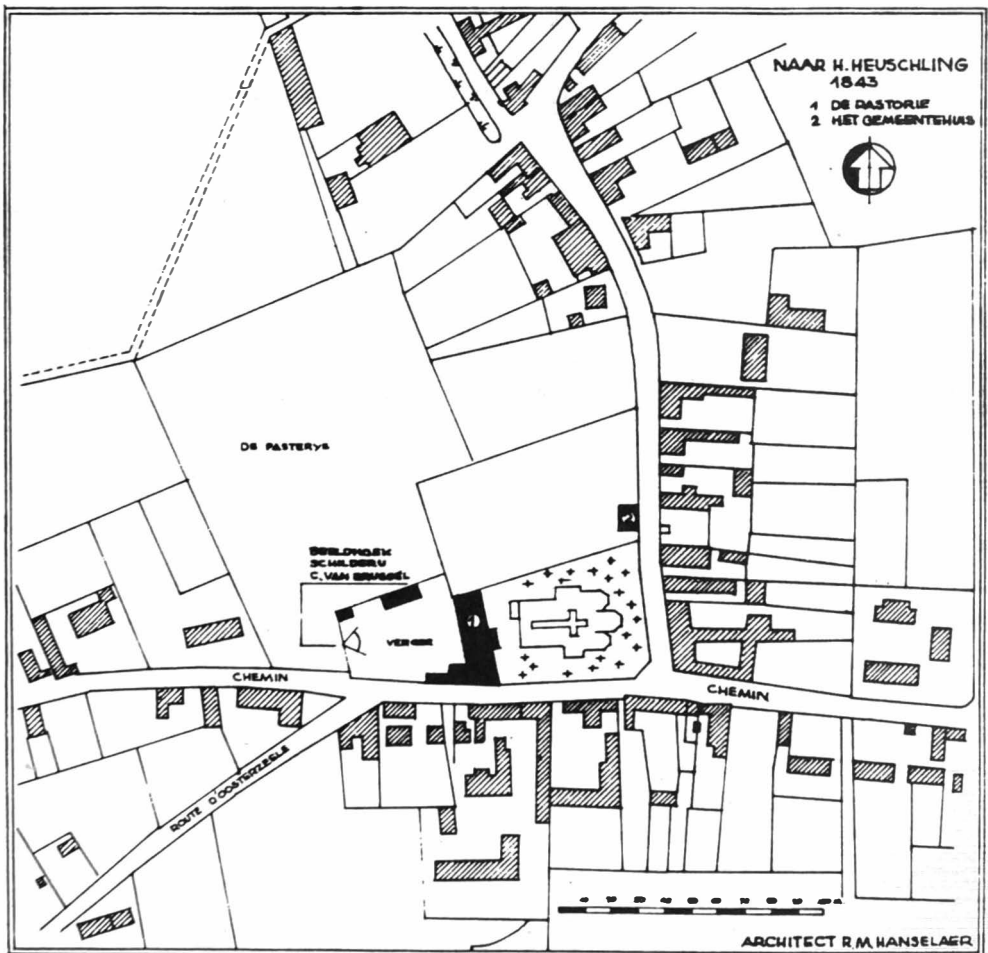

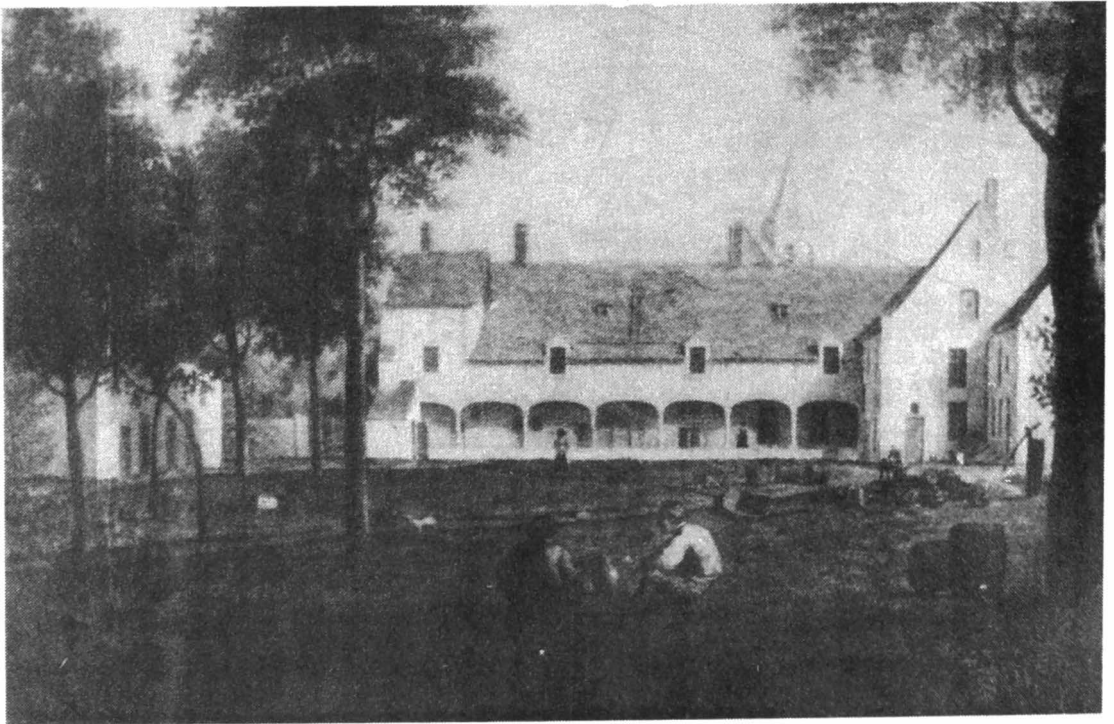
Fig. 2: Juiste ligging van de pastorie in het dorp met aanduiding van het kerkhof rondom de kerk.

Op de hertekende kaart is de vorm van de pastorie zuidwaarts aangepast aan het schilderij van C. Van Brussel (10), een vermoedelijk betrouwbaar iconografisch document dat wij verderop bespreken. Vorm en schaal van het kerkgebouw hebben we eveneens naar werkelijkheid juist overgebracht. Tevens werd de juiste ligging ervan bepaald t.o.v. de vrijheidsboom en de sinds 1863 ongewijzigde rooilijn te zuiden van de voormalige pastorie.

De perceelsgrenzen zijn eveneens nagetrokken aan de hand van bestaande opmetingsplans, en het kerkhof is gesitueerd rond de kerk (II).

Iconografie

Slechts op een paar documenten komt de afbeelding van de pastorie voor. Deze zijn bovendien ontstaan in de XIX de eeuw. Iconografisch is het schilderij van C. Van Brussel van 1844

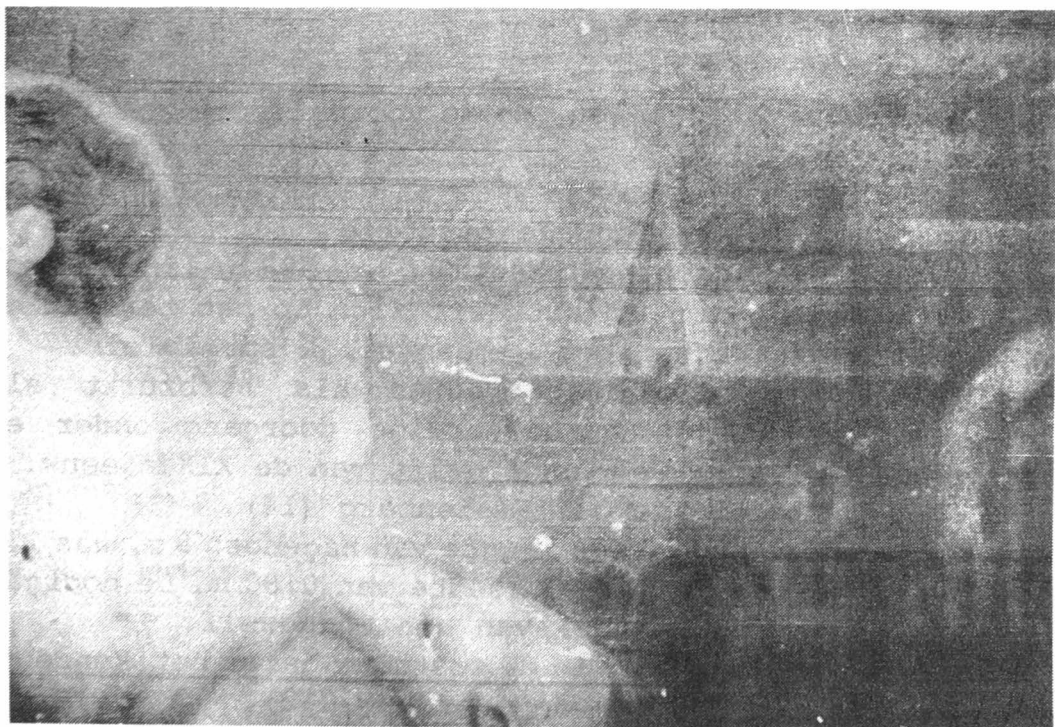
*Fig. 3: Schilderij van C. Van Brussel van 1844.
Westgevel van de grote vleugel.*

zeer belangrijk (fig. 3).

Het schilderij, olieverf op doek, meet 52 cm x 64 cm en is in het midden onderaan gesigneerd: C. Van Brussel 1844.

Het schilderij, maakte deel uit van de verzameling van wijlen burgemeester Werner Tibbaut, notaris te Kalken. Hijzelf noemde het werk „kloosterbinnenhof“.

De toren en de westgeveltop van de kerk, uitstekend boven de grote vleugel, geeft duidelijk de ligging aan van het gebouw t.o.v. de dorpskom. De gebouwen rechts op het schilderij maken deel uit van de pastorie en zijn verbonden met de grote vleugel. Aan de linkerzijde, achter de bomen, bevindt zich een vrijstaande schuur. De ladder op het dak, een gedeelte reeds weggenomen dakleien en het drietal arbeiders op het erf, geven aan dat men reeds begonnen is met de slopingswerken. Iconografisch minder belangrijk en onbetrouwbaar is een achtergrondvoorstelling van de pastorie (fig. 4) op een muurschilderij dat zich bevond in de

Fig. 4: Detail uit een thans niet meer bestaand muurschilderij in de kantschool te Kalken.

kantschool (12).

Het schilderij, olieverf op pleisterwerk, was aangebracht in een 20 cm diepe muurnis (13). De nis was rondbogig, nagenoeg 225 cm hoog en 170 cm breed. De onderzijde van het schilderij was ongeveer 140 cm boven het vloerpeil.

Het schilderij, voorstellend Maria met het Jezuskind en de kleine Sint-Jan, was niet gesigneerd en ontstond in de XIXde eeuw.

Aan de rechterzijde, ter hoogte van de kleine Sint-Jan, gebruikt de kunstenaar ongeveer dezelfde afbeelding van de pastorie als deze welke voorkomt op het schilderij van Van Brussel.

Benevens het weglaten van de westgeveltop van de kerk, past hij ook de lengte van de pastorie aan - hij beperkt de lengte van de galerij tot vier bogen -, en schenkt verder geen aandacht aan de juistheid van details.

Monumentale Bronnen

De materiële overblijfselen van de voormalige pastorie zijn schaars.

Toch troffen we er enkele aan waarvan vaststaat dat zij deel uitmaakten van de monumentale pastorie.

De vindplaats, gekadaastreerd sectie D nr. 583 b, ligt op amper 200 m van de dorpskom, en situeert zich op het terrein dat thans deel uitmaakt van het gemeentelijk speelplein.

De fragmenten werden aangetroffen als herbruikt slopingsmateriaal in een tunnelvormige doorgang onder een heuvel, aangelegd in de tweede helft van de XIXde eeuw. De heuvel sloot aan bij de oude molenberg (14).

De gekromde doorgang had een lengte van nagenoeg 9 m, was 1,60 m hoog en had een gemiddelde breedte van 0,80 m. De doorgang was overspannen door middel van een tongewelf.

Het afgraven van de heuvel in de zestiger jaren betekende dan ook meteen de sloping van de doorgang (15).

Geprofileerde stenen in ledische zandsteen waren willekeurig en zonder enige samenhang ingemetseld in de wanden en in het gewelf van de doorgang.

De belangrijkste werden in situ opgemeten. Enkele ervan zijn na de sloping van de doorgang bewaard.

Volgende geprofileerde stukken zijn belangrijk voor een gebeurlijke reconstitutie van de westgevel van de voormalige pastorie: (fig. 5)

- de waterlijsten, vermoedelijk afkomstig uit de oost- en zuidgevel;
- een monoliet zuiltje: 135 cm hoog, met een diameter onderaan van 22 cm en bovenaan van 18,5 cm.

Het zuiltje blijft tot op 1/3 van de hoogte dezelfde doormeter behouden en verjongt nagenoeg rechtlijnig. In het bovenvlak is een gebroken verankeringsdok zichtbaar, bevestigd met lood.

De Ledische zandsteen waaruit het zuiltje is gehouwen

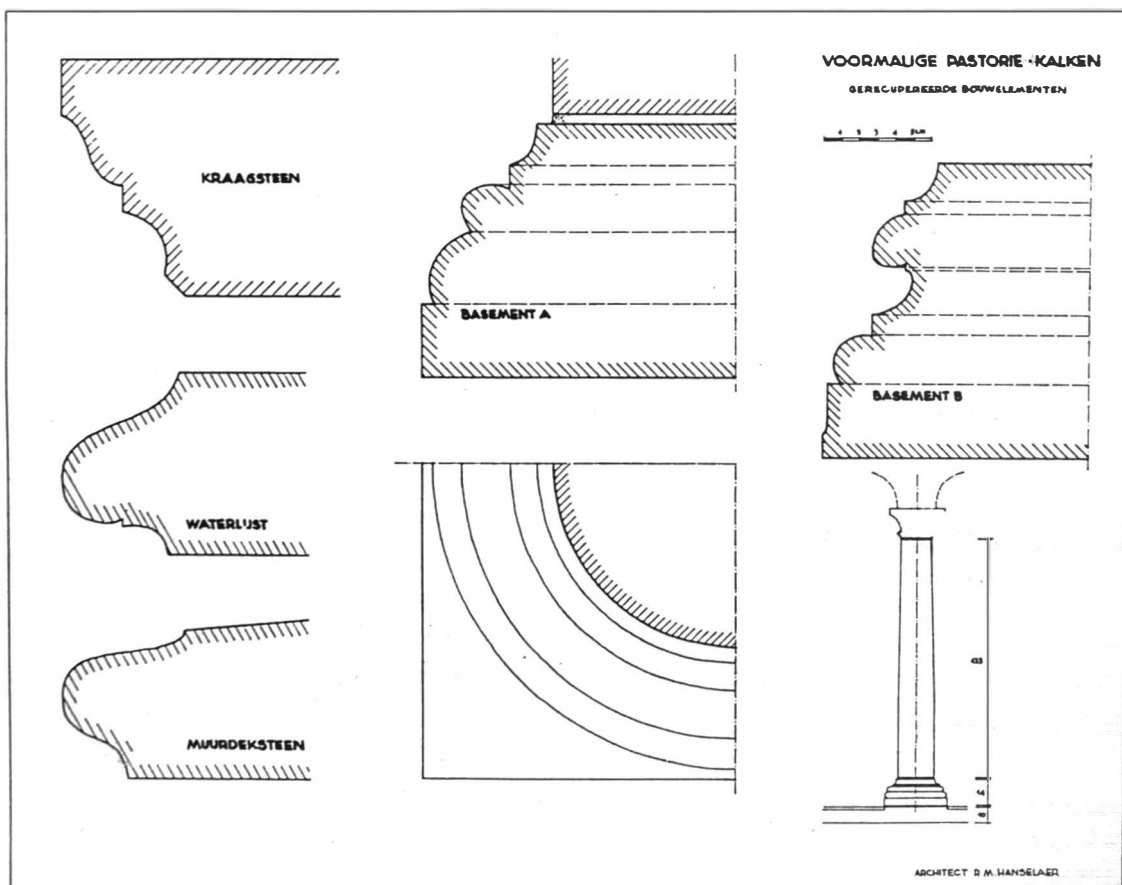

Fig. 5: Enkele geprofileerde bouwelementen, teruggevonden in een gemetselde doorgang onder een heuvel die thans afgegraven is, en zich bevond op het gemeentelijk speelplein.

bevat heel wat fossiele resten, waardoor de verwerking vroegtijdig zal ingetreden zijn;

- een geprofileerde muurdeksteen, duidelijk afkomstig van het laag muurtje onder aan de zuilengalerij;
- een tweetal basementen. Basement A heeft een aansluitingsvlak van 22 cm diameter, dezelfde dus als van het ondervlak van het zuiltje.

Basement B heeft evenals basement A een onzuivere profilering.

Het aansluitingsvlak heeft een diameter van 17 cm.

Het zuiltje uitgegraven in de omgeving van de doorgang is maatgevend voor de westgevel van de grote vleugel. Behalve dit intact exemplaar bevindt er zich nog een niet volledig exemplaar in de tuin van de huidige pastorie.

De inplanting van de gebouwen anno 1844

Het binnenhof was afgebakend aan de oost- en zuidkant door het woongebouw in haakvorm opgetrokken. Aan de noordzijde met een ruime schuur (16), een tuinmuur met doorgang en een kleine berging (17). De breedte tussen de gebouwen is bepaald door de lengte van de grote vleugel en bedraagt ongeveer 27 m.

Het woongebouw

Van het grote woongebouw ontbreken heel wat gegevens om een volledig beeld te schetsen van dit stuk landelijke architectuur, vermoedelijk ontstaan rond 1624. Zo is er geen enkel document voorhanden van de oost- en zuidgevel, die door hun ligging, t.o.v. de dorpskom zeer belangrijk waren.

Het ganse complex is waarschijnlijk niet tijdens een enkele campagne tot stand gekomen. De verschillende bouwvolumes zijn hiervan een duidelijk bewijs.

Het gebouw bevat een verdieping met ruime zolders. Het zadeldak van de lange vleugel aan de westkant is doorschietend en overdekt zo de open zuilengalerij. De zuilengalerij heeft zeven openingen, overspannen met korfbogen en is ondersteund door ronde zuiltjes (fig. 6).

Fig. 6: Detail van het schilderij van Van Brussel

De zuiltjes waarvan de schacht 133 cm hoog is, steunen op een lage afsluitmuur. Een paar doorbrekingen geven toegang tot de galerij.

Het met schaliën gedekte zadeldak is doorbroken met drie standvensters. Aan de linkerzijde steekt een duiventoren (18) boven het dak uit.

Het laag bijgebouw aan de linkerzijde maakt deel uit van een latere uitbreiding en stoort het ritme van de galerij. Het is afgewerkt met een lessenaarsdak en bedekt met rode dakpannen.

Een grote poort met twee vleugels en een kleine deur verlenen de toegang tot de grote vleugel. Drie hoge vensters wijzen op grote achterliggende ruimten. Een drietal verhoogde vensters geven het vermoeden van verhoogde vloeren en ruime kelders.

De buitenmuren zijn opgetrokken in baksteen, gekaleid en vervolgens witgekalkt.

De zuidelijk gerichte vleugel is eveneens voorzien van zeer hoge vensters die wijzen op achterliggende woonvertrekken.

Nawoord

Met het herbouwen van de pastorie in 1846, en de opheffing van het kerkhof rond de kerk, wordt het uitzicht van de dorpskom grondig gewijzigd (fig. 7).

Wanneer tenslotte in 1962 het oud gemeentehuis, de kantschool en een daaraan palende woning worden gesloopt, verdwijnen de laatste sporen van het oude dorp (fig. 8).

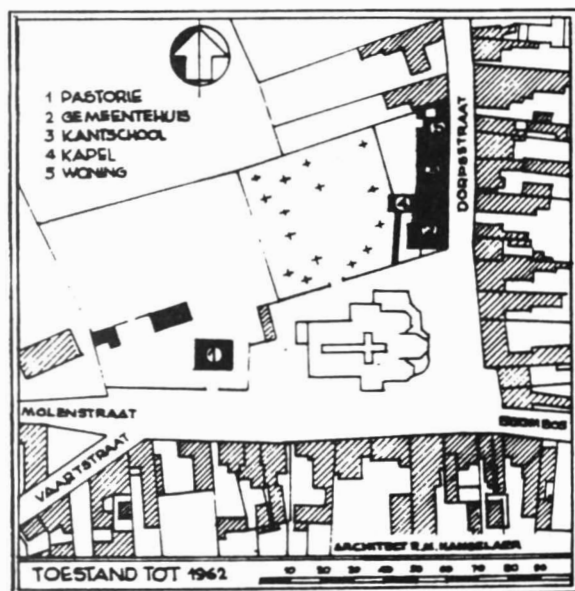

Fig. 7: Toestand van het dorp tot 1962

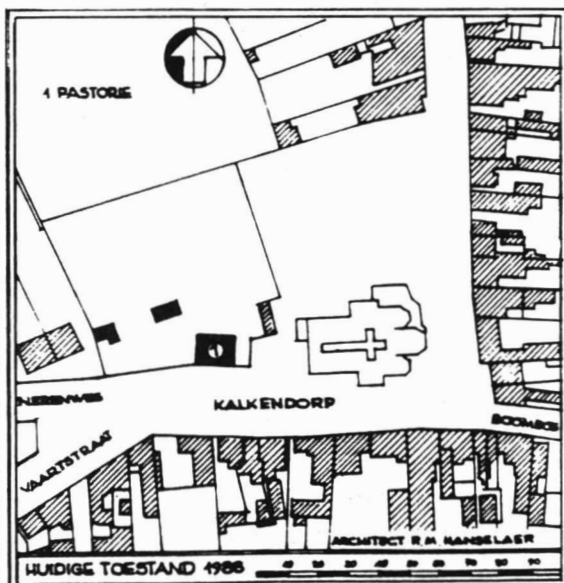

Fig. 8: De huidige toestand
Architect R.M. Hanselaert

Voetnoten

1. C. DAUWE, 1908, p. 214.
2. C. DAUWE, 1908, p. 102.
3. C. DAUWE, 1908, p. 215.
4. HISTORISCH GENOOTSCHAP UTRECHT, 1881, p. 189.
5. C. DAUWE, 1908, p. 229.
6. C. DAUWE, 1908, p. 100.
7. „Slette” betekent zaal, salon of beste kamer.
In de voormalige pastorie was er een groot en een klein salet.
8. Kapel en molen bevonden zich op het terrein waar thans het gemeentelijk speelplein is aangelegd. De oude molenberg is gedeeltelijk bewaard gebleven.

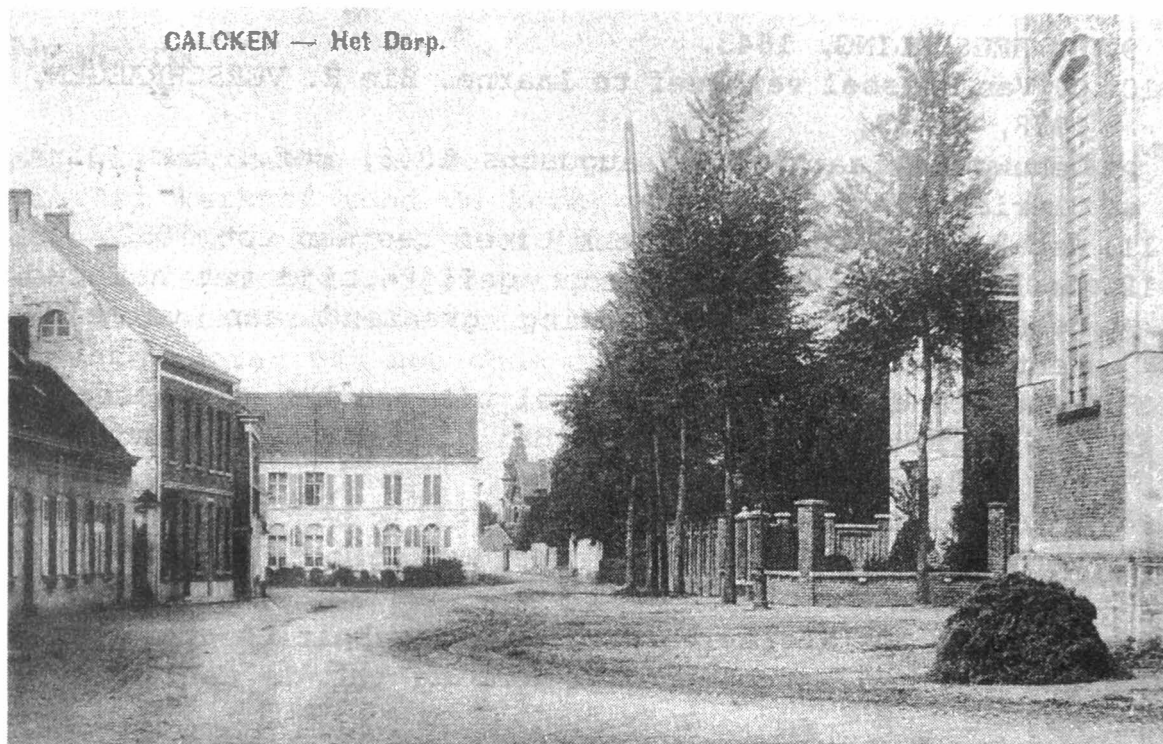
9. H. HEUSCHLING, 1843.
10. C. Van Brussel verbleef te Laarne. Zie H. VERSCHRAEGEN, 1978, p. 39.
Gehuwd te Laarne op 5 augustus 1846, ref.: dhr. Dirk Clerick.
11. Het kerkhof rondom de kerk bleef bestaan tot 1852.
12. De kantschool werd gesloopt gelijktijd met het oud gemeentehuis en een woning grenzend aan vermelde kantschool in 1962.
Deze gronden maken thans deel uit van het dorpsplein.
13. Die nis bevond zich in de zuidelijke muur die grensde aan het oud gemeentehuis.
14. De oude molenberg is nog gedeeltelijk bestaand en maakt deel uit van de heuvel aangelegd op het gemeentelijk speelplein.
15. De reden tot afgraving was de vuilnisbelt te overdekken die men had aangelegd tot demping van de aanliggende vijver.
16. De schuur is in 1973 gesloopt ter vervanging van een kleinere berging.
17. De kleine berging is nog bestaand.
18. De duiventoren was een van de heerlijke rechten.
De duiventorens waren voorraadkamers voor voedselvoorziening.

Geraadpleegde werken

- C. DAUWE, 1908: Calcken door de eeuwen heen, Kalken.
- H. HEUSCHLING, 1843: Atlas des Communications Vicinales de Calcken, Bruxelles.
- HISTORISCH GENOOTSCHAP UTRECHT, 1881: Journaal van C. Huygens, den zoon..., IV, Utrecht, p. 189.
- H. VERSCHRAEGEN, 1978: Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen, Provincie Oost-Vlaanderen, kanton Wetteren, Brussel, p. 39.

Fotografische opname

Detail uit de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden.
Nationaal Geografisch Instituut
Dienst: Geografische Documentatie
Abdij ter Kameren 13, 1050 BRUSSEL

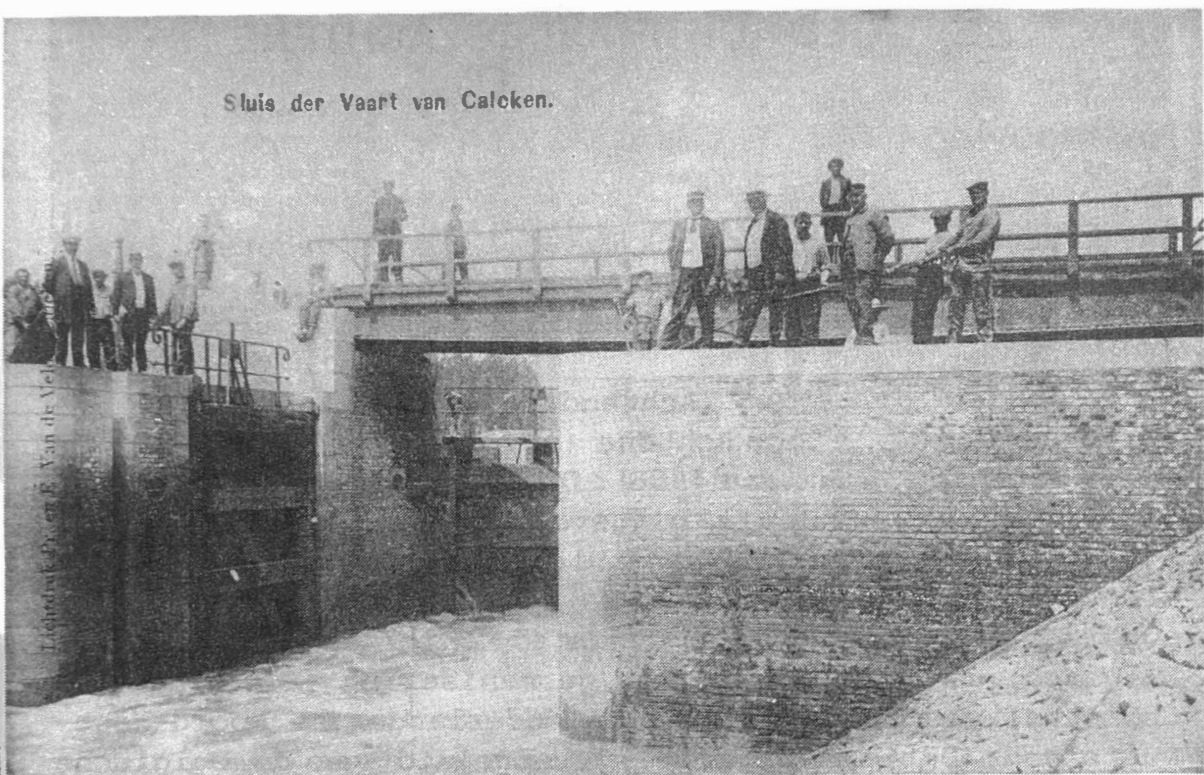

CALCKEN — Het Dorp.

(verzameling J. Van den Broecke)

CALCKEN — De Vaart.

(verzameling J. Van den Broecke)

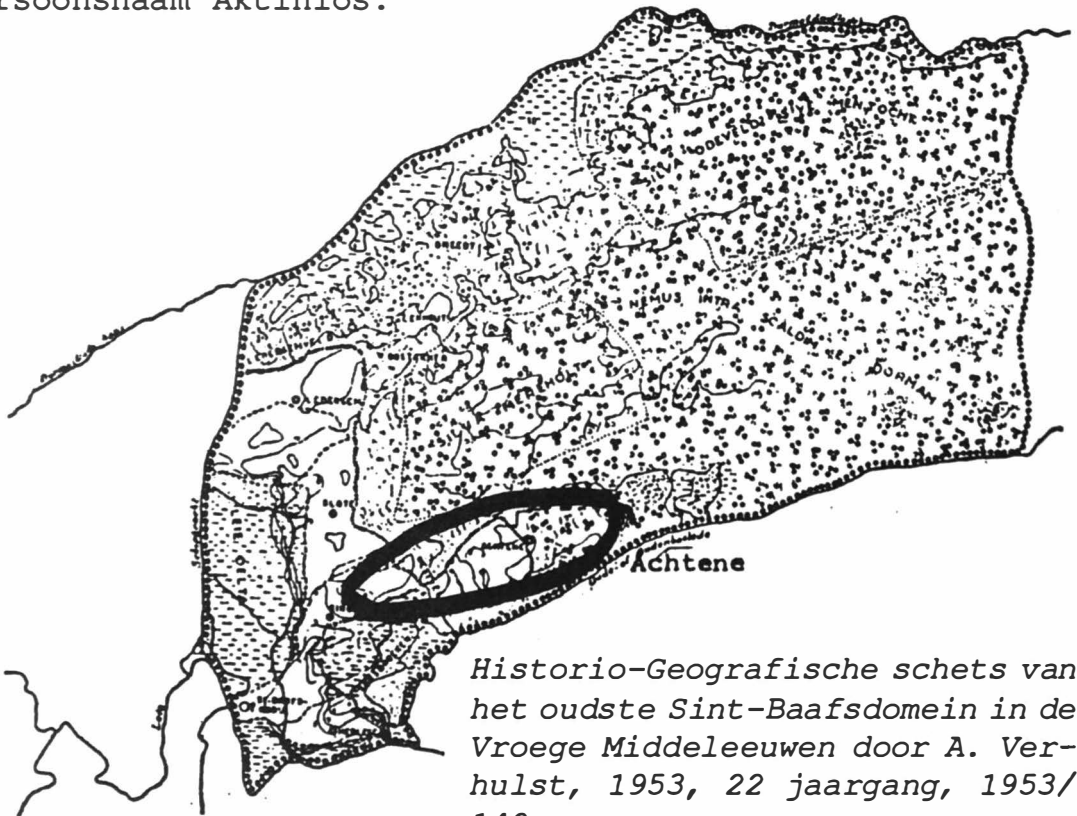
Met onze dank

HET GOED ACHTENDRIES „ACHTENE”

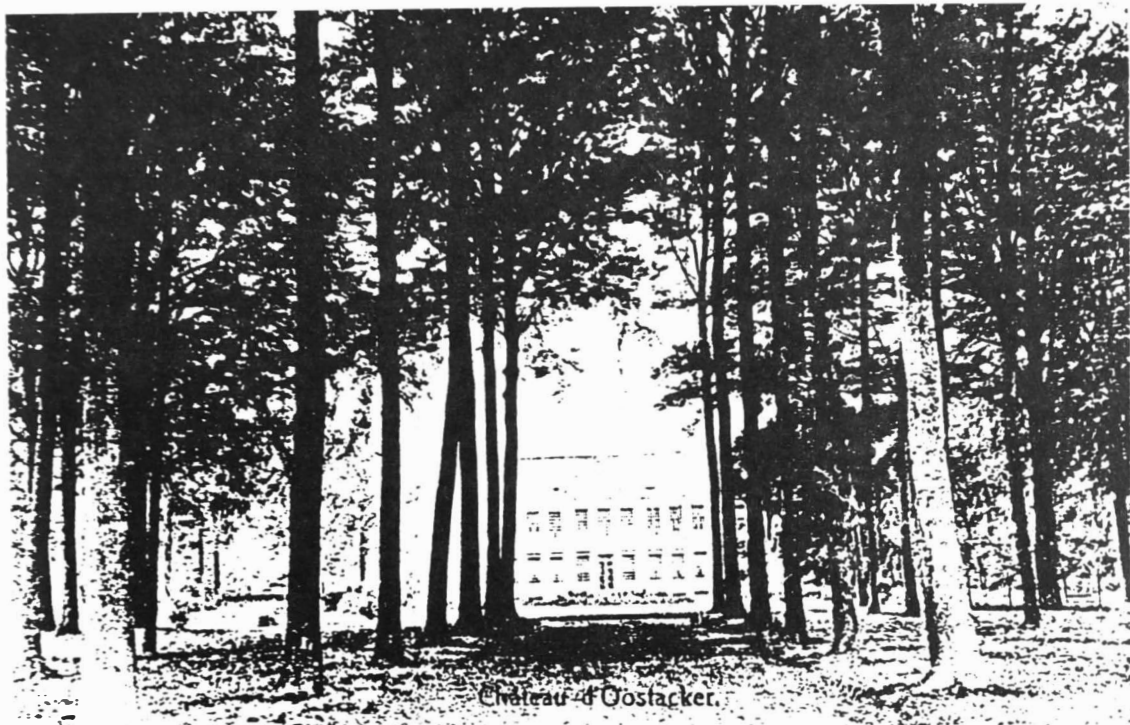
Naamgeving

Het kasteel achtendries, ook kasteel Voorde geheten, is een gebouw in classicistische stijl, opgetrokken op de funderingen van een oudere constructie, daterende uit de late middeleeuwen.

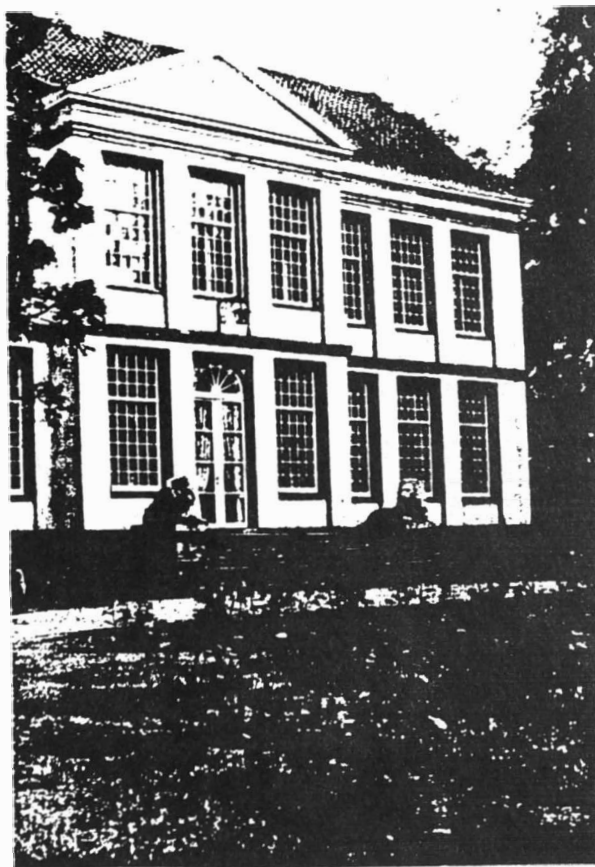
Het toponiem „Achtenne” (Achtendries), wijst op een prehistorische nederzetting: Achtene (821-23), Ahtennia (830), de villa Actinio, Hachtinaa (966). De naam klimt op tot Aktinja, nog ouder Aktino en is bijgevolg hetzelfde als 77 n.C. Actania, een Fries eiland vermeld door Plinius, en Echten (in Drente en Friesland). Aktinio - is een van de menigvuldige nederzettingsnamen op - io -, die zo kenmerkend zijn voor het Belgisch, de taal die vóór de germanisering (2de eeuw vóór Christus) gesproken werd in de Nederlanden en Noord-West-Duitsland. De naam is mogelijk afgeleid van de Belgische persoonsnaam Aktinios.

Historio-Geografische schets van het oudste Sint-Baafsdomein in de Vroege Middeleeuwen door A. Verhulst, 1953, 22 jaargang, 1953/142.

*Postkaart van het kasteel Achtendries
met de nu verdwenen beukendreef (1880).*

*Classicistische voorgevel
laatste kwart 18de eeuw.*

Situering

Denkelijk lag Achtene daar waar nu het kasteel Achtendries oprijst aan de zuidkant van de eertijds reusachtige Achtendries.

Waar in het prehistorisch tijdvak het akkerland van Achtene lag is onbekend. Sedert de vroege Middeleeuwen bevond dit zich op de Achtemkouter (we citeren (1398), t'Achtene op de coutre, up Achtime coutre), de hoge zandrug aan weerszijden van de (laatmiddeleeuwse) Achtemkouterstraat. Deze zandweg is de enige op de oude parochie Oostakker die nog zijn uitzicht van eeuwen geleden bewaard heeft.

De Achtemkouter heeft veel kans om de oudste landbouwgrond in de gehele parochie te zijn. Met het primitieve landbouwgereedschap waren oorspronkelijk immers alleen de lichte zandgronden bewerkbaar. Thans evenwel behoort de droge Achtemkouter tot de meest onvruchtbare gronden in de streek. Volgens het landboek van 1672 behoorde hij toen al tot de landerijen met het laagste aanslagtarief voor grondbelasting.

De vroegere Sint-Baafsabdij

Toen Sint-Amandus circa 630 als missionaris in de Gentgouw aankwam, legde hij de basis voor de bestaanszekerheid van de twee abdijen (de Sint-Baafsabdij en de iets jongere Sint-Pietersabdij), die in de volgende jaren door zijn toedoen zouden ontstaan.

In die tijd was dat het grootgrondbezit. Hij kon dit verwezenlijken dankzij de vrijgevigheid van Koning Dagobert, die hem niet alleen een grote som geld meegegeven had (waarmede hij ook het domein Slote werd aangekocht), maar die hem ook de kroondomeinen Marca (het latere Wondelgem, waartoe ook Evergem en Sleidinge behoorde) en Blandinium (de latere heerlijkheid van Sint-Pieters) schonk.

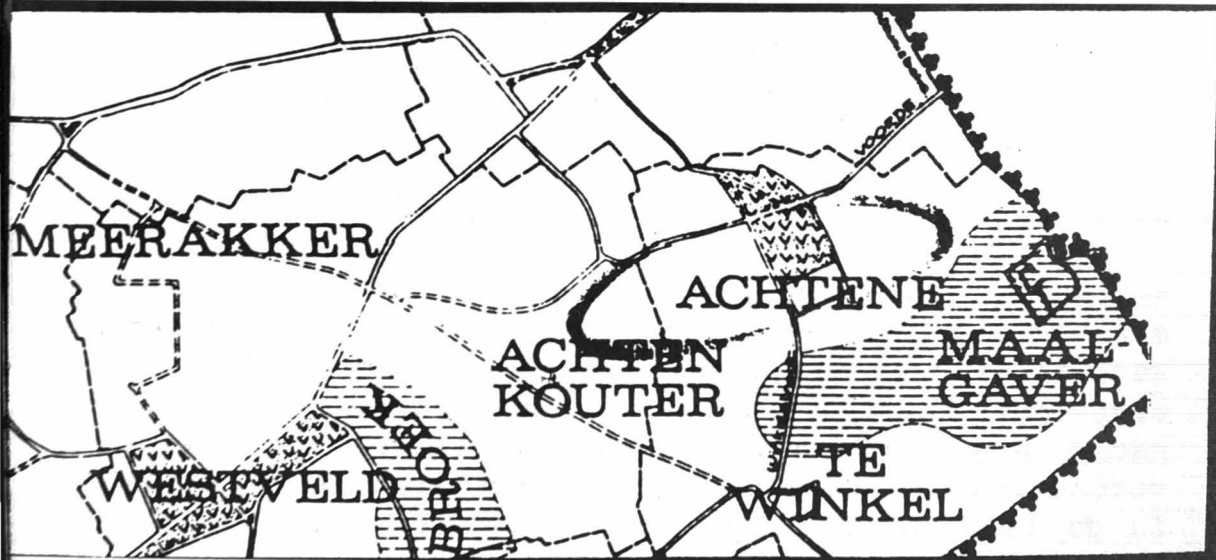
Hoewel Amandus op de hoge bescherming van de koning kon rekenen, lijkt hij bij zijn bekeringswerk toch geen dwang uitgeoefend te hebben. De Gentenaars onthaalden hem bepaald vijandig. Maar Amandus volhardde. Hij kocht Engelse slaven vrij (te Gent was er dus in Merovingische tijd een

slavenmarkt) en leidde ze op in de christelijke lering. Door een mirakel kreeg hij de koppige Gentenaars op de knieën. Naar verluidt werd, op een dag, onder leiding van gouvgraaaf Dotto, een volksvergadering gehouden waar recht werd gesproken. Een beklagde werd voorgeleid. Het volk verklaarde hem schuldig en Dotto veroordeelde hem tot de galg.

Tevergeefs pleitte Amandus voor genadeverlening. De man werd opgehangen. Dotto, en al het volk met hem, lieten hem daar dood achter en keerden huiswaarts. Amandus knoopte de gehangene ongezien los, liet hem door zijn gezellen naar zijn cel dragen en wekte hem door nachtelijk gebed weer tot leven. De volgende morgen sloeg het nieuws van zijn verrijzenis in als een bom. De Gentenaars erkenden de macht van de christelijke god en verwoestten zelf hun heidens heiligdom. Waar dit gestaan had, bouwde Amandus een kerk, die hij aan de heilige Petrus wijdde, en een klooster: de latere Sint-Baafsabdij. In 941 is Gent al een bloeiende agglomeratie. Een eerste brandstichting door de Noormannen in 851 kon de abdij te boven komen. In 879 kwamen de Noormannen echter in de abdij zelf overwinteren. Ze lieten bij hun vertrek alleen puin achter. Denkelijk zal toen ook het eerste Gent, bekend als Gandau caster, de doodsteek gekregen hebben.

De monniken waren voor de Noormannen op de vlucht gegaan. Ten vroegste tussen 911 en 918, maar zeker vóór 937, keerden een aantal naar de abdij terug. Het is mogelijk dat deze monniken

Detail uit kaart van Oostakker en Sint-Amandsberg -
16de-eeuwse situatie.

de Achtemkouter opnieuw in cultuur brachten. Een notitie van 941 leert ons dat de schenking van „Achtene" aan de Sint-Baafsabdij in de jaren 821 - 823 geschiedde door Hardfridus en zijn vrouw Hruodgarda. Rond „Achtene" kwamen tussen de 6de en 10de eeuw ook kleine hoeven tot ontwikkeling o.a. Uuetersele, Basingasele, Hrintsele en Firentsama. Deze verdwenen echter in de 12de en 13de eeuw.

Het goed achtendries

Het landschap.

- Waterlopen: Oostakker ligt op een zandplateau dat zich tussen de alluviale gronden langs Kale en Durme in het noorden, Leie en Schelde in het zuiden uitstrekt tot Moerzeke. Op de oude parochie Oostakker lagen diverse kleine beekjes die later in de geschiedenis tot grachten werden uitgegraven. Een daarvan liep van Achtene naar de depressie Maalgaver, waar het in de Sint-Antoniusbeek komt.
- Het reliëf: Oostakker vertoont weinig reliëfverschillen, op de hoger gelegen stuifzandkoppen werden de belangrijkste verkeerswegen aangelegd (Antwerpse steenweg).
- Bossen: Bossen kwamen vooral voor in het noord-oosten van het oude Oostakker. Het grote bos tussen Achtene en Zeveneken werd vanaf de 12de eeuw ontgonnen in oostelijke richting, dit geeft het ontstaan van het GOED LICHTELAER en WINKLE.

De grote ontginningsbeweging in de 12de eeuw.

Tot in de 12de eeuw wordt het HOF TE SLOTEN, waaraan een aantalhorige hoeven ondergeschikt zijn, door een meier rechtstreeks ten voordele van de abt uitgebaat. Men mag aannemen, schrijft M. Gysseling, dat ook voor Achtene de abt van Sint-Baafs een meier aanstelde; we menen te mogen veronderstellen dat onder de invloed van de Sint-Baafsabdij in de loop van de 11de eeuw de gronden die wij voortaan ACHTENDRIES en KOUTER noemen opnieuw in cultuur werden genomen. Heden trouwens vinden wij nog een aantal boerderijen terug op de Achtendries, waarvan de stichtingsdatum uit die

periode dateert. Het veel later gebouwde kasteel heeft zijn naam ontleend aan de plaats waar het werd opgericht.

In de 12de eeuw kent Vlaanderen een geweldige bevolkingsaan-groei, wat leidde tot een maximale exploitatie van de beschikbare grond, tot een ver doorgedreven verkaveling van de reeds bestaande landbouwgronden en tot ontginning van de „wilde” gebieden. Deze ontwikkeling veroorzaakte het uiteenvallen van oude dominiale eenheden als ACHTENE.

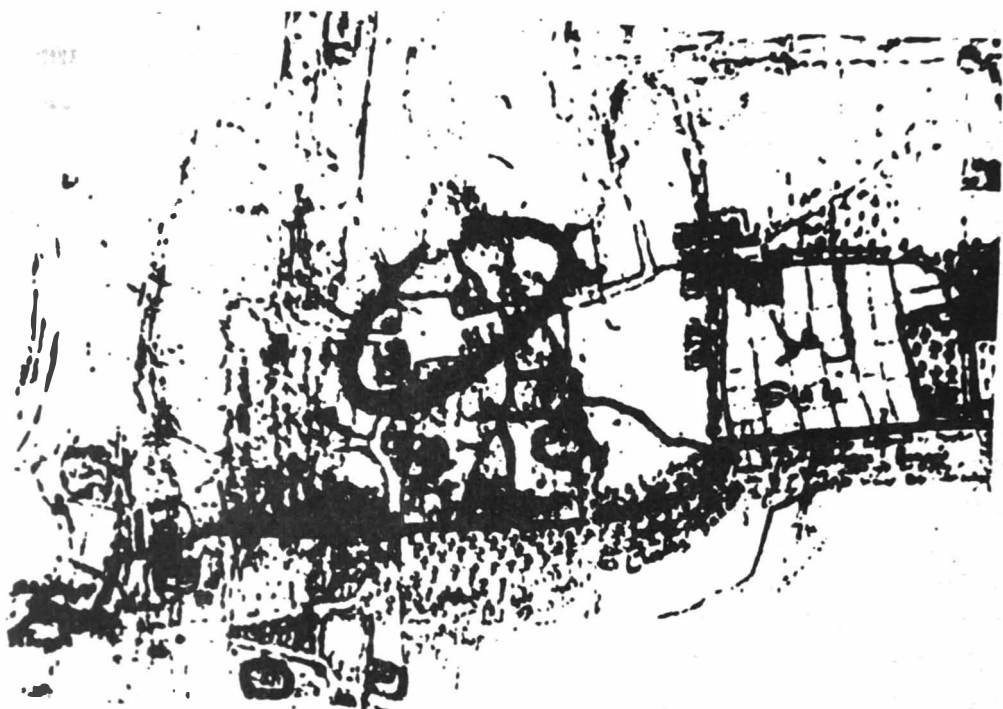
Bestaande kavels worden in leen, andere in cijns uitgegeven. Bossen en wilde gronden worden voor ontginning aan diverse lieden in cijns uitgegeven.

In het midden van de 14de eeuw worden de meeste in leen uitgegeven hoeven door de abt teruggekocht. Vanaf nu is ACHTENE een pachthof en wij citeren een pachtbrief uit 1365 (Charters 1365 febr. 24, nr. 1107): *Sint-Baafs Achtene, Jan Abt Sint-Baafs geeft in pacht aan Pieter van den Berge en diens neef Olivier van den Berghe het hof te Achtene met 24 bunder, 200 roeden land voor 9 jaar tegen 50s. p. gr. s'jaars.* Op dit document bevindt zich een fragment van het uithangzegel.

In 1536 werd de Sint-Baafsabdij tot kapittel omgevormd. In 1539 vervolgens kwam Gent in opstand tegen Keizer Karel, maar moest zich in 1540 onderwerpen. De keizer liet de Sint-Baafsabdij en de huizen daarrond slopen om er een dwangburcht tegen Gent op te richten.

Oostakker, en daarmee Achtene, kwam aldus uit de greep van Sint-Baafs. De onvruchtbare grond en ook wel de teloorgang van de Sint-Baafsabdij zorgden er voor dat Achtene een verloren en verlaten gebied werd. Doch op een kaart uit 1569 staat het GOED TE ACHTENE nog duidelijk afgebeeld.

Tijdens de godsdienstoorlogen heeft Achtendries veel geleden, zoals blijkt uit een nota van Cornelis Breydel (ontvanger van het Bisdome), die meldt dat de boerderijen, huizen, molens etc. tijdens de troebelen van 16 maart 1587 verbrand werden, o.m. boerderijen te Oostakker, Achtene en Sloten, en het huis van de prelaat van Roeselaer te Lochristi met neerhof en schuren (Bisschoppelijk archief nr. K11621). Waarschijnlijk werd ook het Goed te Achtene zwaar getroffen. De herenhoeve Achtendries die vermoedelijk dateert uit de late 14de eeuw werd na de brand van 1587 verbouwd. In de late

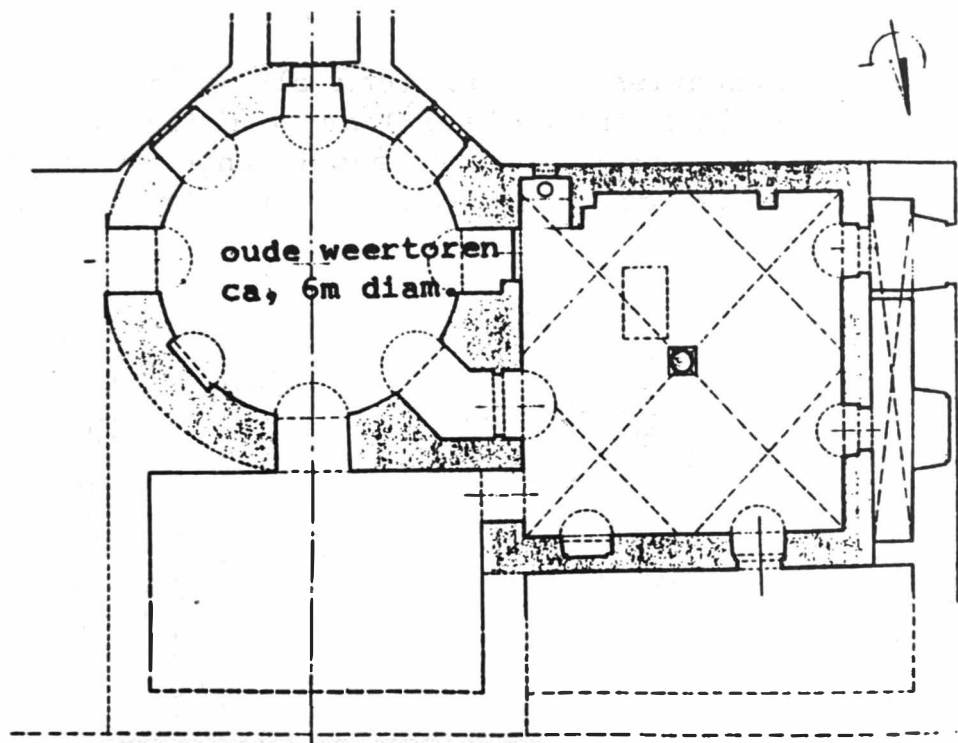

*Detail van de kaart van Van Horenbault 1569
De Herenhoeve „Achtendries”
R.A.G. Kaarten en Plans nr 131.*

16de eeuw werd het oorspronkelijke gebouw (met romaanse kelder) uitgebouwd met een ronde toren (diameter binnenwerks 6,5m). De eigenaar op dat ogenblik (ca. 1632) is Jan Vaentkens (of Varentkens) en zoals blijkt uit het landboek van 1672 werd Nicolaes De Buck de volgende eigenaar, we citeren het 7de beloop „beginnende aen den achtendries ende alsoo streckende lancxt de winkelstrate keerende alsoo voorbij dhofstede van Sint-Baafs (Winkelgoed) tot op de Leede (aan station Destelbergen - nu verdwenen) aen t gescheet van desselberghe, ende alsoo keerende oostwaarts lancx de voorseyde Leede tot aen de dreve van oomberghe... keerende tot op de voorschreven driesch tot an dhofstede van nicolaes de buck nu dhoirs (erfgenamen) Varentkens”.

Eigenaars

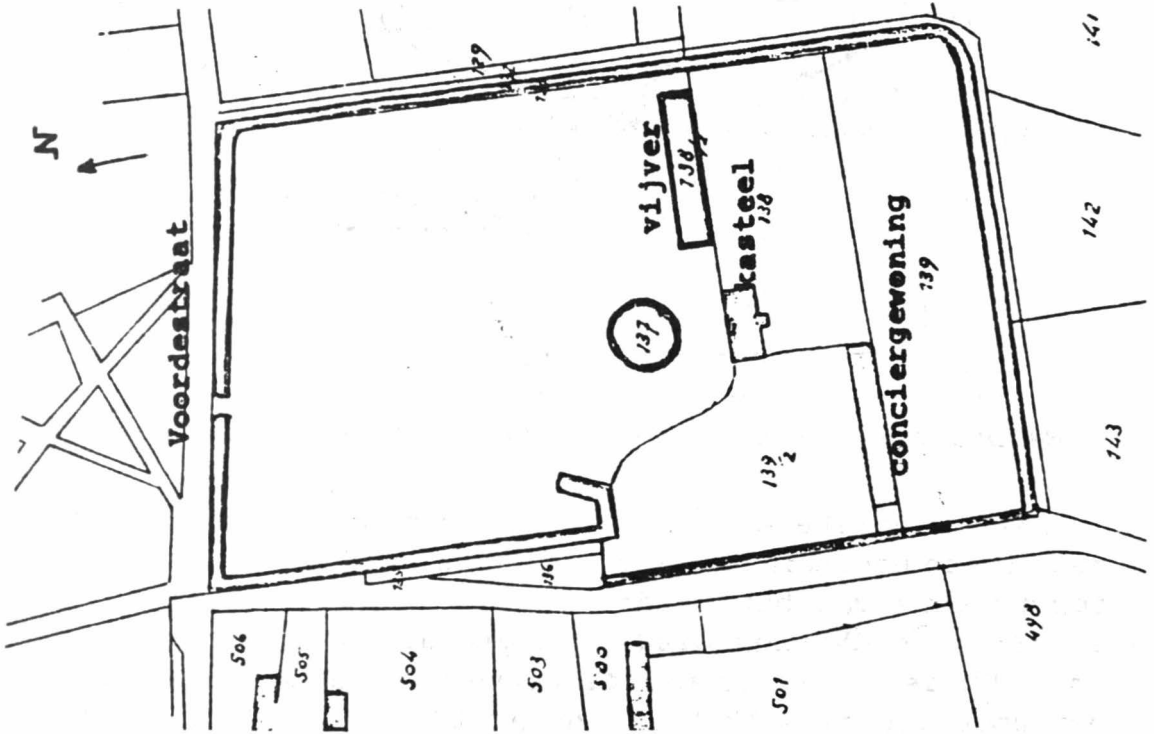
In dit landboek vinden we eveneens de eigenaars van 1672 tot 1803, we citeren:

Reconstruuctietekening van de 15de-eeuwse kelder

- in 1672: 1 hofstede Nicolaes De Buck groot 533 roeden suit de straete noort den dries, de pachter is Pieter Clauwaert. oppervlakte van het goed:
- in 1681: is Charles Elewaut eigenaar;
- in 1707: is zijn zoon Gillis Elewaut eigenaar, hier volgt een nota uit de volkstelling van 1709, 8 juni „OUDBURG“: „Gillis Elewaut zijne huysvrouw janneken raes dienstboden jan van cauter, lieven bracke, cornelis bracke, arnel de groote ende janna struijvens / Charles Elewaut alleene“;
- in 1715: heeft de hofstede een oppervlakte van 1.044 roeden of
- in 1751: is de weduwe Gillis Elewaut eigenares;
- in 1764: Philippus Elewaut zoon van Gillis bezit de eigendomsakte;
- in 1782: wordt de herenhoeve verbouwd tot kasteel en de nieuwe eigenaar is Gillis Van Teemsche;
- in 1796: wordt meester Claudins Taeyaert (uit Sint-Niklaas) vermeld als eigenaar van, we citeren: „Casteel 10 roeden/huis 6 roeden/ huis 5 roeden/ erf en land 522 roeden“ (Leenhof Sint-Baafs nr. 1346).

Het domein Achtendries moet er toen als volgt uitgezien hebben: kasteel in Louis XVI stijl met conciërgewoning in dezelfde stijl, in een park aangelegd in Engelse stijl met een oppervlakte van ca. 4 ha, volledig omwald met een brede gracht van 4 m.

Kadastraalplan uit 1830

In het park bevindt zich nog steeds de 18de-eeuwse ijskelder alsook de fundamenteën van een kapelletje (dat werd vernield door een zware storm in 1966). In het begin van de 19de eeuw werd een grote druivenserre gebouwd (ca. 100 meter) en een van de vijvers gedempt.

- in 1803: tenslotte kocht de Gentenaar Alphonse Morel het Goed Achtendries. Het werd toen beschreven als, we citeren: „Maison de plaisance, cour et jardin + maison” (Oostakker Modern Archief nr. 30).

De familie Morel is afkomstig uit de streek van Lille (16de eeuw) en werd in 1768 geadeld, na de aankoop van de

heerlijkheid van Westgaver.

Alphonse Morel (1795-1874) was vice-president van het gerechtshof van 1ste aanleg te Gent en gehuwd met Marie-Thérèse Bosschaert (1807-1875). Ze hadden zeven kinderen: Gustave, Emile, Jules, Alphonse, Camille, Marie en Théophile.

WAPEN „MOREL DE WESTGAVER“

Schild:

Van zilver hoekige dwarsbalk van sabel, vergezeld van drie zeskantige sterren van 't zelfde.

Schildbedekking:

Een helm van zilver, omboord en getralied van goud gevoerd met keel, vergezeld van wrong en dekkleden van sabel en zilver.

Helmteken:

Een oprijzende zwaan in zilver, de hals gestoken in een gouden kroon.

Schildhouders:

Twee hazewinden van zilver.

Alphonse was een zoon van Joseph - Louis Morel de Westgaver (1757-1820), die in 1780 huwde met Dame Marie-Jeanne Ignacie Stevens (1754-1796). Hij had in zijn familie nog talrijke „namen van adel“, o.a. zijn schoonzuster Barones de Zinzerling, gehuwd met zijn broer Joseph-Ferdinand Morel de Westgaver (1784-1829).

Deze barones was zelf een dochter van Baron de Zinzerling en Marie-Hyacinthe d'Huddeghem en kleindochter van baron René de Zinzerling-van Reynegom, Seigneur de Bussay-Herenthaut. Een dochter van Joseph-Louis, genaamd Elise Morel de Westgaver, werd de echtgenote van een de Smet de Naeyer. Dit terloops.

Na de dood van Alphonse Morel de Westgaver in 1875 wordt de eigendom verdeeld.

De oudste zoon Gustave (1830-1887) erft het kasteel met 4 ha park. Na zijn dood komen kasteel en park in handen van zijn weduwe, Marie-Hendrika Eugenia de Smet de Naeyer. Op 2 januari koopt Théophile Morel de Westgaver het domein. Théophile-Jean-Baptiste Morel de Westgaver (1846-1924) was op 16.09.1872 gehuwd met gravin Marie-Elise-Constance-Ghislaine de Kerchove de Denterghem (1851-1924). Ze hadden vier kinderen, genaamd: Jeanne-Marie-Georginne-Ghislaine (1881-1966); Maximiliaan-Alberic-Amedée-Ghislaine (1884-1907); Suzanne-Marie-Joseph-Albertine-Margueritte-Pauline-Ghislaine (1886-1896) en Max (1877-1882).

De familie Morel bleef eigenaar tot 1929, toen het kasteel en aanhangen openbaar werden verkocht en verworven door Pierre Cholet (afkomstig uit Frankrijk), gespecialiseerd in het kweken van orchideeën. De oude omwalling werd voor een groot deel gedempt en in het park werden serres gebouwd. Het kasteel diende op een bepaald ogenblik zelfs als werk- en opslagruimte. Na de dood van Pierre Cholet (in 1966) werd het domein openbaar verkocht en kwam het opnieuw in handen van de familie Morel de Westgaver.

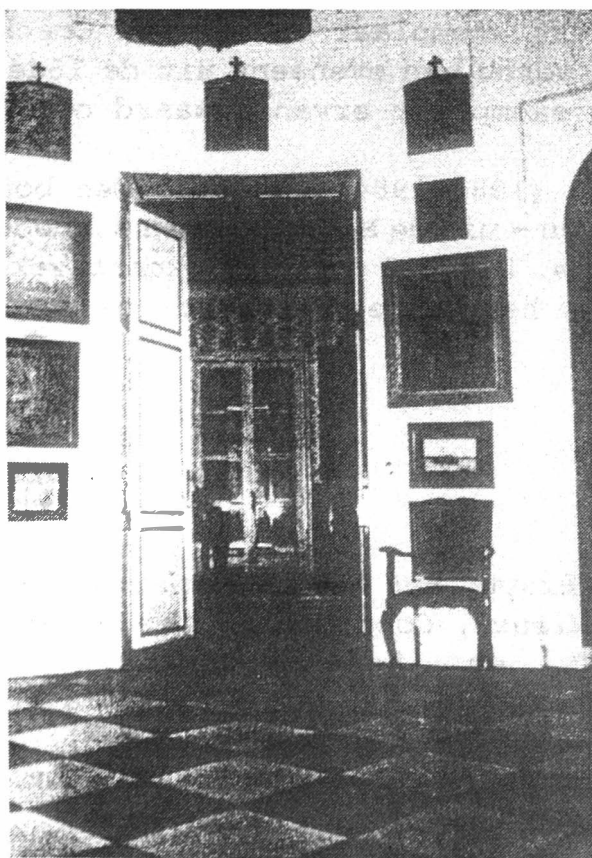
En anno 1976 tenslotte werd het verworven door de familie De Bruyn - De Smedt uit Denderbelle, die het tot heden bewoont. Het kasteel Achtendries kreeg intussen zijn oude functie terug.

Het interieur werd heringericht met passend meubilair en schilderijen. De ridderzaal, de rotonde, de hall, de salons, de terrassen, de kapel, de slaapkamers werden hersteld.

Het grote publiek kreeg een eerste kans het gebouw te bezichtigen op de „Achtendriesche Lentedagen” van 1981. De opkomst (ca. 4000 bezoekers) was enorm. Ook via televisie kreeg kasteel Achtendries intussen enige bekendheid. Het fungeerde als decor voor verscheidene Vlaamse jeugdfeuilletons en dito speelfilmen.

Interieur

Wat het interieur betreft noteren wij talrijke min of meer boeiende kunstvoorwerpen. Meest in het oog springend zijn een Renaissance-tabernakel (Gent, 16de eeuw) en twee terracottasculpturen van Clodion (18de eeuw). Verder een collectie schilderijen van de 15de tot de 20ste eeuw, o.m. een merkwaardige „Opstandige Christus” (ca. 1500) uit de omgeving van Dieric Bouts, een „portret van Maria Stuart” van Hans Eworth (16de eeuw), een „Familie van Darius voor

Zicht op de rotorne en de ridderzaal

Alexander de Grote" van Wenceslas Coebergher, een „Doopsel van Christus" toegeschreven aan Cima da Conegliano (ca. 1459/60-1517/18), een „H. Maria Magdalena" van Vincent Sellaer, een „Madonna" van Theodoor van Thulden, werk van Nicolaes de Liemaeckere, Peter III Breughel, Bertholet I Flémalle, Simon Vouet, Peter II Neeffs, Jan I Peeters, Karel Dujardin, Michiel Verteegh en Louis Tocqué.

Verder tekeningen van Jusepe de Ribera, Abraham Bloemaert, Abraham Van Diepenbeeck, Jacob Jordaens, François Boucher, Constantin II Huyghens, Jan Jozef I Horemans.

De negentiende eeuw is er vertegenwoordigd met werk van Theodore Géricault (een wereldberoemde gemonogrammeerde en 1821-gedateerde „Paardestal"), Basile Deloosse, Juliaan De Vriendt, Constant Montald, Leon Philippet, Frans Verhas, Frans Courtens, Theo Bogaert, Napoleon F. Ghesquière, Henry Leys, Willem Herreyns, Maurice Sys. De periode na 1900 omvat hoofdzakelijk werk van de Dendermondse school, als Adolf Willems, Piet Gillis.

Naast een gedrukt exemplaar van Pieter Coeckes „Boeck van Architecturen" wordt een eveneens uit de 16de-eeuw daterend handgeschreven exemplaar ervan bewaard op Achtendries.

Via opgravingen (1980-1984) ontdekte men bouwfragmenten - o.a. schouwvallen - uit de Middeleeuwen alsmede een grafplaat uit de 17de eeuw. Dit zal in de toekomst zeker toelaten de geschiedenis van het kasteel Achtendries verder te ontraadselen.

Urbain De Bruyn

Bibliografie

Jean-Pierre De Bruyn, *Het kasteel Achtendries te Oostakker*, in *Heemkundig Nieuws*. Contactblad van de Heemkundige Kring „Oost-Oudburg" en het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis, Jg. 12, nrs 3/4, mei-augustus 1984, pp. 14-19 (6 afbn).

Jozef Van Overstraeten en Jan Gerits, *Gids voor Vlaanderen*, VTB-KB, 1985, p. 356.

C. Bogaert, K. Lanclus, M. Verbeeck, „Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen", *Stad Gent, Fusiegemeenten*, 4nd, Gent, pp. 258-260, afbn. 163, 764.

- M. Vander Straeten, *Etymologie van „Achtene”* in *G.O.V. Heraut*, nr. 3; 1980.
- Marcel De Meyer, *Etymologie van de wijk „Achtendries - De Zwaan”* vroeger gekend als „Achtene”, in *Advertentieblad Oostakker*, 14 juni 1980.
- Mautits Gysseling, *Geschiedenis van Oostakker en Sint-Amandsberg tot 1794*, Oostakker, 1974.
- A.E. Verhulst, *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe - XIVe eeuw)*, Brussel, 1958, pp. 144 - 231.
- Stadsarcheologie*, Gent, 1981, 5de jaargang, nr. 1, p. 45 (afb).
- Landboek van 1672, Rijksarchief Gent, Fonds Leenhof Sint-Baafs, nr. 1343 en 1345.
- Oostakker, *Modern Archief*, nr. 30.
- Charters van de Oudheidkundige Kring van Land van Waas (lijsten II en III) op blz. 17, nr. 204.

CASTELLUM

Driemaandelijks tijdschrift van de
VZW „De vrienden van het Slot van Laarne”.

Verantw. Uitg.: Jan Van den Broecke
Eekhoekstraat 5 - 9270 Laarne

Stichtingsdatum : 18 december 1986
Dienst wettelijk depot nr.: B.D. 40.652

Jaargang V, nr. 3, september 1988

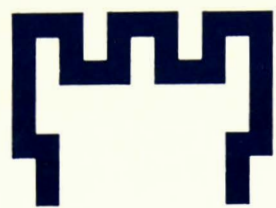
INHOUD

- Samenstelling bestuur
  - Mededelingen
  - Kalken: gefusioneerde gemeente, vergeten
gemeente? editoriaal
Erik L. Schepens
  - Vierde Geschied-, Volks- en Heemkundige
Boekenbeurs voor Vlaanderen
  - Etymologie van Kalken
Maurits Gysseling
  - Het Sint-Pietersfeest op de wijk
Kruisen te Kalken
André Van De Sompel
  - Vondsten bij baggerwerken te Kalken
Lieven Hanselaer
  - De voormalige pastorie te Kalken
Remi Hanselaer
  - De Vaart in beeld
  - Het goed Achtendries „Achtene” te Oostakker
Urbain De Bruyn
-

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun
bijdragen. Teksten mogen overgenomen worden mits vermelding
van bron en auteur, en het toezenden van een exemplaar.

Wij danken de directie van het hotel „GRAVENSTEEN” te Gent
voor het gebruik van de logo, afgedrukt op de omslag.

---

castellum

JAARGANG V — NR. 4 — DECEMBER 1988

KONINKLIJKE VERENIGING DER HISTORISCHE WOONSTEDEN VAN BELGIE
VERENIGING ZONDER WINSTBEJAG
Vergotestraat 24 - 1200 Brussel

Prins Alexandre de Merode, Voorzitter
Graaf Charles-Albert de Lichtervelde, Beheerder-Schatbewaarder
Jonkheer de Pessemier, Bestuurder van de Vereniging en Afg.-Beh. van het Slot van Laarne
Jan Van den Broecke, Regisseur van het Slot van Laarne.

castellum

Hoofdredacteur : Erik L. Schepens

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VAN „DE VRIENDEN VAN HET SLOT VAN LAARNE”

CONSULTATIEVE RAAD :

Voorzitter : Jonkheer de Pessemier

COMMISSIE-VOORZITTERS EN LEDEN :

Archeologie : Frans Verhaeghe
Binnenarchitectuur : Michel Flamme
Boekhouding : Maurice Clinckspoor
Castellum : Erik L. Schepens
Geschiedenis : Eric Balthau
Meubilering : Achiël Stevens
Park en Tuin : Cesar De Wilde
Public-relations : Guido De Buck
Toerisme en Huur : Jan Van den Broecke

WERKENDE LEDEN :

De heer Albert Eeckhaut, erevoorzitter
De heer en mevrouw A. De Wilde-Hesters
De heer R. De Sy
De heer en mevrouw N. Verschelden

D.A.C.-project :

Mevrouw Anita Vermeulen en de heren Jacques De Wilde en Patrick Van Nieuwenhuyse

MEDEDELINGEN

HOOFDREDAKTEUR

Met ingang van 29 september werd de heer Erik L. Schepens benoemd tot hoofdredakteur in opvolging van Jonkheer de Pesse-mier.

LIDMAATSCHAPSBIJDRAGE 1989 LIDMAATSCHAPSBIJDRAGE 1989 LIDMAAT-

Ingesloten vindt u een overschrijvingsformulier om uw lidmaat-schapsbijdrage naar keuze over te maken :

- gewoon lid : 350,-
- steunend lid (familiekaart) 650,-
- erelid : 1.000 ,-
- beschermend lid : 2.000,-

Betaalt u vóór 1 februari 1989 dan kunnen drie onder u de gelukkige winnaar worden van een reproductie, het Slot van Laarne voorstellend, van een werk van de hand van kunstschilder Herman Verbaere.

VOORDELEN VOOR DE LEDEN

- gratis toegang tot het kasteel tijdens de openingsuren, mits voorlegging van uw lidkaart;
- ieder lid krijgt het tijdschrift Castellum gratis per post aan huis;
- uitnodiging tot de openingsrecepties van de activiteiten ingericht door de Vrienden van het Slot van Laarne en de K.V. der Historische Woonsteden van België, gehouden op het Kasteel van Laarne.

GULDENBOEK

Wij houden eraan kunstschilder Gaston de Fleurquin te danken voor het belangloos illustreren van het titelblad van het guldenboek van het Slot van Laarne.

DE VOORMALIGE PASTORIE TE KALKEN

De zetduivel liet de pastorie afbreken in 1944. De sloping geschiedde echter in 1844.

Zie Kalkennummer p. 29, eerste regel.

Bij Koninklijk Besluit van 1 augustus 1988 werd aan dhr. Paul de Pessemier vergunning van erfelijke adeldom verleend.

Z.M. de Koning, op voorstel van de Minister van Buitenlandse Betrekkingen, wenst aldus "hulde te brengen aan betrokkene voor zijn activiteiten op cultureel vlak".

Jonkheer de Pessemier is beheerder van de Koninklijke Vereniging der Historische Woningen van België; Afg.-beheerder van het Slot van Laarne en van het tijdschrift "De Woonstede door de Eeuwen heen"; Voorzitter van de Geschied- en Heemkundige Kring "Triverius" van Brakel; Hoofdredacteur van het tijdschrift "Castellum" en stichter van de naar hem genoemde Jaarlijkse Prijs ten bedrage van 50.000,- fr., ter aanmoediging van auteurs van wetenschappelijke bijdragen behelzende het bouwkundig erfgoed in Vlaanderen.

Hij heeft vele belanghebbende publicaties op zijn naam en restaureert op het ogenblik met de medewerking van de Dienst Monumenten en Landschappen de kapel in het Slot van Laarne.

CONSULTATIEVE RAAD VAN HET SLOT

Het beheer van een bouwkundig patrimonium zoals het slot van Laarne vraagt vandaag de dag een professionele aanpak. In het verleden kon de verantwoordelijke steeds rekenen op de materiële steun van de "Vrienden van het Slot". Het bestuur van deze vereniging was samengesteld uit een aantal mensen die zich met groot enthousiasme en liefde voor het slot hebben ingezet voor de verdere uitbouw van dit prachtige erfgoed. Velen onder hen hebben zich gedurende jaren belangloos aan deze taak gewijd en hebben kunnen voorkomen dat het slot een roemloze dood stierf. Thans zijn we echter in een beslissende fase gekomen : goede wil alleen volstaat niet meer om het hoofd te bieden aan de stijgende complexiteit, de financiële implicaties van de van overheidswege opgelegde richtlijnen en de noodzaak te komen tot een op de toekomst gericht beleid.

Eén en ander heeft ertoe geleid dat werd geopteerd voor een ombuiging van de bestaande structurering. Zo werd beslist dat de oorspronkelijke "Vrienden" zich meer en meer zouden gaan toeleggen op het verlenen van logistieke steun bij de activiteiten van het slot. Daarnaast werd een Consultatieve Raad in het leven geroepen samengesteld uit specialisten, die als taak heeft de met het beleid van het slot belaste persoon bij te staan en advies te geven in alle te nemen beslissingen en te maken keuzen.

Deze consultatieve raad werd onderverdeeld in Commissies die elk zelfstandig initiatieven kunnen ontplooien en waarvan de voorzitters zetelen in de overkoepelende Raad. Alle voorstellen van de onderscheiden Commissies worden in die Raad besproken waarna de voorzitter, in casu de afgevaardigde beheerder van het slot, na iedereen gehoord te hebben een beslissing neemt.

Wij zijn ervan overtuigd op die manier een grotere ontplooiing mogelijk te maken en tevens zullen vermijden -voor zover zulks mogelijk is- verkeerde beslissingen te treffen.

In het licht van deze nieuwe evolutie hebben wij meer dan ooit uw morele steun nodig. Dat steeds meer en meer personen zich positief tegenover het slot opstellen wordt gestaafd door het stijgend aantal leden en stemt ons hoopvol.

Wellicht door die nieuwe tendens geïnspireerd, kunnen wij ons sinds enkele tijd verheugen in een steeds grotere en betere medewerking vanwege het gemeentebestuur. De aanleg van het kasteelpark met hun steun legt daarvan getuigenis

af. In dit verband willen wij graag benadrukken zeer gelukkig te zijn met deze realisatie. Het ware wellicht beter geweest een historiserend kasteelpark aan te leggen, maar de kosten voor het verdere onderhoud ervan stonden zulks in de weg. Wij stonden trouwens voor een moeilijke keuze, namelijk nog jarenlang de meterhoge afvalberg achteraan het slot aan te zien of op zeer korte termijn een aanplanting te laten uitvoeren die het uitzicht ongemeen zou verfraaien, hoewel historisch wellicht minder ideaal. Na rijp beraad en langdurig overleg hebben wij dan voor de pragmatische oplossing geopteerd. Het groot aantal families van binnen en buiten de gemeente die dit project door hun geldelijke steun gepeterd hebben, bewijst dat wij de juiste keuze hebben gemaakt.

Jonkheer de Pessemier

ETYMOLOGIE VAN LAARNE

Oude vormen van Laarne zijn : 1040, kopie 2de helft 12de eeuw *Laren*, 1120 *Lara* ; 1213 *Larne* (zie mijn Toponymisch Woordenboek, 585), 1294 *Laerne* (Rijksarchief Gent, oorkonde van Boudelo).

De vorm *Laren* is een meervoud van het woord *laar*, dat in de Vlaamse toponymie uiterst vaak voorkomt. Met verspringing van de *e* is *Laren* vervolgens *Larne* geworden; hierin duidt *a* een lange vocaal aan, die vanaf 1294 in dit woord *ae* geschreven wordt : *Laerne*.

De betekenis van *laar* lijkt te zijn : 'open plek in het bos'. Dit is bijvoorbeeld duidelijk te Lochristi, dat tot de 12de-13de eeuw sterk bebost was, evenwel met open plekken en open stroken, die namen op *laar* droegen, b.v. Lichtelare 'helder laar'.

Op grond van de oudste vormen van het woord *laar* (bijvoorbeeld 855, kopie begin 10de eeuw *Hlara*, nu Laar onder Renen, provincie Utrecht, of 1ste helft 9de eeuw, kopie 1ste helft 11de eeuw *Hleri*, 11de eeuw *Hlare*, nu Leer, in Oostfriesland) mag men reconstrueren Germaans *hlâri*, nog ouder *hlêri*. Dat blijkt eveneens uit de evolutie van het woord in plaatsnamen in het Franse taalgebied, bijvoorbeeld Flers, departement Pas-de-Calais (1079 *Fleirs*), of Leers-et-Fosteau, provincie Henegouwen (868, kopie 18de eeuw *Slaris*; 1050, kopie 15de eeuw *Leirs*). Bij overname in het Romaans

vertoont de Germaanse *hl* namelijk een neiging om als *fl* aangepast te worden aan Romaanse uitspraakgewoonten.

Nog vroeger mag men reconstrueren Indo-Europees *klêr*. De Germaanse *h* is namelijk in de 2de eeuw vóór Christus of in de onmiddellijk daaraan voorafgaande eeuwen ontstaan uit *k*.

Zo goed als zeker is een variant van *klêr*, namelijk *klâr*, bewaard in Latijn *clarus* 'helder'. De oorspronkelijke betekenis zal dus geweest zijn: 'helder, schitterend'. Voor de betekenisevolutie vergelijk men Frans *clairière* en Duits *Lichtung*, beide met de betekenis 'open plek in het bos'.

Ik vermoed dat het woord *klêr* eveneens voorleeft in Latijn *clerus* 'geestelijkheid' en *clericus* 'lager geestelijke' (waaruit Nederlands *klerk*). Geestelijken zouden dan aldus genoemd zijn geworden naar hun tonsuur. Een priester met geschoren kin, geschoren achterhoofd en een naar boven gekamde kuif, is reeds afgebeeld op een gouden kom uit Hasanlu (Iran) uit de 12de-10de eeuw vóór Christus (foto: Edith Porada, *Het oude Perzië*, Amsterdam 1963, 88). Dus iemand met een kale plek op het achterhoofd. Boeddhistische monniken laten zich het hoofd helemaal kaalscheren. Vergelijk nog Grieks *presbyter*, waaruit Nederlands *priester*, dat eigenlijk 'oude man, grijsaard' betekent. Dat het kruinscheren al een vroegchristelijk gebruik was, blijkt hieruit, dat het woord *kruin* teruggaat op Latijn *corona* 'kroon'. Dat in dit woord de Latijnse gesloten *ô* (dezelfde klank als in het Frans *beau*) in het Germaans, dat toen wel een open *ô* (zoals in Frans *mode*) en een *û* maar geen gesloten *ô* kende, aangepast werd als *û* (waaruit Nederlands *ui*), wijst namelijk op heel vroege ontlening. Wellicht werd de kruinschering op jonge geestelijken toegepast, om ze inzake haardracht te doen gelijken op ouderlingen.

Dr. Maurits Gijseling

ENIGE GENEALOGISCHE GEGEVENS OVER DE HEREN VAN LAARNE : DE FAMILIE VAN VILSTEREN

Erik L. SCHEPENS

Inleiding

Naar aanleiding van door mij reeds eerder gedaan archiefonderzoek, zowel in het Rijks- en Stadsarchief te Gent, de inventarisatie van het familiearchief van Vilsteren bewaard op het kasteel van Laarne, het doornemen van genealogische werken, leek het me wenselijk aan de bestaande lijsten van de heren van Laarne en eigenaars-bewoners van het kasteel enerzijds enkele namen te schrappen en anderzijds de lijsten aan te vullen. De lijst in Castellum afgedrukt wordt aangevuld met het jaartal dat zij titelvoerend heer van Laarne werden.

Bij de samenstelling ging ik retrospectief te werk d.w.z. startte ik van de huidige situatie om zo stap na stap terug te gaan in het verleden.

Verder in het artikel volgt de lijst van heren-eigenaars vanaf 1656 tot 1792. Gerardus van Vilsteren kocht namelijk in 1656 de heerlijkheid, de parochie en het slot van Laarne aan van Carolus van Schoutheete van Zuylen, gezegd van Erpe, baron van Erpe, heer van Laarne, etc.

Vervolgens bekomt u bij elk van deze enkele algemene en tot nu toe mij gekende genealogische gegevens. Verder archiefonderzoek zowel in buiten- als binnenland zullen nog een betere situering van de familie van Vilsteren mogelijk maken.

Bij de bronvermelding beperk ik me dan ook tot de opsomming van de algemene bronnen met in het achterhoofd een mogelijke uitgebreide studie omtrent de familie van Vilsteren.

De naam van Vilsteren

De familie van Vilsteren, afkomstig uit de streek van Zwolle, provincie Overijssel, Nederland, schreef uiteraard van Vilsteren. 20 km. oostelijk van de stad Zwolle ligt in de overwegend protestantse gemeente Ommen de katholieke enclave "Vilsteren" die hoofdzakelijk gevormd wordt door het landgoed Vilsteren. De boerderijen van en op dit landgoed hebben allemaal op hun vensterluiken het wapenteken van de heren van Vilsteren !

Door hun maatschappelijke positie evolueerde hun taalgebruik en werd de van vaak vervangen door de. Dit werd echter niet consequent doorgevoerd. De twee werden door elkaar gebruikt. Ook de naam Vilsteren komt onder gewijzigde vorm voor o.a. Vijlstere, Vilstere dat dan weer te wijten is aan de fonetische weergave door de greffier of schrijver die notitie nam.

Ook schreef men van Lichtervelde en van Ribaucourt.

De voornamen zoals u reeds bemerkte, geef ik in hun Latijnse (verlatijnste) vorm zoals ze voorkomen in de doop- en overlijdensregisters.

van VILSTEREN

=====

1656 Gerardus van Vilsteren

1673 baron van Laarne

. 1683 Carolus

. 1708 Jacobus Josephus

zonen van Gerardus

.. 1730 Franciscus Josephus

.. 1743 Theodorus Josephus

.. 1792 Maria Theresia Genoveva van Vilsteren weduwe van
graaf Libert Christyn de Ribaucourt
kinderen van Jacobus Josephus

Genealogie van Vilsteren als heren van Laarne

Gerardus van Vilsteren, ° ± 1615, zoon van Lubbert en Jenne van Oostendorp, vermoedelijk geboren te Zwolle (Nl.). Vooral-
eer heer van Laarne te worden in 1656, kocht hij achtereenvolgens de heerlijkheden ter Straten, Aartselare beiden gelegen te Belsele-Waas en Waasmunster. Hij huwde in 1641 te Leiden Beatrix van der Mij(e), dochter van Jacob en Beatrix van Heussen. Zij overleed te Gent op 31 maart 1673 en werd bijgezet in de familiegrafkelder in het koor van de Sint-Machariuskerk te Laarne.

Op 5 juni werd hij benoemd tot derde commissaris tot het reorganiseren van de magistratuur te Gent en op 26 augustus 1673 werd hij verheven tot baron "avec augmentation d'armes". Hij huwde vervolgens op 9 juli 1675 Livina Maria de Beer, dochter van Nicolas-Ignace baron van Meulebeke en groot-baljuw van de stad Gent, en Anne Marie de Calvaert vrouwe van Zeveren. Gerardus overleed te Gent op 23 oktober 1683 "in syn huys ende woonste ghestaen op den peerdecautere" of de huidige Kouter.

Livina Maria de Beer huwde achteraf met Johannes Baptista van Brouckhoven, graaf van Bergeyck, baron van Leefdaal en raadsheer van de koning van Spanje.

Bij testament (1724) drukte zij haar wens uit begraven te worden bij haar eerste echtgenoot, achteraf (1732) wijzigde zij deze beslissing en wenste zij bijgezet te worden in de familiegrafkelder van Brouckhoven, in de kerk van Leefdaal. Zij overleed te Mechelen op 28 april 1741.

Uit het huwelijk van Gerardus van Vilsteren met Livina Maria de Beer werden geboren :

- 1° Maria Joanna Carolina, geboren omstreeks 1675 en overleden te Madrid (Spanje) op 10 januari 1714. Zij werd begraven in het klooster van de Carmelitessen in de Alcalarstraat.
- 2° Carolus, geboren ± 1676 volgde in 1683 zijn vader op als baron van Laarne. Op 4 april 1701 werd hij als beloning voor zijn moed benoemd tot kapitein van een eenheid "cavallos corazas espangionles".
Tijdens een treffen met een Franse legereenheid (expansie politiek Lodewijk XIV) te Wijnendale werd hij gekwetst. Hij overleed 's anderendaags te Brugge aan zijn verwondingen (27/09/1708) en werd twee dagen later bijgezet in de familiegrafkelder.
- 3° Anna Lucia geboren omstreeks 1680 en overleden op 13 december 1722 trad in 1715 in het huwelijk met Gregorius Hyacinthus de Brune, baron van Willecomme, die overleed te Aachen op 24 juli 1729. Uit dit huwelijk werden 6 kinderen geboren.
- 4° Jacobus Josephus, posthume zoon, werd geboren op 8 december 1683 te Gent en gedoopt in de Sint-Pharildis kerk. Als peter trad op Jacobus Gomez de Spinoza en als meter Petronella Francisca Adomo.
Na het overlijden van zijn broer Carolus werd hij in 1708 op 25-jarige leeftijd baron van Laarne. Hij trad in 1715 te Ieper in het huwelijk met Maria Isabella Catharina van Lichtervelde, (°1690) dochter van Jean Ferdinand en Maria Catharina Francisca de Belver. Beiden overleden te Gent, Jacobus Josephus op 25 juli 1730 en Maria Isabelle Catharina op 21 juni 1739.

Uit deze verbintenis werden acht kinderen geboren :

- 1°° Maria Joanna Baptista Catharina. Zij werd geboren te Gent op 5 juni 1716 om 3u45 en nog dezelfde dag gedoopt in de Sint-Michielskerk. Haar peter en meter waren Joannes Baptista de Brouckhove graaf van Bergeyck vertegenwoordigd

door Georges Hyacinthus de Brune baron van Willecome en Maria Catharina Francisca Belver barones de Lichtervelde. Zij trad in bij de religieuze gemeenschap van de abdij van Rosenberg te Waasmunster. Zij overleed er slechts 29 jaar oud op 11 januari 1745.

- 2°° Jacobus Josephus Ferdinandus werd geboren te Gent op 2 september 1717 en op 8 september in de Sint-Michielskerk gedoopt. Peter was Jacobus Franciscus de Belver baron van Elverdinge en meter Livina Maria de Beer gravin van Bergeyck vertegenwoordigd door Anna Lucia van Vilsteren barones van Willecomme. Hij overleed op 23 oktober van datzelfde jaar en werd 's anderendaags bijgezet in de kerk van Laarne.
- 3°° Franciscus Josephus Ferdinandus Gislenus, geboren op 14 oktober 1718 te Gent en plots overleden op 13 april 1743, was sedert het overlijden van zijn vader in 1730 baron van Laarne, heer van ter Straten en Aartselare onder voogdijschap van zijn moeder. Hij werd bijgezet in de familiegrafkelder in het hoogkoor in de kerk van Laarne.
- 4°° Nicolaus Josephus Gislenus, eveneens geboren te Gent nl. op 24 november 1719 en werd pas op 15 mei 1720 gedoopt in de Sint-Michielskerk te Gent. Peter was Nicolaus Josephus van Brouckhoven, graaf van Bergeyck en meter Florentina Josepha de Lichtervelde. Na het overlijden van zijn broer Franciscus in 1743 werd hij baron van Laarne etc. In 1750 huwde hij Maria Hyacintha de Beer dochter van Gaspard Robert François baron van Meulebeke en Françoise Camille Dennetières. Ridder van Malta "de minorité". Hij overleed te Laarne op 6 januari 1763 en werd begraven in de kerk aldaar. Uit zijn huwelijk sprongen geen nakomelingen.
- 5°° Maria Catharina Hyacintha Gislena werd geboren te Gent op 3 november 1720 en 's anderendaags gedoopt in de Sint-Michielskerk. Peter en meter waren Georges Hyacinthus de Brune, baron van Willecomme en Maria Catharina Carolina de Brouckhoven de Bergeyck. Zij trad in te Ieper in de abdij van Nonnenbos en legde haar eeuwige geloften af op 18 juli 1746. Zij overleed vóór 1792.
- 6°° Maria Theresia Genoveva Coleta, geboren te Gent op 3 januari 1722. Zij trad in het huwelijk met graaf Libert François Christyn de Ribaucourt, burggraaf van Tervuren en Duisburg. Na het overlijden van haar broer Theodorus

in 1792 werd zij barones van Laarne. Haar belicht ik nader in het artikel over de familie de Ribaucourt.

7°° Theodorus Josephus Franciscus Xaverius Gislenus, geboren te Gent op 18 mei 1724 en overleden te Laarne op 17 januari 1792. Ridder van Malta "de minorité" op 14 juli 1726.

Baron van Laarne vanaf 1763. Hij stierf ongehuwd en was de laatste mannelijke afstammeling van de Vlaamse stam van Vilsteren.

Bij zijn overlijden ging de baronie over op zijn zuster Maria Theresia weduwe de Ribaucourt.

Hij werd begraven op het kerkhof van Laarne in een nieuw gemetste grafkelder, dit wegens de ordonnantie van Jozef II m.b.t. het begraven in kerken.

8°° Franciscus Xaverius Josephus Gislenus, heer van Vellenare, werd geboren te Gent op 2 december 1727 en nog dezelfde dag ten doop gehouden in de Sint-Baafskathedraal.

Als peter en meter traden op Petrus Engelbertus Martinus de la Faille, baron van Nevele vertegenwoordigd door Gregorius Hyacinthus de Brune, baron van Willecomme en Catharina Fernanda de Brouckhoven, barones van Leefdaal vertegenwoordigd door Anna Maria Triest de Meerlebeeck. Hij overleed na een kortstondige ziekte te Douai (Frankrijk) op 1 juni 1748. Hij was student in de filosofie aan het college van de Jesuiten. Hij werd er in de kerk van Sint-Jacob begraven met als getuigen Paulus Josephus Geelhand en Jacobus Ludovicus de Saint Gilles.

Ik hoop met deze summiere genealogische opsomming reeds enig licht geworpen te hebben op de familie van Vilsteren. In een volgend artikel kom ik terug op de familie de Ribaucourt en tenslotte kan u een aanvullend artikel m.b.t. de grafkelder van de familie van Vilsteren, in het hoogkoor van de kerk van Laarne verwachten.

Bronnen

RAG, Baronie van Laarne

RAG, Kerkarchief Laarne

Kasteel van Laarne, familiearchief van Vilsteren

SAG, familiepapieren

RUG, Handschriftenzaal, familiepapieren

Briefwisseling (1988) vzw Vilsteren, Nederland

Beknorte bibliografie

Bibliografie

Listes des titres de Noblesse, Chevalerie et autres Marques d'Honneurs, accordées par les Souverains des Pais-Bas, depuis l'année 1659 jusqu'à la fin de 1782, Brussel, 1784.

Nouveau Dictionnaire des ordres de chevalerie créés chez les différents peuples depuis les premiers siècles jusqu'à nos jours, H. Gourdon de Genouillac, Paris, 1891.

Overzicht van de voornaamste bronnen voor genealogisch onderzoek in het Rijksarchief in Overijssel, Nederlandse Genealogische Vereniging, Amsterdam.

Nobiliaire des Pays-Bas et du Comité de Bourgogne, M. De Vegiano, d'après un système alphabétique et méthodique, J. de Herckenrode.

ENIGE GEGEVENS BETREFFENDE DE ONTGINNING VAN NATUURSTEEN TE LAARNE

E. Balthau-M. Meys-E.L. Schepens

1. Inleiding

Voor de constructie van gebouwen heeft men in het verleden steeds getracht in eerste instantie gebruik te maken van materialen die ter plaatse voorradig waren. De armoede aan natuursteenformaties verklaart waarom men in Vlaanderen dan ook tot in de Late Middeleeuwen en zelfs nog later hoofdzakelijk organische materialen heeft gebruikt, terwijl voor de bouw van de woning zeer dikwijls beroep werd gedaan op de hulp van vrienden en geburen. Reeds zeer vroeg werd echter gebruik gemaakt van harde gesteenten die ter plaatse of in de onmiddellijke omgeving konden worden gewonnen, "zodat de muren van historische gebouwen dikwijls op een opvallende manier de plaatselijke geologische gesteldheid weerspiegelen, ook al zijn de ontginningen en ontsluitingen van het gesteente in situ soms al lang verdwenen." (1)

De Romeinen zijn de eersten geweest die natuursteen op een systematische wijze in onze gewesten hebben ontgonnen (2). Naast zandsteen van enkele lokaal opduikende geologische formaties, die o.a. in wegbeddingen en voor lokale ijzerwinning werd gebruikt, vond vooral de harde, donkergrijze kalk-

steen uit de omgeving van Doornik een ruime afzet in onze streken. Deze werd niet alleen als bouw materiaal gebruikt maar ook als toeslag bij het ijzerwinningsproces om het smeltpunt te verlagen (3). Daarnaast werden ook nog witte kalksteen uit Noord-Frankrijk, bruine turfsteen van vulkanische oorsprong uit de Eifel en leisteen uit de Ardennen geïmporteerd (4). In Nederland treft men in deze periode een gelijkaardige situatie aan (5). De grote rivieren vormden de belangrijkste transportwegen voor deze handel in natuursteen. De Romeinen voerden bij ons eveneens de baksteentechniek in. Zo werd o.a. in het Waasland langs de Schelde en de Durme de klei van het Rupeliaan uitgebaat voor de productie van dakpannen (6).

In de Vroege Middeleeuwen bleef de Doornikse kalksteen zeker de meest gebruikte soort natuursteen. Uit de Merovingische periode echter zijn in Vlaanderen althans geen stenen gebouwen gekend. De oudst gekende toepassingen te Gent, die dateren uit de Karolingische periode, vindt men in de Sint-Baafsabdij en de Sint-Pietersabdij. Tussen de 10de en de 14de eeuw werd de Doornikse kalksteen op een enorme schaal aangewend voor zowel geestelijke (kerken, abdijen) als profane gebouwen (burchten, stadswoningen) (7). Hij werd o.a. gebruikt bij de bouw van de oostelijke vleugel van de Ieperse hallen tussen 1265 en 1287 (8). Nog tot en met het 1ste kwart van de 15de eeuw wordt in de stadsrekeningen van Brugge geregeld melding gemaakt van leveringen van steen uit het gebied rond Doornik en Antoing (9).

Ook bij de werken aan het hertogelijk paleis te Brugge tussen 1445 en 1452 werd nog steen uit Antoing verwerkt (10).

In de Late Middeleeuwen, vanaf de hooggotiek, werd de Doornikse kalksteen als natuursteen (11) geleidelijk vervangen door de blekere zandsteen, zowel om technische als om economische redenen. In Gent lijkt dit voor het midden van de 14de eeuw slechts sporadisch en dan nog enkel voor architectonische ornamenten te gebeuren (12). De belangrijkste soort zandsteen was ongetwijfeld de Balegemse steen van het Lediaan (Eoceen, Tertiair), die vooral in de driehoek Gent-Oudenaarde-Brussel werd uitgebaat (13), o.a. te Balegem zelf (14), Lede (15), Bambrugge, Meldert en Vlierzele (16). Een andere belangrijke steensoort was de kalksteen van Gober-tange van het Lutetiaan (Eoceen, Tertiair). Belangrijke uitbatingen in de 14de en de 15de eeuw lagen ten noorden van Brussel, o.a. te Zaventem, Diegem, Laken en Vilvoorde (17). Steen van Brussel en Diegem werd o.a. gebruikt bij de bouw van een nieuwe zaal van het hertogelijk paleis op de Coudenberg te Brussel tussen 1452 en 1459, bij werken aan het

daarvan is de ijzerzandsteen van het Diestiaan (Tertiair), die vooral in de streek Leuven-Aarschot-Averbode-Diest werd ontgonnen en gebruikt (26), doch in het midden van de 14de eeuw ook in Brugge blijkbaar werd aangewend (27). Een ander is het kwartsiet van Tienen dat o.a. in het gebied rond Zoutleeuw werd gebruikt (28). Voor een uitgebreider overzicht verwijzen we naar de publicaties van Nijs en De Geyter (29). Van de meeste van deze steensoorten zijn de vroegere ontsluitingen of groeven nagenoeg verdwenen en slechts aan de hand van gedetailleerd archiefonderzoek te localiseren (30).

2. Geologische gesteldheid

De uitbating van natuursteen is gebonden aan de aanwezigheid van geologische formaties die ter plaatse dagzomen of op geringe diepte bereikbaar zijn en waarin zich de natuursteen bevindt. Het lijkt ons dan ook nodig hier een kort overzicht te geven van de geologische gesteldheid van Laarne. Dit overzicht is gebaseerd op het werk van P. Jacobs (31).

De top van het Paleozoicum (570-240 miljoen j.), waarvan de lagen te Laarne tot het Cambrium zouden behoren (570-500 miljoen j.), ligt te Laarne op een diepte die varieert van 185 m in het zuiden tot ongeveer 225 m in het noorden. De helling loopt van noord-noordoost naar zuid-zuidwest (fig. 2).

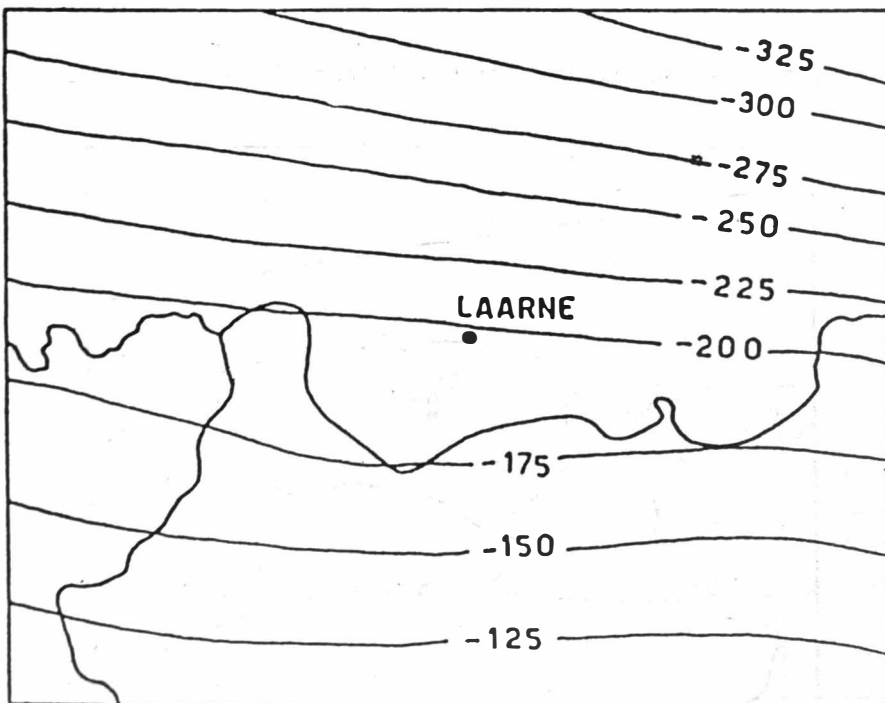

Fig. 2 : Isohypsen van de top van het Paleozoicum (naar Jacobs P., 1968).

De top van het Mesozoicum (240-65 miljoen j.) ligt te Laarne op een diepte van ongeveer 175 m in het zuiden tot ongeveer 200 m in het noorden. (fig. 3) De lagen zouden behoren tot het Senoon (krijt), dat aldus in dikte zou variëren van ongeveer 10 m in het zuiden tot ongeveer 25 m in het noorden. (fig. 4) De helling heeft dezelfde richting als de top van het Paleozoicum. Paleozoicum en Mesozoicum hebben geen invloed op de topografie van het gebied.

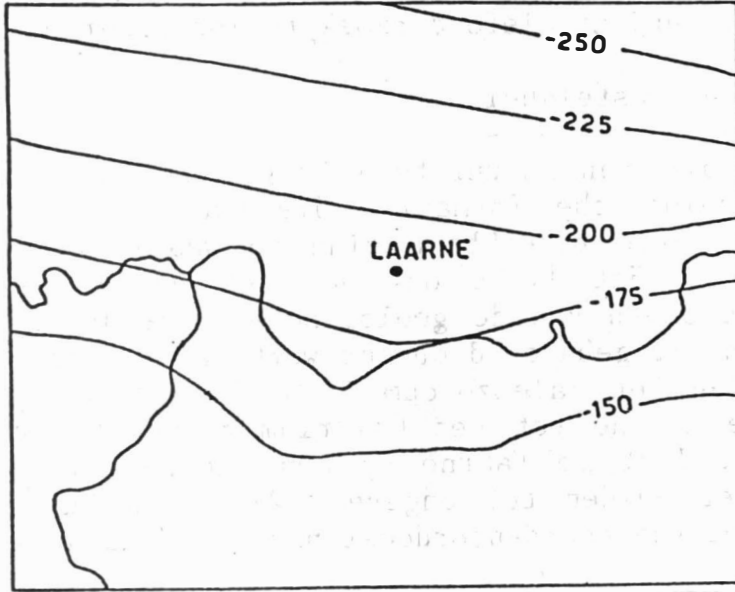

Fig 3. : Isohyspen van de top van het Krijt (naar Jacobs P., 1968).

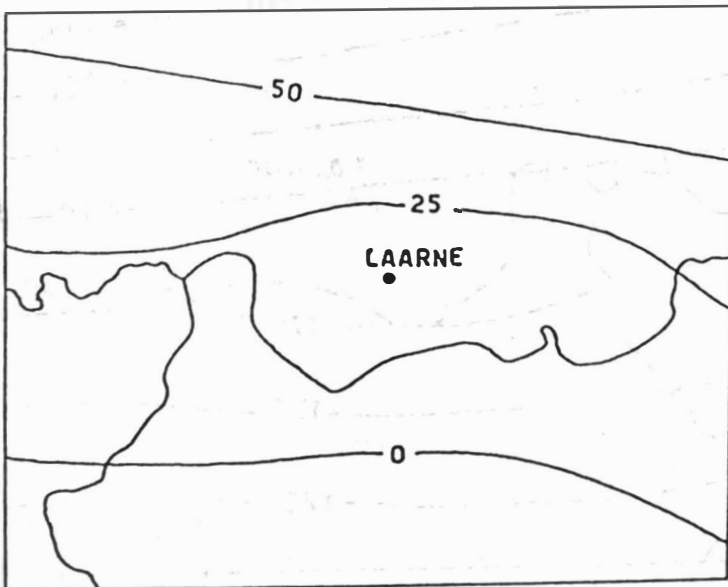

Fig. 4 : Dikte van het Krijt (naar Jacobs P., 1968).

Het Mesozoicum wordt afgedekt door tertiaire formaties die behoren tot het Eoceen (52-37 miljoen j.). Ze zijn van mariene oorsprong en liggen subhorizontaal. De dikte ervan schommelt tussen 35 en 40 m. Het Landenian komt te laarne niet in kontakt met het Kwartair. Dit is ook het geval voor het Ieperiaan waarvan de dikte schommelt rond 135 m. De verschillende tertiaire lagen die over het grootste deel van de gemeente direkt met het Kwartair in kontakt staan maken deel uit van het Paniseliaan, waarbij afzettingen uit het Onder-Paniseliaan overwegen. (fig. 5). De zandige klei van Anderlecht (P 1c) komt enkel in het uiterste zuidoosten van de gemeente in kontakt met het Kwartair. Het zand van Vlierzele (P 1d) vormt de belangrijkste kontaktlaag met het Kwartair te Laarne. De dikte van deze laag zou ongeveer 20 m. bedragen. Het Boven-Paniseliaan of zand van Aalter (P2) komt in kontakt met het Kwartair in een smalle strook in het noordoosten van Laarne. De dikte van de laag zou ongeveer 4 m bedragen. Het zand van Aalter komt ook voor in een smalle strook rond het Lediaan te Laarne-dorp. Het zand van Lede (Le) komt met het Kwartair in kontakt in het noordoosten van de gemeente en de Laarne-dorp. De dikte zou 10 m kunnen bedragen. Het Lediaan heeft het karakter van een ontkalkt, bleekgeel tot okerkleurig kleiig zand waarin aan de basis schelpstukjes, kwartskorrels en haaietanden voorkomen.

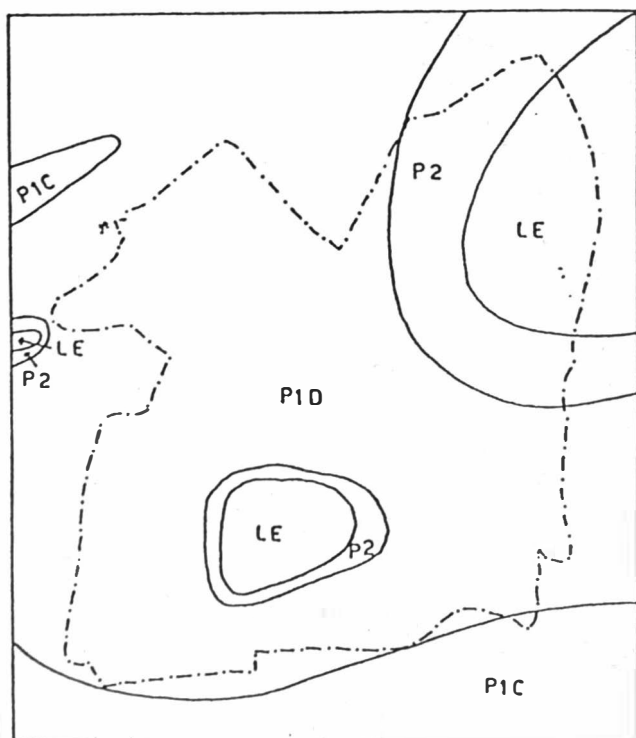

Fig. 5 : Geologische schetskaart van het Tertiair te Laarne (naar Jacobs P., 1968).

Volgens Jacobs "vertoont de top van het Tertiair en sterk uitgesproken reliëf dat hoofdzakelijk het gevolg is van een verregaande kwartaire erosie die de tertiaire afzettingen sterk heeft ingesneden" (32). De top van het Tertiair ligt in het noordwesten-te Ertbuur- onder het peil -15 m. (fig. 6) Over een afstand van enkele honderden meter stijgt de top van het Tertiair echter zeer sterk in zuidoostelijke richting tot het peil -5 m, waardoor een relatief sterk Tertiair talud wordt gevormd. Hetzelfde doet zich voor in het noordoosten van Laarne, doch het talud is er minder steil. Laarne is aldus geologisch gelegen op de zuidrand van de Vlaamse Vallei, een breed trechtervormig dal dat tijdens het Onder- en Midden-Pleistoceen, nog voor het Eemiaan (Riss-Würminterglaciaal) werd uitgeschuurd in het Tertiair en dat vanaf Gent in noordwestelijke richting naar zee liep (fig. 7).

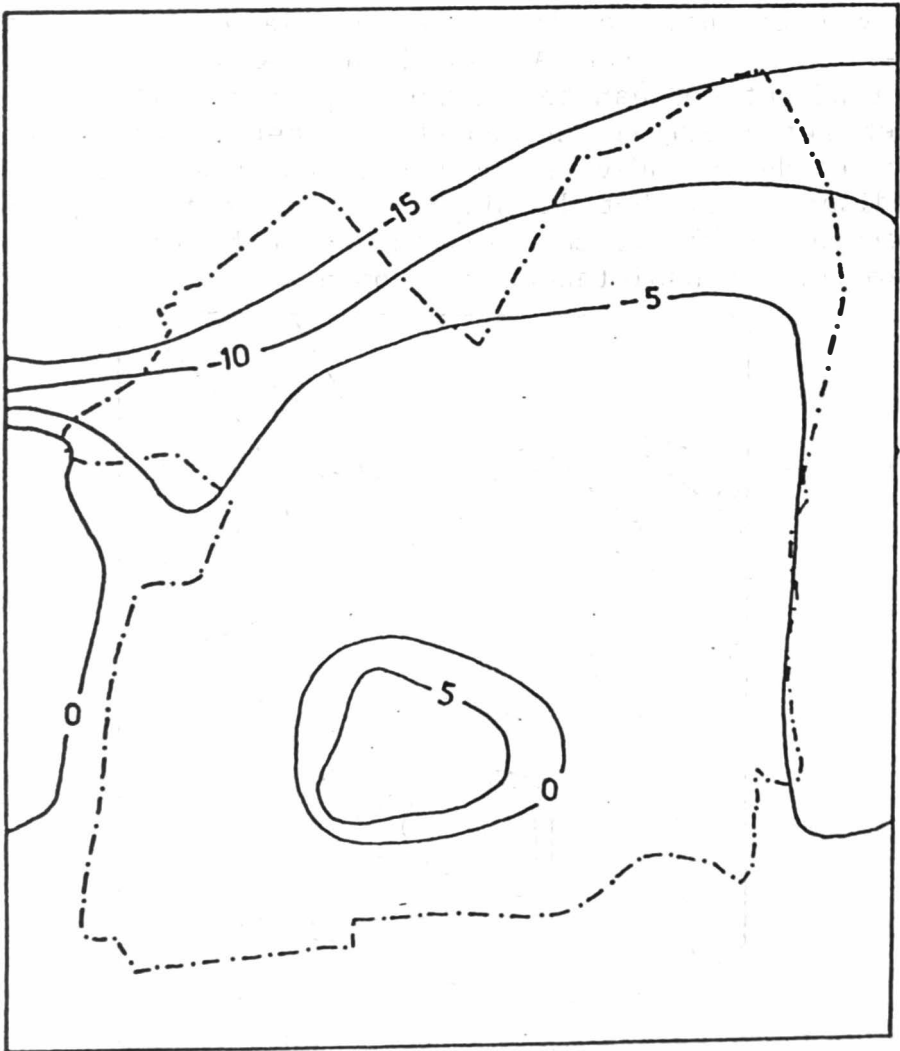

Fig. 6 : Isohypsens van de top van het Tertiair (naar Jacobs P., 1968).

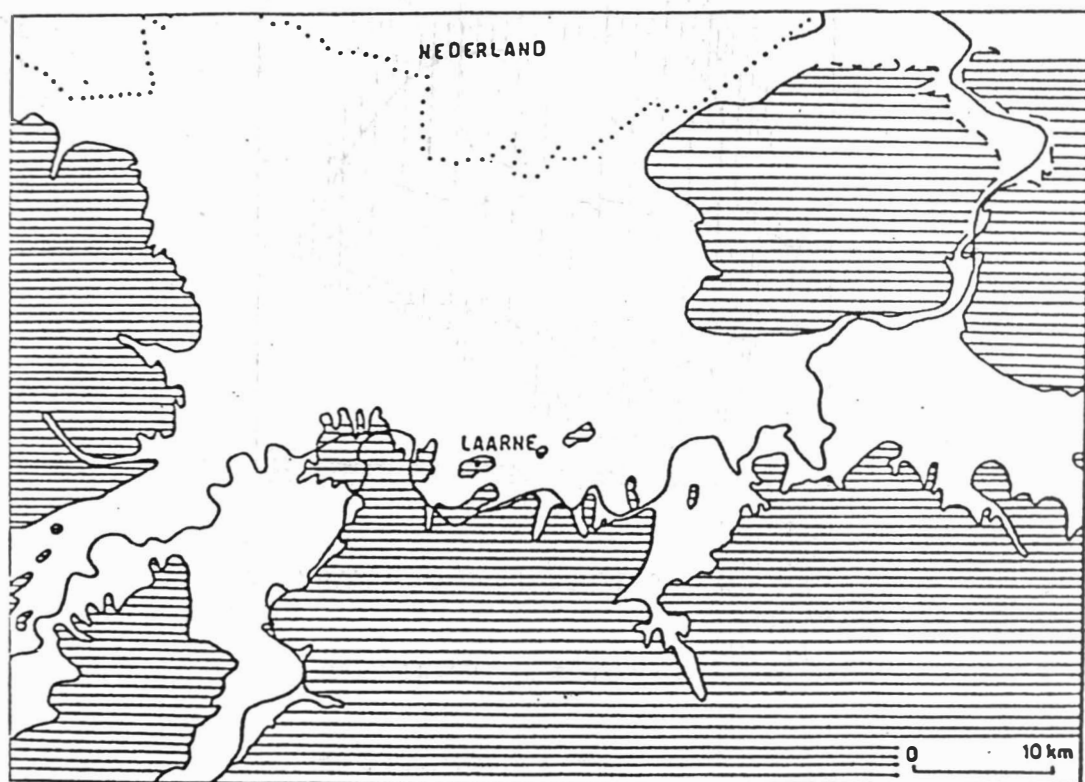

Fig. 7 : De Vlaamse Vallei (naar De Moor G., 1963).

Te Laarne-dorp stijgt het Lediaan boven het peil +5 waardoor een opduiking wordt gevormd in de Vlaamse Vallei. In oost-westrichting is deze opduiking ongeveer 1,5 km lang, in noord-zuidrichting ongeveer 1 km (fig. 8). De helling van deze opduiking is zeer steil. Langs de zuidkant (de Molenberg) "vertoont de top van het Tertiair ten minste een niveauverschil van 6 m. Over een afstand van 60 m komt dat overeen met een helling van tenminste 10%" (33). Langs de noordzijde is de helling veel minder steil. De dikte van het Lediaan zou maximaal 3,2 m bedragen; de basis ervan ligt op ongeveer +5 m. (fig. 9) In het Lediaanzand vormen drie niveau's van kalkhoudende zandsteenconcreties soms continue banken. Onder het Lediaan komt zand van Aalter voor.

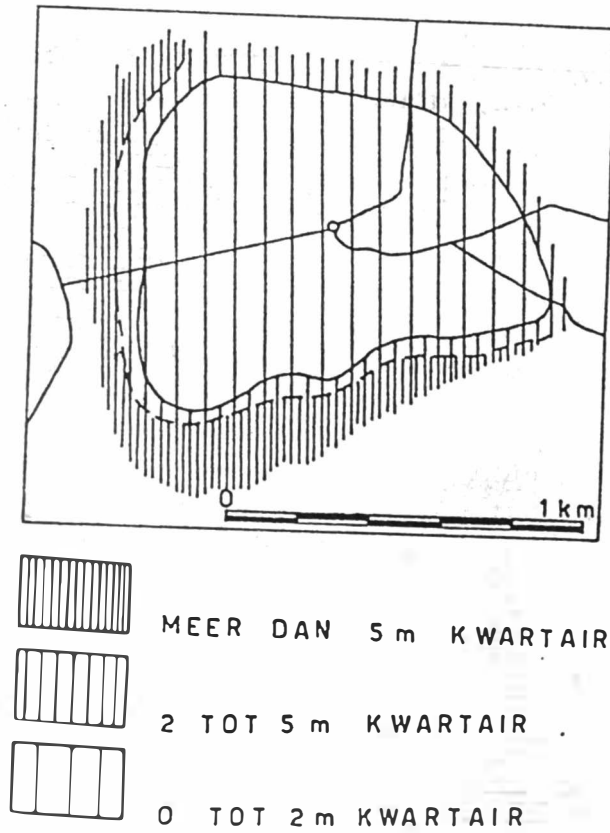
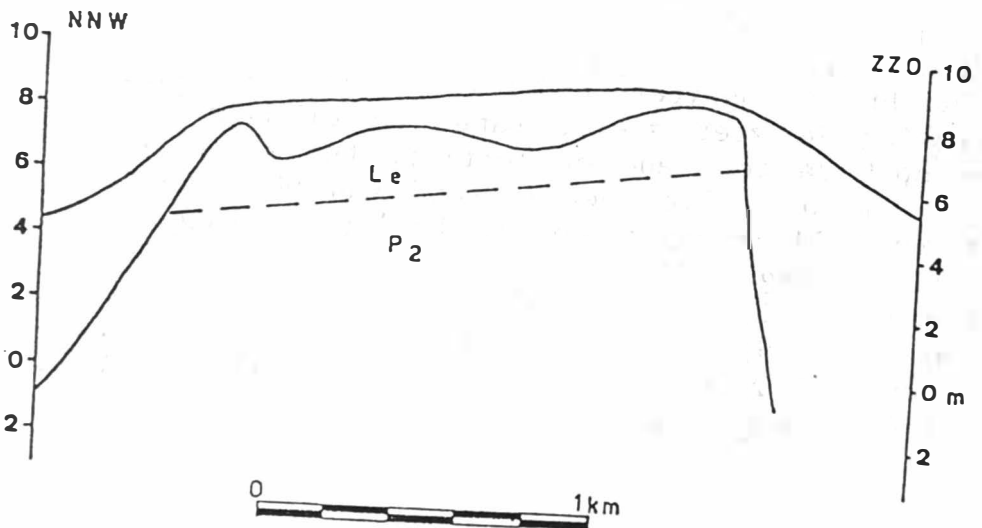

Fig. 8 : Dikte van het Kwartair te Laarne-dorp (naar Jacobs P., 1968).

Le : Lediaan-zand

P₂ : Zand van Aalter

Fig. 9 : Doorsnede doorheen de tertiaire opduiking te Laarne-dorp (naar Jacobs P., 1968).

De Vlaamse Vallei, geërodeerd tijdens het Oud- en Midden-Pleistoceen, werd tijdens het Jong-Pleistoceen, vooral tijdens het Würm-glaciaal, gecolmateerd met vooral zandige afzettingen, met een vervlakking van het landschap tot gevolg. Op de top van de tertiaire opduiking bedraagt de dikte van dit Pleistoceen zand praktisch niets. Tijdens het Holocene ondergingen de hoogten verdere erosie terwijl de depressies verder werden opgevuld door o.a. veenvorming en afzettingen van alluviale of colluviale aard.

3. Lokalisering

Reeds in de 19de eeuw hebben de basisleggers van de lokale geschiedschrijving de mogelijke ontginning van natuursteen te Laarne behandeld. Zo schrijft Bernard Heirman, pastoor van Laarne van 1872 tot 1880, in zijn Liber Memorialis : "Men zegt hier dikwijls dat de hardsteen aan de kerk verwerkt, hier ter plaatse is uitgedolven. Ik geloof er niets van. Hier ligt hardsteen, ongetwijfeld, en men wijst eene plaats aan die men den steenput noemt. Ik geloof dat men daar steen gebakken heeft" (34). De Potter en Broeckaert nemen deze informatie over maar specificeren dat dit zou gebeurd zijn "in de nabijheid der dorpskuip en wel ter plaatse, de Steenput geheeten" (35).

Het spreekt voor zichzelf dat een uitbating van natuursteen vooral zal te situeren zijn waar deze dagzoomt of op geringe diepte te bereiken is. De tertiaire opduiking te Laarne-dorp, met de aanwezigheid van kalkzandsteenbanken in het Lediaan, is dan ook de meest aangewezen plaats voor een eventuele ontginning van natuursteen, en dan vooral die zone met gering kwartair dek (0 tot 2 m) (fig. 8). Deze zone wordt trouwens zeer goed weerspiegeld in het perceels- en stratenpatroon van het gebied rond Laarne-dorp. Op basis van dit gegeven en aan de hand van enige mondelinge informatie konden wij recent met enig voorbehoud, een plaats aanduiden die eventueel als een vroegere steenontginning kan geïnterpreteerd worden (36).

Recent archiefonderzoek heeft echter een aantal toponiemen opgeleverd die ons toelaten de "Steenputten" beter te situeren. In een tekst van 1778 is sprake van "een partije landt ghe-naempt de steenputten ofte meirschcauter" (37). Deze "meerschcauter" was gelegen ten noorden van de herberg Sint-Hubertus en de hofstede van de baron van Laarne, vroeger gelegen op de plaats van het huidig gemeentehuis van Laarne (38). In de staat van goed van Johannes Vliebergh van 1763 worden de "steenputten", gesitueerd ten noorden van "een stratien hiermedegaende" terwijl het bedoelde perceel wordt beschreven

"wesende als nu ten deele beplant met eecken troncken ende capbosch" (39). Dit "stratien" moet o.i. geïdentificeerd worden met de huidige Achterstraat.

De vroegere "Steenputten" zouden dus volgens de archiefgegevens moeten gelegen zijn ten noorden van de Achterstraat, tussen de vroegere Kerkwegel en het begin van de Veldstraat. Op de Kabinetskaart van Ferraris, opgemaakt tussen 1771 en 1777, blijkt inderdaad deze zone bebost te zijn, zoals de tekst van 1763 vermeldt (40).

Enige bronnen uit het midden en de 2de helft van de 17de eeuw geven een preciesere omschrijving van deze omgeving. Waarschijnlijk lag in 1649 ten noorden van de Achterstraat de hoeve van Gillis van de Kerchove (41). Deze hoeve was in 1676 bezit geworden van zijn zuster Marie van de Kerchove maar verdween waarschijnlijk in de loop van de 18de eeuw. Ze komt overigens niet meer voor op de Kabinetskaart van Ferraris van 1771-1777. Ten noorden van deze hofstede, "op de Merschcautere" lag in 1676 een perceel land van 224 roeden dat toebehoorde aan Franchois Levardt. Precies op de noordzijde van dit perceel was "den steenputte" gelegen. Ten oosten van dit perceel lag een perceel land van Jan Levardt, de broer van Franchois (42). Gezien het feit dat Franchois Levardt nakomelingen had, betreft het waarschijnlijk "de partije van lande ghenaeft den steenput", die wordt genoemd in de staat van goed van Jan Levardt van 1700 (43). Daaruit, en ook uit het volgende, mogen wij afleiden dat de uitbating van natuursteen zich uitstreckte over verschillende percelen. Ten noorden van het perceel land van Jan Levardt lag immers in 1676 "tland van de Bijlocke in Ghendt" (44). Uit de staat van goed van Pieternelle Spelleman, echtgenote van Jan Vispoel, overleden te Laarne op 18 september 1709 (45), blijkt duidelijk dat "de steenputten" zich ook nog verder uitstrekten op het land van de Bijlokeabdij op de Meerskout. Ten westen van de hofstede van Gillis van de Kerchove lag in 1649 een perceel land dat toebehoorde aan Jan Roby - waarschijnlijk het perceel dat in 1676 toebehoorde aan Franchois Levardt - "ghenaempt den vlier". Het was ongeveer een halve bunder groot en was eigendom van de baron van Laarne (46). Er werd een rente op betaald van 2 cappoenen door Jan Roby, Bertholomeus Matthijs en Andries Baude, "meestersteenhouwers binnen Ghendt". Hieruit kan men o.i. afleiden dat ook op dit perceel aan natuursteenwinning werd gedaan en dat "de steenputten" bijgevolg ook wel voor een deel op "de vlier" waren gelegen. Alle archiefgegevens wijzen er o.i. duidelijk op dat "de

steenputten" gelegen waren in het gebied tussen de Schoolstraat, de Veldstraat, de Achterstraat en de Kerkwegel. Terreinonderzoek wees uit dat er zich in deze zone inderdaad een uitgesproken depressie bevindt die zich over meerdere percelen uitstrekt. Deze depressie bevindt zich op de percelen sectie C, nrs. 1238, 1239, 1242 c d e en 1244^e en vertoont in dergelijke mate topografische en bodemkundige afwijkingen t.o.v. de direkte omgeving dat o.i. op deze plaats de vroegere uitbating van natuursteen moet worden gesitueerd. (47) (fig. 10)

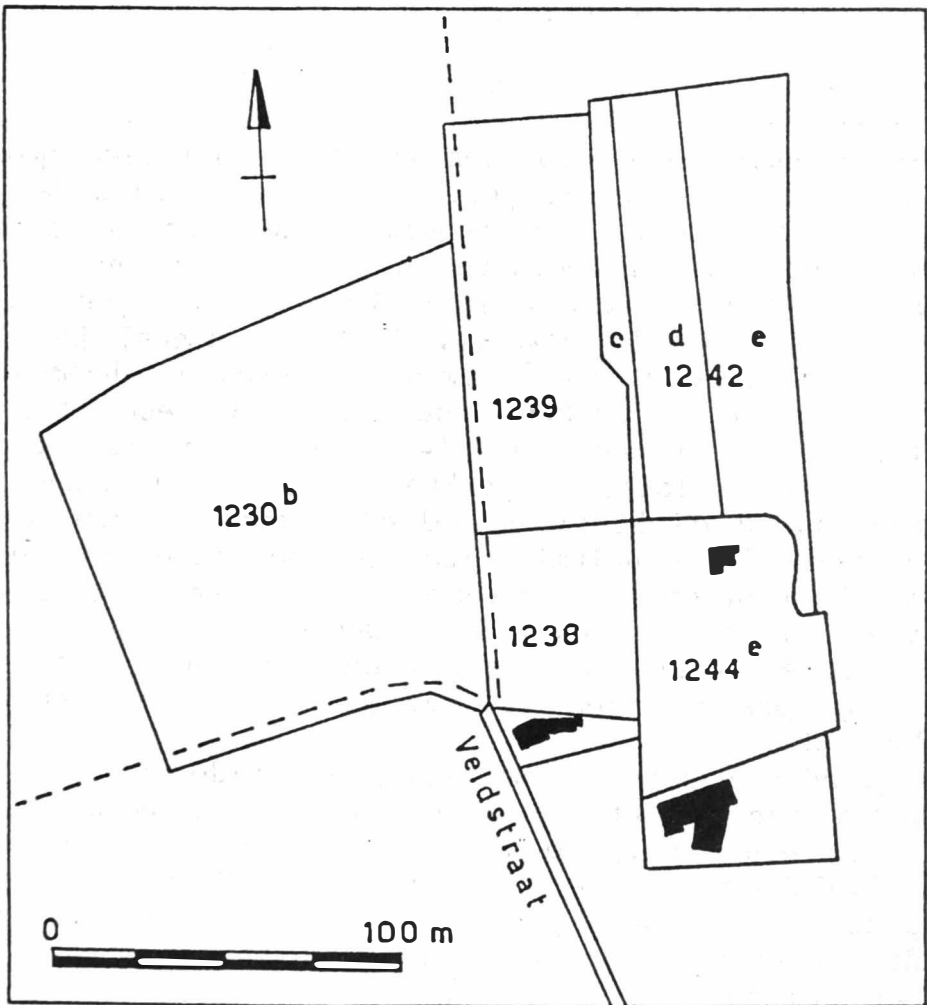

Fig. 10 : Lokalisatie van de steengroeve te Laarne-dorp (naar Balthau E., 1984).

4. Aard van de steen

Inde verschillende bronnen, waarin de uitbating van natuursteen te Laarne wordt vermeld, wordt steeds gesproken over "arduyn" of "orduyn" en "orduynsteen". Gezien de geologische gesteldheid te Laarne-dorp gaat het hier niet om de algemeen gekende grijze hardsteen, maar wel om zandsteen. De te Laarne gewonnen zandsteen behoort dus tot de Lediaan-formatie, net zoals deze afkomstig uit de streek rond Balegem. Eventuele verschillen tussen beide zouden enkel via petrografisch onderzoek kunen worden aangetoond.

5. Exploitatie

Over de technische aspecten van de natuursteenexploitatie te Laarne zijn ons weinig gegevens bekend. Gezien de geringe omvang en de vermoedelijk beperkte duur van de uitbating, en het beperkt aantal personen dat in verband daarmee wordt vermeld, zullen de uitbatingstechnieken dan ook wel niet zeer ontwikkeld zijn geweest. Voor de eigenlijke winning werd gebruik gemaakt van "ghewant, ijserenhant-boomen, ketenen, cruywaghens, plancken ende tghone dienende tot putten ende trecken van arduynsteen" (48). De winning van de natuursteen, die op relatief beperkte diepte wordt aangetroffen, gebeurde dus waarschijnlijk volledig manueel, met enkel de meest noodzakelijke hulpmiddelen voor het maken van de putten en het uithalen en het vervoeren van de steen. Het gebruik van "steenijzers tot cappen ende hauwen van de steenen, ijseren haeck, scheurarmure, ijseren wegghen" (49) wijst er o.i. op dat althans een deel van de gewonnen steen ter plaatse werd bewerkt.

De gronden waarop de uitbating gebeurde waren blijkbaar in handen van verschillende eigenaars. Zo bezat de baron van Laarne een stuk, "de vlier", van een half bunder, maar ook de Bijlokeabdij van Gent had op de Meerskouten gronden waarop natuursteen werd gewonnen (50). De steenhouwersfamilie Levardt uit Laarne bezat eveneens gronden voor steenuitbating (zie verder) maar in de rekening van de wezen van Nicolaeys Levardt van 1665 wordt tevens een som van 71b vermeld "betaeld an den ontfangher van de voldercapelle in Ghendt van het uitputten van arduynsteen uut tlant van de volders op de merschcautere binnen Laerne ghedaen int leven van Nicolaeys Levardt" (51). Wij weten echter niet of deze eigenaars precies met het oog op de uitbating van natuursteen deze gronden hebben aangekocht dan wel of het om oudere eigendomstitels gaat.

6. Het gebruik

In de bronnen vonden we slechts enkele gegevens over het gebruik van de te Laarne gewonnen zandsteen. Net zoals voor andere lokaal ontgonnen steensoorten werd vastgesteld, mogen we aannemen dat hij ook te Laarne en omgeving zal zijn gebruikt als bouw materiaal. Voor Laarne zelf hebben we weinig gegevens. De rekeningen van het kasteel van Laarne voor de jaren 1656-1657 vermelden wel de uitgave van 7 lb 8 s gr "betaelt an Nicolaeys Loaerdt, steenhaudere, over diversche dachuren bij hem ende zijne knechten verdient, midtsgaders leverynghe van orduyn bij hem ghedaen, so op het voorseyde casteel" (52). Een rekening van de wezen van Nicolaeys Levardt van 1665 vermeldt verder een som van 15 lb 10 s "ontfanghen van den heere van Laerne van leveringhe van arduynsteen" (53). Hoewel we binnen ons tijdsbestek geen tijd hadden om de kerkrekeningen van Laarne uit de betrokken periode door te nemen, moeten we er toch op wijzen dat waarschijnlijk juist in de 1ste helft van de 17de eeuw een aantal wijzigingen zijn aangebracht aan de kerk van Laarne, waarbij zandsteen uit Laarne kan zijn verwerkt.

Van 1643 dateert het contract tussen de kerkmeesters van Kalken en Jan Roby, steenhouwer te Laarne, voor de levering van een belangrijke partij natuursteen (54). Deze steen was afkomstig "van achter de kerke tot Laerne". Het contract werd waarschijnlijk overeengekomen op 17 mei 1643 en het bevat een gedetailleerde opgave van de bestelling :

- "gheelle en alve pilaren" met "capitelen ende bassementen ghelijck die gonne daer nu jeghenwordych sijn staende"
- "booghen... soo van de vensters als boven de pilaren" evenals al het vensterwerk
- alle "rechten orduyn"
- schotten voor de vensters
- daklijsten en andere lijsten van gelijke dikte
- "ogieven" in de "scheeboghen"
- "lampetten"
- "rangementen"

De bijhorende nota van Jan van der Zijpe, pastoor van Kalken van 1604 tot 1647, vermeldt dat de steen bestemd was voor "den choor tot Calckene" terwijl in het contract herhaaldelijk wordt bepaald dat alle stukken conform moesten zijn aan "de andere van de aude kerk". De levering zelf moest geschieden op het kerkhof van Kalken. Naast de gekapte steen zou Jan Roby ook nog "gheschooreerden orduyn" en "4 voeren schorre voor niet" leveren. Om een voor ons onbekende reden was Jan Roby pas op 11 april met de werkzaamheden begonnen.

Raamtraceringen, waarschijnlijk afkomstig van de kerk te Laarne, werden recent als afval teruggevonden (55). Behalve als bouw materiaal werd de Laarnse zandsteen ook gebruikt voor het maken van grafstenen (56).

In enkele teksten wordt melding gemaakt van "brocken, so van arduyn als schorre" of van "geschooreerden arduin" (57). Zeer waarschijnlijk gaat het hier om kleinere stukken die niet direct rendabel waren, of nog konden worden gehouwen of bewerkt. Dergelijke schorre werd dan ook financieel beschouwd als "wensende van cleen importante" (58) en werd soms zelfs gratis geleverd bij de eigenlijke bestelling (59). Over het gebruik van deze "schorre" hebben we weinig informatie. Misschien werd het gebruikt bij het maken van funderingen. Zo werd "schorre" verschillende keren gebruikt bij het verstevigen van zowel de Kolkbrug als de Meirebrug in de 18de eeuw (60).

7. De afzet

De beperkte oppervlakte van de steengroeve en de geringe informatie uit de archiefbronnen die ons inlichten over de exploitatie doen vermoeden dat de uitbating van zandsteen te Laarne slechts van lokaal belang kan geweest zijn. Zoals de meeste lokaal ontgonnen natuursteen zal ook de zandsteen uit Laarne waarschijnlijk slechts een lokale afzet gevonden hebben. Onze gegevens wijzen er op dat in Laarne en Kalken, maar ook nog in andere dorpen uit de omgevingen, deze steen werd aangewend. Zo werd door Franchois Levardt in het midden van de 17de eeuw zandsteen uit Laarne geleverd op verschillende plaatsen in Lochristi en Zeveneken (61). Slechts één bron wijst op een verdere afzet. In de staat van goed van Nicolaeys Levardt van 1663 wordt een post van 77 lb 11 s 8 d gr vermeld "ontfaen van de vercoopynghe van de harduynsteen vercocht aan de Eerw. P. Discaltiaten binnen Rijssele (62). Verder onderzoek is echter nodig om een beter beeld te krijgen van het afzetgebied.

8. De prijzen

In diverse bronnen hebben we vermeldingen aangetroffen van sommen, betaald voor natuursteen. Enkel naar aanleiding van de levering van natuursteen door Jan Roby voor de kerk van Kalken in 1643 vonden we concrete gegevens in verband met de prijs. Uit de bijhorende nota van pastoor Jan van der Zijpe haalden we volgende informatie :

- "gelijke pilaeren ende bogen" : 14 s/voer
- "orduyn" (met vervoer tot Kalken) : 12 s/voer
- "orduyn" (zonder vervoer) : 11 s/voer
- "vensterwerck" : 10 s/voer
- "gheschooreerden orduyn" : 6 s/voer

Het eigenlijke contract bevat echter een meer gedetailleerde prijsopgave :

- pilaren, basementen, kapitelen : 16 s/voer
- bogen : 6 s 4 d/voer
- ogieven, scheebogen, lampetten, slot-
stukken, rangementen 2 s/voer
- rechte arduin, lijsten, vensterschotten : 10 d/voer

De prijs werd dus gegeven per wagenvracht. Het vervoer tot aan de kerk van Kalken was ten laste van de aannemer.

Men kan dus vaststellen dat er prijsverschillen zijn naar gelang de kwaliteit van de steen, de graad van bewerking en het al of niet inbegrepen zijn van het vervoer. Bij sommige leveringen, zoals deze aan de Karmelieten te Rijsel, ging het dus waarschijnlijk toch wel om aanzienlijke hoeveelheden natuursteen.

9. De steenhouwers

Uit de geraadpleegde archiefstukken kwamen in totaal 5 namen naar voren van steenhouwers die te Laarne actief zijn geweest of mogelijks te Laarne gronden voor natuursteenuitbating in gebruik hadden.

Tussen 1649 en 1667 hadden Jan Roby, Bertelmeus Matthijs en Andries Baude, "meester steenhauwers binnen Gendt", "de vlier" van de baron van Laarne in gebruik. Dezelfde Jan Roby bezat ten oosten daarvan nog een stuk grond. Hij moet echter reeds vroeger actief zijn geweest want als "steenhauer te Laarne" leverde hij in 1646 natuursteen voor de kerk van Kalken (63). Hij woonde waarschijnlijk op de Molenkouter aan de windmolen te Laarne en overleed te Laarne op 16 juni 1649 (64). Noch over hem, noch over de andere twee vonden we in het archief van de Gentse steenhouwersgilde enige gegevens.

Meer informatie bezitten we over de familie Levardt. Nicolaëys Levardt, zoon van Frans, was gehuwd met Ghyselijne Destrey en had 5 kinderen, nl. Frans, Jan, Petronelle, Anna en Josijne. Hij bezat een hofstede op de hoek van de huidige Lepelstraat - vroeger sHeerenstraete - en de Kleempstraat, evenals aan stuk land van 400 roeden ten zuiden daarvan, nl. De Bourgoigne. Hij overleed te Laarne in 1663 en werd begraven in het Sint-Machariuskoor van de kerk van Laarne (65).

Zijn oudste zoon Frans Levardt was eveneens steenhouwer en woonde waarschijnlijk op de ouderlijke hofstede. Hij was gehuwd met Dionisine van Driessche en had 4 kinderen, Jan Jacobus, Adriane en Joanne. Hij bezat o.a. een stuk land van 224 roeden op de Meerskouten ten oosten van "de vlier" waarop gedeeltelijk de "steenputten" waren gelegen. Uit de bronnen blijkt dat de uitbating van zandsteen een bron van inkomsten was naast een landbouwbedrijf dat o.i. toch van enige omvang was. Hij overleed te Laarne in 1676. Na zijn dood werd op 16 oktober 1676 het grootste deel van de bezittingen van het gezin Levardt verkocht. Een deel van de boerderij, nl. de schuur, werd afgebroken (66). Waarschijnlijk was ook zijn broer Jan Levardt steenhouwer. In ieder geval bezat hij naast de Bourgoigne, ten zuiden van het ouderlijk huis, een "partije van lande ghenaeft den steenput", gelegen op de Meerskouten ten oosten van het stuk grond van zijn broer Frans. Hij overleed te Laarne in februari 1700 (67). Verder onderzoek zal moeten aantonen of er nog andere steenhouwers te Laarne actief zijn geweest en of er tussen hen, zoals reeds bij andere ambachten werd vastgesteld, familiere-laties bestonden. Enige familietraditie qua beroep blijkt alvast bij de familie Levardt uit Laarne wel te bestaan.

10. Datering

De eerste tekst waarin melding wordt gemaakt van de winning van zandsteen te Laarne, dateert van 1643 en betreft de levering van zandsteen voor de kerk van Kalken. Tijdens het midden en de 2de helft van de 17de eeuw blijken enkele steenhouwers actief te zijn in Laarne bij de exploitatie van natuursteen. Reeds in 1726 is er echter sprake van "een partije saylant ghenaeft den steenput" (68) terwijl in de staat van goed van Joannes Vliebergh van 1763 "de putten waar men voor desen orduynsteen heeft uitgehaelt" worden vermeld (69). De bronnen wijzen er dus op dat vanaf het 2de kwart van de 18de eeuw de exploitatie lijkt te zijn stopgezet.

Verder onderzoek moet echter gebeuren om deze uitbating chronologisch nauwkeuriger te omschrijven. Tot nu toe zijn ons geen middeleeuwse vermeldingen bekend maar men moet rekening houden met het feit dat ook reeds vroeger deze steen kan verwerkt zijn bij het optrekken van monumentale gebouwen ter plaatse of in de directe omgeving .

11. Besluit

Wij menen dat door het onderzoek duidelijk is aangetoond dat er in de 17de eeuw inderdaad een exploitatie van Lediaan-zandsteen is geweest. De geologische en topografische gesteldheid te Laarne hebben het mogelijk gemaakt dat daar waarschijnlijk slechts gedurende korte tijd een exploitatie van lokaal belang tot stand is gekomen. Enige gegevens wijzen niettemin toch op investeringen vanuit Gent en een meer dan uitsluitend lokale afzet. De redenen voor de uitbating zijn voorlopig moeilijk te achterhalen. Een toename van de lokale bouwactiviteit kan mogelijks de aanleiding hebben gevormd. Verder onderzoek -eventueel petrografisch- is echter nodig om het verschijnsel chronologisch nauwkeuriger te bepalen en het belang ervan beter te kunnen omschrijven.

VOETNOTEN

- (1) Nijs R., De Geyter G., 1985a, p. 1.
- (2) Wightman E.M., 1985, p. 135.
- (3) Amand M., Eykens-Dierickx M.I., 1960; Camerman C., Rolland P., 1944; Van Welden J.P., 1965.
- (4) Thoen H., 1985, p. 47-48; Thoen H. 1987, p. 77-79.
- (5) Van Es W.A., 1981, p. 241.
- (6) Zie noot 4.
- (7) Laleman M.C., Raveschot P., Swimberghe P., 1986, p. 79.
- (8) Sosson J.-P., 1985, p. 106.
- (9) Sosson J.-P., 1977, p. 93-94.
- (10) Sosson J.-P., 1985, p. 106.
- (11) In sommige gewesten waarschijnlijk vanaf het einde van de 12de eeuw (cfr. Termote J., 1986), maar zeker vanaf de 13de eeuw begon de verspreiding van het gebruik van baksteen (cfr. Devlieghe L., 1957). Deze evolutie wordt ook vastgesteld te 's Hertogenbosch, Ned. (Janssen H.L., 1986, p. 77).
- (12) Raveschot P., 1986, p. 102.
- (13) Van Houtte J.A., Van Uytven R., 1980, p. 109.
- (14) Van De Vijver M., 1950-1951.
- (15) De Brouwer J., 1963.
- (16) Nijs R., De Geyter G., 1985a, p. 2-3.
- (17) Soly H., Thijs A.K.L., 1979, p. 45; Sosson J.-P., 1977, p. 96-97.
- (18) Sosson J.-P., 1985, p. 105-106.
- (19) de Waha M., 1979, p. 260-265.

- (20) Sosson J.-P., 1977, p. 96, n° 66 vermeldt levering van steen van "Cattebrouk" of "Cattembrouc". Dit is echter te Dilbeek gelegen (cfr. de Waha M., 1979, p. 261.)
- (21) Soly H., Thijs A.K.L., 1979, p. 45.
- (22) Sosson J.-P., 1977, p. 95.
- (23) Sosson J.-P., 1985, p. 106.
- (24) Sosson J.-P., 1977, p. 96.
- (25) Cnudde C., Harotin J.-J., Majot J.-P., 1977, p. 22-23.
- (26) Nijs R., De Geyter G., 1985a, p. 24.
- (27) Sosson J.-P., 1977, p. 99, noot 70.
- (28) Nijs R., De Geyter G., 1985a, p. 19-20.
- (29) Nijs R., De Geyter G., 1985a, idem, 1985b.
- (30) Zie bv. de gedetailleerde studies over de steengroeven van Lede (De Brouwer J., 1963) en van Dilbeek (de Waha M., 1979, p. 260-265).
- (31) Jacobs P., 1968.
- (32) Jacobs P., 1968, p. 65.
- (33) Jacobs P., 1968, p. 45.
- (34) Heirman B., 1876-1880, p. 3-4.
- (35) De Potter F., Broeckaert J., 1889, p. 69.
- (36) Balthau E., 1984, p. 277-280.
- (37) RAG, Baronie van Laarne, nr. 288, staat van goed van Adriaen Clinkspoor (1778).
- (38) RAG, Baronie van Laarne, nr. 277, staat van goed van Joannes Walrave (1758).
- (39) RAG, Baronie van Laarne, nr. 281, staat van goed van Joannes Vliebergh (1763).
- (40) Kabinetskaart van Ferraris, kaartblad Wetteren, 47 (X6) (1).
- (41) Kasteel van Laarne, nummering Walrave nr. 21, "Quohier van de cappoenen ancommende edelen ende weerden heere joncheere Gheeraert van Vilsteren, heere van Laerne", f°15 r°.
- (42) RAG, Baronie van Laarne, nr. 250, staat van goed van Franchois Levardt (1676).
- (43) RAG, Baronie van Laarne, nr. 257, staat van goed van Jan Levardt (1700).
- (44) Zie noot 42.
- (45) RAG, Baronie van Laarne, nr. 261, staat van goed van Pieternelle Spelleman (1709).
- (46) Zie noot 41.
- (47) Balthau E., 1984, p. 277-280.
- (48) Zie noot 42.
- (49) RAG, Baronie van Laarne, nr. 245, staat van goed van Nicolaeys Levardt (1663).

- (50) Zie noot 45.
- (51) RAG, Baronie van Laarne, nr. 307, rekening van de wezen van Nicolaeys Levardt (1665).
- (52) Kasteel van Laarne, familiearchief van Vilsteren, rekening 1656-1657.
- (53) Zie noot 51.
- (54) RAG, Kerkarchief Kalken, nr. 126 (Kerkrekening a° 1642).
- (55) Balthau E., 1984, p. 280-283.
- (56) RAG, Baronie van Laarne, nr. 308, rekening van de wezen van Pieter van Hoisele (1676).
- (57) RAG, Baronie van Laarne, nr. 245, staat van goed van Nicolaeys Levardt (1663).
- (58) ibidem
- (59) Zie noot 54.
- (60) Schepens E.L., 1987, passim.
- (61) RAG, Baronie van Laarne, nr. 308, rekening van de wezen van Franchois Levardt (1676).
- (62) Zie noot 57.
- (63) Zie noot 54.
- (64) RAG, Kerkarchief Laarne, Parochieregisters.
- (65) Zie noten 49 en 51.
- (66) Zie noten 42 en 61.
- (67) Zie noot 43.
- (68) RAG, Baronie van Laarne, nr. 365, Wettelijke Passeringen 1726.
- (69) Zie noot 39.

BIBLIOGRAFIE

- Amand M., Eykens-Dierickx I., Tournai romain, Dissertationes Archaeologicae Gandenses vol. V, Brugge 1960.
- Balthau E., Laarne, Archeologisch Inventaris Vlaanderen bd. 3, Gent 1984.
- Camerman C., Rolland P., La pierre de Tournai. Son gisement, sa structure et ses propriétés. Son emploi sans le passé, Bruxelles 1944.
- Chapelot O., Benoit P. (eds.), Pierre et métal dans le bâtiment au Moyen Age, Paris 1985.
- Cnudde C., Harotin J.-J., Majot J.P., Pierres et marbres de Wallonie, Bruxelles 1987.
- De Brouwer J., De uitbating van de steengroeven te Lede. Het Land van Aalst, XV, 1963, nr. 1, p. 1-9.
- De Moor G., Bijdrage tot de kennis van de fysische landschapsvorming in Binnen-Vlaanderen, Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige Studies, 32, 1963, p. 329-433.

- De Potter F., Broeckaert J., Geschiedenis van de gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen. IVe reeks. Arrondissement Dendermonde. 1e deel, Gent 1889.
- Deroeux D. (red.), Terres cuites architecturales au Moyen age, Mémoires de la Commission départementale d'Histoire et d'Archéologie du Pas-de-Calais, t.XXII², Arras 1986.
- Devlieghe L., De vroegste gebouwen van baksteen in Vlaanderen, Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, 10, 1957, kol. 245-250.
- de Waha M., Recherches sur 1° vie rurale à Anderlecht au Moyen Age, Collection Histoire Pro Civitate, série in -8°, nr. 57, Bruxelles 1979.
- Heirman B., Liber Memorialis (hs. berustend op de pastorie van Laarne).
- Jacobs P., Geologie en geomorfologie van de zuidrand van de Vlaamse Vallei tussen Destelbergen en Kalken, Gent 1968 (gestencild).
- Janssens H.L., Bricks, tiles and roofing-tiles in 's Hertogenbosch during the Middle Ages, in : Deroeux D. (red.), 1986, p. 72-93.
- Laleman M.C., Raveschot P., Swimberghe P., Stadswoningen, in : Laleman M.C., Raveschot P. (red.), 1986, p. 77-95.
- Laleman M.C., Raveschot P. (red.), Wat 'n leven binnen die muren ! Gent 1100-1350, Gent 1986.
- Nijs R., De Geyter G., Geologie en petrografie van inheemse natuurlijke bouwstenen in onze historische monumenten, Gent 1985(a) (gestencild).
- Nijs R., De Geyter G., Een petrografische kijk op onze historische monumenten, VOBOV-Info, nr. 18-19, 1985(b), p. 40-44.
- Raveschot P., Handel en nijverheid, in : Laleman M.C., Raveschot P. (red.), 1986, p. 101-106.
- Schepens E.L., Wateroverlast in Laarne, Castellum, IV, 1987, nr. 1, p. 32-45.
- Soly H., Thijs A.K.L., Nijverheid in de Zuidelijke Nederlanden 1490-1580, in : Algemene Geschiedenis der Nederlanden, dl. 6, Haarlem 1979, p. 27-57.
- Sosson J.-P., Les travaux publics de la ville de Bruges XIVe-XVe siècles, Collection Histoire Pro Civitate, série in-8°, nr. 40, Bruxelles 1977.
- Sosson J.-P., A propos des "travaux publics" de Bruges, Bruxelles, Damme, Gand, Mons et Ypres aux XIVe et XVe siècles, in : Chapelot O., Benoit P. (eds.), 1985, p. 103-115.

- Termote J., Production et utilisation de la brique à l'abbaye des Dunes, Coxyde, in : Deroeux D. (red.), 1986, p. 60-71.
- Thoen H., Handelsbetrekkingen in de Romeinse tijd in onze gewesten, VOBOV-Info, nr. 18-19, 1985, p. 45-49.
- Thoen H., De burgerlijke nederzettingen, in : Thoen H. (red.), De Romeinen langs de Vlaamse kust, s.l. 1987, p. 64-81.
- Van de Vijver M., De steengroeven van Balegem, Jaarboek van de Zottegemse Culturele Kring, 2, 1950-1951, p. 57-72.
- Van Es W.A., De Romeinen in Nederland, Haarlem 1981².
- Van Houtte J.A., Van Uytvent R., Nijverheid en handel, in : Algemene Geschiedenis der Nederlanden, dl.4, Haarlem 1980, p. 87-111.
- Van Welden J.-P., Contribution à l'identification des "pierres de Tournai", Bulletin de l'Institut Royal du Patrimoine Artistique, VIII, 1965, p. 149-163.
- Wightman E.M., Gallia Belgica, London 1985.
-

Slot van Laarne

IN MEMORIAM

In de lente van dit jaar ging vrij plots de heer Joseph Van Brabandt van ons heen.

Hij was directeur van het Kasteel van Laarne en jarenlang de bezieler van de werking rond de waterburcht die hem zo na aan het hart lag. Geestdriftig en actief verleende hij zijn medewerking aan de plannen voor de restauratie van het kasteel en de kasteeldreef.

De beste hulde die men hem kan brengen is onze inzet voor de verdere heropstanding van het Kasteel van Laarne.

JvdB

LAARNE, BOKKESPRONGEN EN WIJ

Roger De Bondt

Op een namiddag was nonkel Maurits op broodronde naar de Meerschkant en peter Juul deed zijn middagdutje, languitgestrekt op de broodtrog. 't Was heerlijk warm weertje en Bony was op 't voorhof koeken aan 't bakken, zandkoeken. Juul had een herstelling uit te voeren aan een stalmuur en daarvoor enkele kruiwagens zavel binnengehaald en wat cement. Bony had toelating gekregen om in de zavel te spelen. Binnen in de keuken zaten Melanie en Marie een kopje koffie te drinken. Dus het sein stond op veilig voor 'n tijdje... Zo ging het nu altijd met Bony, als hij alleen was werd hij onrustig en begon te zoeken. Thans ging het net zo, hij liet zijn koeken in de steek en dwaalde af naar achteren toe. De paardeststal stond open, maar die trok hem niet erg aan, 't was daar te donker binnen. Daarnaast was de schuur, waar er ook niet veel nieuws te vinden was. Vanzelfsprekend belandde hij bij het poortje dat hem van het achterhof scheidde. Eventjes tegen duwen, maar 't viel niet mee, er zat een grendel voor en daar kon hij nog niet bij. Maar Bony vond steeds tamelijk vlug de oplossing voor zijn geval. Speurend dwaalden zijn wakkere oogjes reeds rond en ja, tegen 't varkenskot stond een bak die wel zou kunnen dienen. Die was tamelijk zwaar, doch Bony wilde er komen en zou er komen... Met beetjes trekken en sleuren, slaagde hij er tenslotte in om de bak tot tegen het poortje te plaatsen. Dan er bovenop en... het ging, de grendel gaf gewillig mee, nu maar duwen op de poort... doch deze ging nog niet open. Nu was Bony wel even de kluts kwijt, maar dan kreeg hij 't in zijn kijkers... De poort draaide langs binnen open. Nu maar eerst weer zijn bak versleurd en eindelijk stond hij zwetend en hijgend, maar fier als een pauw, om zijn prestatie in de boomgaard. 't Eerste wat hij zag was de "ren" met de konijnen, zes stuks zaten er in. Ze gingen rechtop staan met de pootjes tegen de draad, als Bony naderbij kwam, in de mening wat voer te krijgen. Maar dat begreep Bony nog niet. Hij strekte zijn armke uit en greep het eerste konijn dat hij kon vatten bij de oren. Daarna wilde hij het over de ren lichten, doch dat viel niet mee. Zohaast het konijn voelde dat het opgelicht werd, ging het wringen en sloeg het zijn pootjes uit. Een klauwtje raakte Bony's arm en van 't verschieten en de pijn loste hij en was 't konijn weer aan het rondhuppelen in zijn ren. Nu was Bony kwaad, een konijn moest en zou hij hebben. Hij probeerde

thans zijn beentje over de ren te zwaaien om erin te kruipen. Dat ging ook niet zo best en daar hing hij dan een paar ogenblikken in evenwicht boven op de lat, waarna hij ineens oversloeg naar de binnenkant en op zijn rug in de ren tuimelde. Verschrikt sprongen de konijnen tegen de draad aan en rond hem. Bony voelde zich niet al te zeker meer tussen al dat woest gedoe. Inplaats van nog naar de konijnen om te zien, trachtte hij terug uit de ren te geraken. Maar dat was iets anders met die rondhuppelende diertjes. Tenslotte, na een paar vergeefse pogingen, lichtte hij de ren langs een zijde op, doch die was tamelijk zwaar voor hem, en toen hij er zijn hoofd en schouders ondergewerkt had kon hij 't ineens niet meer houden en viel languit in 't gras met de ren boven op zijn rug...Twee, drie konijnen hadden reeds dezelfde weg gevonden en huppelden thans vrij rond. Bony werd terug boos, wentelde en wrong, tot hij tenslotte toch vrij kwam. Doch slechts één konijn was in de ren gebleven. De overige vijf, sprongen lustig rond of zaten te knagen aan de malse salade van meter Melanie... Bony wist zich terug in een benarde toestand. Zo weggelopen ging niet, maar die konijnen terug vangen zou waarschijnlijk ook niet gaan... Wat nu gedaan? Hij besloot tot het laatste en sloop, als een indiaan op het oorlogspad, naar het dichtsbijzijnde konijn. Dit liet hem rustig naderen tot op een meter en wipte dan vlug buiten zijn bereik. Nogmaals geprobeerd, met hetzelfde resultaat... Twee, drie keer sloop hij terug in hun richting, niets hielp. Tenslotte gooide hij het over een andere boeg, en liep wild achter één konijn aan, dat zich met sprongen zig-zag over de achterhof bewoog. Eindelijk kon hij het in de hoek drijven achter de mestvaalt. Nu naderde hij stap voor stap, zijn oogjes onafgebroken op het diertje gericht... Tot het ineens weer uitschoot links van Bony en zijn grijpende handjes het op een haar na misten... Doch iets had Bony niet gezien, dat was de open aalput, waar hij met een vaartje induikelde, kopje onder ging en er proestend en schreiend langs de andere zijde terug uitkroop... Zo eindigde Bony's konijnenjacht, 'n verrassend einde voor hem... Met de beentjes gespreid ging hij huilend het poortje door, terwijl de aal hem overal afliep, uit zijn haar, zijn mouwen en broekspijpen. Sompnd in zijn schoentjes, trok hij de gang door en de keuken binnen, waar Marie juist haar laatste speculoosmannetje wou oppeuzelen. "Here mij tijd," riep Melanie, "hij heeft in de messink gelegen en zo loop hij op mijne schoon geschuurde vloer". Op een ik en een gij werd Bony vastgeschrobberd en op armlengte afstand naar buiten afgevoerd. Daar werd het Marie te machtig, ze moest zich even verwijderen... Spijtig van

die verse koffie en speculoos. Onder verder gejammer en gekijf, werd de houten wastobbe buitengehaald en kreeg Bony de duchtigste spoeling welke hij ooit in de buitenlucht had meegemaakt. Toch hield Marie acht dagen later staande dat ze hem nog rook. Als nonkel Maurits de geschiedenis hoorde, was er nog 'n staartje bijgekomen. Van zijn konijnen, heeft hij er maar twee weergevonden en de andere vier werden Marie in rekening gebracht, want hij kweekte ze voor zijn drinkgeld. Nonkel Maurits heeft ook nooit iets durven antwoorden, als zijn naaste buurman kloeg, dat al zijn jong groensel van de konijnen afgegeten was... Ja, er zat dat jaar weer veel wild he...

Karel had ondertussen laten weten dat hij nu een geschikte woongelegenhed gevonden had en hij wel naar zijn Marie en Bony terug verlangde. Veel rust had Marie wel niet gehad op die zes weken in "'t Huis van Commerce", maar toch verlangde ze ook wel terug te keren...

+

+ +

Zo vertrok ze dan op 'n mooie zonnige meidag terug naar Duitsland met haar Bony... Er waren regimentsfeesten geweest van het 13e zware artillerie, die natuurlijk besloten werden met de gebruikelijke springwedstrijden. Karel had een gouden medaille gewonnen, en dat vroeg voortzetting van de feestelijkheden in intiemer kringen. Samen met Jef Dulle en Maurits Goethals, de paardesmid, was er afspraak gemaakt, thuis bij Jef er een avondje van te maken... Vrouwen en kinderen moesten allen meekomen. Men zou wel zorg dragen dat ze zich konden bezighouden, de kinderen wel te verstaan.

Rond zeven uur kwamen Karel, Marie en Bony aan bij Jef, bijna op de minuut gevolgd door Maurits met zijn Palmyre en hun twee spruiten, Armand en Rikie. Armand was toen een half jaarke ouder dan Bony en Rikie was anderhalf jaar. Ze noemde eigenlijk Iris, maar in de omgang was 't altijd Rikie, of kortweg Rik. Ze was ondanks haar leeftijd ook geen katje om zonder handschoenen aan te vatten en had veel streken weg van Bony. Armand had een kalmer aard meegekregen en ging met meer overleg te werk, zelfs in de kwaperterij. Suzanna, Jef zijn dochterke, was 'n loperke van dertien maanden, dus ongeveer de ouderdom van Rik.

Na de gebruikelijke verwelkomingen en kusjes van de kleintjes, werden deze samen op een kamer geïnstalleerd, waar praktisch geen kwaad kon gebeuren omdat ze leeg stond, op een paar stoelen en koffers na... Er werd flink geborrelt die avond en daartussen, speelde de oude hoorngrammofoon marschen, mazurka's en polka's. Om de beurt gingen de moeders eens

een oogje werpen op het eerste, waar hun spruiten zich samen goed schenen te vermaken met bouwdoos en poppen... Maar het was reeds te lang goed gegaan om waar te zijn. Op zeker ogenblik meende Marie Bony's heldere stemmetje te horen roepen. Ze trok de deur open, ging stilletjes door de gang en vervolgens de trap op... Toen uitte ze een verschrikte kreet... over haar hoofd en kleren, voelde ze plots een straal vochtige warmte. Beangst stond ze stil, doch na een paar seconden hield alles op en Marie liep haastig terug naar de eetkamer. Daar hield alle rumoer ineens op toen ze haar zo zagen binnenkomen... Inderdaad, heur haar hing in slierten langs haar gezicht en haar lichte bloes plakte aan haar lichaam.

"Maar," zei Cezariene, "dat is ... pipi". Werkelijk, in de oververwarmde plaats, liet de geur geen twijfel... Nu was het een plezier van belang, vanwege de mannenzijde, maar Marie nam het zo licht niet op. "Bezie mij hier nu staan, zo kan ik hier niet blijven lopen hoor," "Kom," zei Cezariene, "ik geef u een rok en een bloeze van mij, maar laat ons eerst eens kijken vanwaar dat eigenlijk komt." Daar had door de algemene hilariteit no niemand aan gedacht en de drie vrouwen gingen samen op onderzoek uit. In 't midden van de trap lag inderdaad nog een plasje, maar waarvandaan kon dat in godsnaam toch komen ? De kamerdeur werd opengetrokken en de vier peuters waren nog steeds braaf aan 't spelen... "Is er iemand weggeweest van u ?" vroeg Palmyre streng. "Neeje, Tante," zei Bony, haar met zijn blauwe kijkers onschuldig aanstarend. "Bony heeft pipi gedaan," antwoord Armand prompt. "Aha, en waar heeft Bony pipi gedaan ?" Bony ziet zijn zaak weer eens verloren en vlucht bij tante Cezariene." Deze vraagt hem op haar beurt, zeemzoet, "Waar heeft Bony pipi gedaan, tante zal het opkuisen." Spontaan trekt Bony haar mee naar de trapzaal en wijst naar de leuning. "Bony heeft mama geroepen, maar ze kwam niet, Bony kon zich niet meer inhouden." vertelt hij verder... Aldus werd Marie door haar Bony gedoopt, met waarachtig en natuurlijk water, vanop de trapzaal naar beneden toe, met 'n fikse straal... Marie haar dach was echter terug naar de vaantjes, haar stemming was bedorven. Pas veel later heeft Bony de onvermoede resultaten van zijn bewateringsmethode vernomen, Marie zelf heeft het hem nooit verklapt...

Hoe gaat het als men zijn wereld kent, men wordt gevraagd en men vraagt eens terug... Karel was gevraagd bij Maurits en Palmyre en op een zondagnamiddag, trokken ze welgezend op. Een warm zomerzonnetje hielp mee om de stemming op te drijven. Bony liep snaterend aan de hand van Marie mee. Een werkelijk mooie familie, als men ze zo samen zag opstappen. Karel, groot en blond, met korte snor en flinke militaire

houding, met zijn Marie aan de arm. Deze was groot en slank, met een gitzwarte haartooi en donkere, fonkelende ogen. Daarbij sterk kontrasterend, de witte krullekop van Bony, met zijn helblauwe kijkers, die immer alles gezien hadden. Niet te vergeten, het nooit stilstaand mondje, dat niet ophield met vragen te stellen. Ja, menig voorbijganger draaide zich eens, om hen na te zien...

Palmyre had een taart gebakken, goede huisvrouw als ze was, kon ze moeilijk geld uitgeven aan dergelijke versnaperingen. Temeer, daar ze beslist goede culinaire eigenschappen bezat en terecht fier mocht zijn op haar keuken. De koffie geurde lekker en er was een tevreden familiale stemming aan tafel. Oude herinneringen werden opgediept en met een weinig heimwee de mogelijke terugkeer naar België besproken. Er was inderdaad sprake van dat jongere klassen naar Duitsland zouden komen aflossen, en dat het huidige 13e Zware terug in garnizoen naar België zou gaan. Dat waren wel blijde vooruitzichten, want tenslotte, zo lang in een vreemd vijandig land, bracht toch spanning mede en uiteindelijk verlangden allen terug naar de oude gewoonten, de vrienden thuis in de zo vertrouwde Vlaamse gewesten...

Na de koffie werd het gebruikelijke borreltje bovengehaald. Armand, Rik en Bony, kregen toelating om op zolder te spelen. De zolder... bron van geheimzinnigheid voor de jeugd, waar men allerlei vergeten schatten terugvindt.. Marie vroeg bezorgd, of ze daar geen kwaad konden doen. Doch Palmyre stelde haar gerust. Enkel het speelgoed lag daar en wel een paar koffers, die al ingepakt stonden, maar die te zwaar waren om te verzetten en waar ze dus geen kwaad konden aan doen. Dus trokken ze gezind naar boven, zingend van plezier om de verworven vrijheid en het feit dat ze onder moeders blik vandaan mochten. Armand had mooie dingen daarboven, een reuze-grote bouwdoos, waarvan de blokjes in mekaar pasten en waarmee hij stevige konstrukties in elkaar kon zetten. Bony was hem vlug aan 't assisteren bij dat werkje. Rik had haar poppen gevonden en hield zich daarmee op afstand van de "mannen". Ze bouwden een viaduct, om een trein onder te laten rijden... Een trein, ja, die had Armand ook, Bony had hem bij vroegere gelegenheden reeds bewonderd. Dat was een prachtstuk, kon echt rijden op rails die in mekaar schoven, en een hele reeks wagentjes achter zich meetrekken. Het was een stoomtrein, een staaltje van de vernuftige Duitse mechanika. Onder een waterketeltje was een soort petroleumvuurtje gebouwd, dat het water aan 't koken bracht, aldus de nodige stoom produceerde om door middel van een eenvoudig hefboompje de machine op gang te brengen. Deze pufte en liet haar stoom ontsnappen als een echte trein. Dat was een attractie, waar jongens

de hele dag konden op kijken... "Waar is uw trein" vraagt Bony ineens aan Armand, "we konden hem onder onze brug laten rijden." "Ik mag er niet mee spelen als ik alleen ben, papa zegt dat het gevaarlijk is met vuur te spelen." Maar zo gemakkelijk liet Bony zich niet afscheppen. Hij bleef zagen, tot Armand, die ook wel graag met zijn trein speelde, overwonnen was. "Hij is in de koffer daar, maar daar mogen we niet aankomen hoor !" En Armand wees de koffer aan, waar het zo begeerde speelgoed in opgeborgen was. "Bony zal hem wel nemen," besloot deze en meteen probeerde hij reeds het deksel te lichten. Het viel mee, met vier handjes was het vlug gebeurd. Drie paar oogjes. Rik was hen komen vervoegen, keken in het binnenste van de zware koffer. De trein was niet te zien, wel papieren pakjes en dozen, zorgvuldig door Palmyre opgeborgen, waarin reeds vaatwerk en glas veilig weggestopt waren, met het oog op een eventueel vertrek. Bony was actief, "Ik zal aangeven, legt gij alles opzij." Zo werd de koffer dan uitgepakt en 't moet gezegd, ze waren zorgvuldig. 't Was alsof ze wisten dat alles wat ze verhandelden breekbaar was. Er zou waarschijnlijk ook niets gebeurd zijn had die domme trein nou niet juist helemaal vanonder gelegen. De koffer was half leeg en nu kreeg Armand zijn treindoos in de gaten die met een kantje zichtbaar werd. Boven de trein lag een groot langwerpige pak dat in een deken gewikkeld was, doch dat konden ze niet meer bereiken. "Bony zal in de koffer kruipen, en de trein aangeven !" Zoals steeds had Bony het weer opgelost.. Hij liet zich op zijn buikje over de wand glijden en een ogenblik zweefden zijn beentjes in 't ijle om vervolgens steun te vinden op het langwerpige pak... Een akelig gekraak van brekend glas weerklonk. Bony wilde terugkrabbelen... maar 't was gebeurd; het deken zonk precies in 't midden van 't pak door. Verbijsterd keken ze mekaar aan, 't was weer misgelopen. Rik pikkelde haastig naar beneden om mama in te lichten van 't gebeurde. Zoiets doen meisjes nu éénmaal altijd hé...

Als heel de familie in stormpas de zolder bereikt had, was de zaak snel in 't klare getrokken... "Mijn régulateur, mijn schone régulateur !" riep Palmyre, Armand tegelijk een paar klinkende oorvegen toedienend "'t is hij geweest, 't is hij, mama !" kreet deze, daarbij zijn wijsvinger naar Bony puntend. Waarop deze evensnel de reactie van Marie kreeg, onder de vorm van de grootste pandoering die hij tot op heden gekregen had. Elk met een woest huilend jong aan de hand werd de terugtocht naar beneden aanvaard. "Ik dacht nog wel dat ze geen kwaad konden doen daarboven," liet Marie zich ontvallen. "Ja, en ik vraag mij af waar uw Bony wel zou moeten zitten om geen kwaad meer te doen..."

Die zonnige namiddag is dan ook weer geëindigd met een paar woordjes te veel langs weerszijden en de terugkeer naar huis was bijlange niet zo stemmig meer. Karel verweet zijn Marie, dat ze Bony miskweekte, deze antwoordde vlot, dat hij nooit naar hem omzag en zij steeds voor alles alleen stond. Enfin, het kwam zover, dat ze die dag terug sprak van weer naar haar moeder te gaan, als ze zo van alles de schuld bleef krijgen... Het is tenslotte toch niet zo erg geworden. Eigenlijk was Bony toch nog maar een kleine jongen en mochten ze hem ook niet altijd alles verwijten... Wat een gedacht ook, om kinderen te laten spelen waar al dat breekbaar goed lag en het toppunt dan nog, die koffer niet vast te maken...

+

+ +

Cezariene was met de kinderwagen Marie komen afhalen, om te gaan winkelen, want er waren "solden". Met het oog op het aanstaande vertrek dat nu officieel was, moest er toch nog één en ander aangekocht worden. Immers, hier met het bezettingsgeld was alles zo spotgoedkoop. In België betaalde men voor hetzelfde driemaal zoveel en dan was het nog van mindere kwaliteit... "Kom nog een ogenblik binnen, ik ben zo klaar," riep Marie door het bovenvenster, "laat de deur maar tegenaan staan." Bony werd naar beneden gestuurd om de kinderwagen zolang vast te houden. "Stil mee blijven staan hoor Bony," zei Cezariene nog vermanend voor ze de trap opging. "Ja ja, tante Cezariene" beloofde Bony, met zijn braafste stemmetje. Tantes waren het allemaal hier in Duitsland voor hem, alle kennissen van Marie werden prompt "tante" of "nonkel" gedoopt. Hoewel er in dit geval wel iets van aan was, wat Cezariene betrof, want Marie en zij waren werkelijk aangetrouwde familie. Jef Dulle en Marie waren kozijn en nicht, want hun respectievelijke moeders waren gezusters... Terwijl tante dus naar boven trok, om Marie nog een handje toe te steken, kreeg Bony de kinderwagen met Suzanna onder zijn toezicht. Ja, maar daarmee blijven stil staan was zoveel vragen als de maan uit de lucht te halen. Weldra was hij dan ook parmantig aan 't stappen met de wagen alsof hij nooit anders gedaan had in zijn leven... Aanvankelijk niet ver, een meter of vijf maar en dan liep hij om de wagen heen en duwde hem aan de achterzijde terug op zijn plaats voor de deur. Suzanna, vond dit wel plezierig en lag weldra te kraaien in haar wagen telkens Bony terug van achter de kap kwam om haar weer langs voor te duwen. De straat helde echter een weinig en daardoor kwam het dat de wagen op zeker ogenblik alleen aan 't rollen ging. Toen werd het eerst prettig... Bony trok de wagen tot voor de deur en gaf hem een licht

duwtje... Deze ging aan 't bollen en onder 't luide kraaien van Suzanna haalde Bony hem terug in zes, zeven meter verder. Hij trok hem terug tot voor de deur en gaf hem telkens weer een zetje... Tot op dat fatale ogenblik Bony tamelijk hard duwde en de wagen zich een weinig schuin zette... Bony koerste er achter, maar... te laat. Twee wielen verlieten zijwaarts het voetpad en daar kantelde het hele geval om, bijna tot midden de straat. Huilend lag Suzanna tussen haar dekens en kussentjes te spartelen, terwijl een paar meter verder de kinderwagen met draaiende wielen in de lucht lag. Bony stond bedremmeld die chaos te aanschouwen... dat had hij eigenlijk niet voorzien... Daar kwamen tante Cezariene en mama reeds buitengestoven en aan hun gezichten te zien, kon hij absoluut niets goeds voor zichzelf voorspellen. Bony wachtte 't niet af, zette er een spurtje in en rende de straat door, achterna gezeten door de woedende Marie. Gelukkig voor haar, maar niet voor hem, botste hij tegen een heer aan, die hem vasthield tot de hijgende Marie hem kwam aflossen... De solden zijn uitgesteld, want Cezariene is de dikke buil gaan verzorgen die Suzanna op haar voorhoofd had. En Marie..., ja Marie, als haar hand pijn deed is ze tenslotte maar gestopt met Bony's achterwerk te verwarmen. Maar die namiddag was hij verder braaf...

+
+ +

VERVOLGT

LEDENLIJST

BESCHERMENDE LEDEN

Asogem N.V., Van den Bogaert, 2630 Aartselaar
Bonte-Roelandt, Park ter Leie 18, 9831 Deurle
Boussery-Van Lancker, Van Goethemstraat 45, 9220 Merelbeke
De Cock L., Kasteeldreef 82, 9270 Laarne
Decordier E., B. Moyersoenvleugel 16a, 9300 Aalst
Jonkheer de Pessemier, Kasteel van en te 9270 laarne
De Schaepdrijver A., Soenenspark 56, 9820 Sint-Denijs-Westrem
D'Haenens V., Rivierstraat 47, 9270 Laarne
EBES N.V., 9000 Gent
Eeckhout Albert, Blauwesteenstraat 36, 9210 Heusden
Faber Georges, ARBED, Groot-Hertogdom Luxemburg
Flammée, Koophandelsstraat 19, 9100 Lokeren
Geerinckx, Kraneplass 2, 9160 Hamme
Meireman-De Keyzer, Buisstraat 18, 9330 Dendermonde

MIRA P.V.B.A., Driesstraat 31-33, 9140 Zele
Van Nieuwenhuijse Werner, Baron C. Buyssestraat 15, 9000 Gent
Vermeire J., Wegvoeringstraat 79, 9200 Wetteren
Vincart J. & Kinderen, G. Gezellelaan 3, 9160 Hamme
VOLVO EUROPA TRUCK N.V., Postbus 273, 9000 Gent
von Kunitzki, SIDMAR N.V., J. Kennedylaan 51, 9020 Gent
Wetteren Gemeentebestuur, 9200 Wetteren
Wyffels A., Marktstraat 51, 8700 Izegem

ERELEDEN

Everaert R., Kasteeldreef 37, 9270 Laarne
Van der Straeten, Tuinwijklaan 67, 9000 Gent

STEUNENDE LEDEN (FAMILIEKAART)

Backx-Van Mieghem, Hoogstraat 205, 9270 Laarne
Baert Gerard, Uitbergsestraat 45, 9288 Kalken
Baert Luc, Rotstraat 2 B, 9270 Laarne
Baetens Piet, Lange Meire 47, 9270 Laarne
Bijn Albert, Brandekenswegel 5, 9270 Laarne
Bouckaert Peter, Reolettenlei 43, 9000 Gent
Brasseur Henri, Volderrede 54, 9120 Destembergen
Buyle-Baes, Bergstraat 36, 9270 Laarne
Claessens, Zwarte Zusterstraat 21, 9000 Gent
Coppens Alain, Heirweg 190, 9270 Laarne
Coppieters de ter Zaele, Leopold IIIlaan, 8200 Brugge
Daelman Ignace, Molenstraat 8, 9270 Laarne
Dauwe Marie-Rose, Dorpsstraat 49, 9270 Laarne
Debacker Jan, Brandekenswegel 6, 9270 Laarne
De Bruijne G., Bergstraat 36, 9270 Laarne
De Bruyn Urbain, Kasteel Achterdries, 9040 Oostakker
De Cleene J., Oosteinde 20, 9078 Zaffelare
De Craecker K., Boterhoek 2, 9270 Laarne
Dejonghe Gilbert, Th. De Jaegherstraat 28, 9219 Gentbrugge
Deneck M., Zwarte Zusterstraat 6, 9000 Gent
De Paepe-Vander Sypt, Veldstraat 24, 9200 Wetteren
de Ribaucourt Chr., Moorselboslaan 41, 1980 Tervuren
Deronne D., Warande 4, 9270 Laarne
De Smedt Theresia, Bosstraat 20, 9270 Laarne
de Smet de Naeyer, Lindestraat 15, 9240 Bottelare
De Visscher Marcel, Kerkstraat 48, 9270 Laarne
De Vocht R., Gentbruggekouter 15, 9219 Gentbrugge
De Wulf A., D'Haenestraat 36, 9210 Heusden
Ebo G., Antwerpsesteenweg 445, 9110 Sint-Amandsberg
François-De Wilde, J. Coopplaard 4, 9200 Wetteren
Van Loock Walter, Meersstraat 10, 9270 Laarne
Geerinck Chr., Kouterbosstraat 40, 9140 Zele

Geylens-Vlaeminck, Bochtenstraat 20, 9270 Laarne
Goubau L., Franklin Rooseveltlaan 113, 9000 Gent
Grillaert Eugeen, Kouterlaan 11, 9210 Heusden
Henskens André, Vorstlaan 209 B-4e, 1160 Brussel
Holvoet Erwin, Kortrijksestraat 39, 9800 Deinze
Impens N., Magerstraat 24, 9210 Heusden
Kervijn Reginald, Zoniënwoodlaan 375, 1640 St.-Genesius-Rode
Lammens Daniël, Singeldreef 2, 9100 Lokeren
Lostrie Christine, Brandemanstraat 89, 9270 Laarne
Madou-Stockaert, Achterstraat 49, 9270 Laarne
Marichal E., Berkendries 5, 9210 Heusden
Neireman-De Keyzer, Buisstraat 18, 9330 Dendermonde
Leybaert-Baert, Driesstraat 31-33, 9140 Zele
Neems Willy, J. Van De Veldestraat 31, 9288 Kalken
Nuytinck Marc, Boskapellaan 103, 9130 Lochristi
Plehiers, Husseveldstraat 41, 9288 Kalken
Ronse E., Wielewaalstraat 13, 9000 Gent
Saerens J.P., Dendermondsesteenweg 21, 9160 Hamme
Schatteman-Riessauw, Eekhoekstraat 28, 9270 Laarne
Sorgeloose J., Mageleinstraat 19, 9000 Gent
Speybrouck Confiserie NV., Wettersesteenweg 245, 9200 Wetteren
Stevens Achiël, Waterstraat 19, 9110 Sint-Amandsberg
Vaerewijck-Wangermee, Boswegel 8, 9210 Heusden
Van Bever G., Meirhoekstraat 74, 9270 Laarne
Van Caneghem Noël, Wachteke 18, 9270 Laarne
Van den Broecke Jan, Eekhoekstraat 5, 9270 Laarne
Van Hoecke L., Lepelstraat 50, 9270 Laarne
Van Imschoot Frank, Bochtenstraat 44, 9270 Laarne
Van Peteghem-Fekete, Smidsestraat 47, 9150 Grembergen
Van Peteghem Raphaël, Vagevuurstraat 42, 9270 Laarne
Van Poucke-Piens, Lange Meir 1A, 9270 Laarne
Van Wanzele Gaston, Steenvoordestraat 8, 9210 Heusden
Verlinden-Van Driessche, Prins Karellaan 26, 8300 Knokke-Heist
Vermaercke A., Florastraat 55, 9220 Merelbeke
Vermaercke Diane, Laarnesteenvweg 38, 9200 Wetteren
Verschelden Norbert, Kasteeldreef 68, 9270 Laarne
Verstraeten G., Vossenstraat 126, 9230 Melle
Vlaeminck Erik, Hoogstraat 147, 9270 Laarne
Vlaminck Jos, Gasstraat 5, 9100 Lokeren
von Kunitzki Norbert, John Kennedylaan 51, 9020 Gent
Wollaert-Bauts, Meirhoekstraat 93, 9270 Laarne
Woodall-Thibau, Kasteeldreef 50, 9270 Laarne

CASTELLUM

Driemaandelijks tijdschrift van de
"De Vrienden van het Slot van Laarne"

Verantw. Uitg. : Jan Van den Broecke
Eekhoekstraat 5 - 9270 Laarne

Dienst wettelijk depot nr. : B.D. 40.652

Jaargang V, nr. 4, december 1988

INHOUD

	<u>Blz.</u>
- Samenstelling bestuur	1
- Mededelingen	2
- Afgevaardigd-beheerder geadeld	3
- Consultatieve Raad van het Slot Jonkheer de Pessemier	4
- Etmologie van Laarne Dr. Maurits Gysseling	5
- Enige genealogische gegevens over de heren van Laarne : de familie van Vilsteren Erik L. Schepens	7
- Enige gegevens betreffende de ontginning van natuursteen te Laarne Eric Balthau, Marcel Meys, Erik L. Schepens	12
- In Memoriam de heer Joseph Van Brabandt	33
- Laarne, bokkesprongen en wij Roger De Bondt	34
- Ledenlijst	41

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdragen. Teksten mogen overgenomen worden mits vermelding van bron en auteur, en het toezenden van een exemplaar.

Wij danken de directie van het hotel "GRAVENSTEEN" te Gent voor het gebruik van de logo, afgedrukt op de omslag.